

CAJI SILII ITALICI

P U N I C A.

CALLISTO

ITALY

ITALY

CAJI SILII *k*
ITALICI
P U N I C A.

VOL. I.

LONDINI:

IMPENSIS R. FAULDER.

EXCUDERAT GUL. BULMER.

MDCCXCII.

166 k 18

LECTORI S.

HABES, amice Lector, Cajum Silium Italicum, Poetam Consularem, nostris, quantulæcunque sint, curis limatum et expolitum. Textum Editionis Drakenborchianæ plerumque excudi curavimus; Heinsii, tamen, et Lefeburii emendationibus sparsim admissis. Qua auctoritate nisi, a vestigiis Drakenborchii deflexerimus, notulæ quædam ad calcem adjectæ te certiores facient.

VALE.

TESTIMONIA VETERUM

DE

C. SILIO ITALICO.

PLINIUS, LIB. III. EPIST. 7.

MODO nuntiatus est Silius-Italicus in Neapolitano suo media vitam finisse. Causa mortis, valetudo. Erat illi natus insanabilis clavus, cujus tædio ad mortem irrevocabili constantia decucurrit : usque ad supremum diem beatus et felix, nisi quod minorem e liberis duobus amisit, sed majorem melioremque, florentem, atque etiam Consularem reliquit. Læserat famam suam sub Nerone ; credebatur sponte accusasse : sed in Vitellii amicitia sapienter se et comiter gesserat : ex proconsulatu Asiæ gloriam reportaverat : maculam veteris industriæ laudabili otio abluerat. Fuit inter principes civitatis sine potentia, sine invidia. Salutabatur, colebatur, multumque in lectulo jacens, cubiculo semper, non ex fortuna præsentis. Doctissimis sermonibus dies transigebat, quum a scribendo vacaret. Scribebat carmina majore cura quam ingenio ; nonnunquam iudicia hominum recitationibus experiebatur. Novissimus, ita suadentibus annis, ab urbe secessit, seque in Campania tenuit : ac ne adventu quidem novi principis inde commotus est. Magna Cæsaris laus, sub qua

hoc liberum fuit; magna illius, qui hac libertate ausus uti. Erat φιλοκαλος usque ad emacitatis reprehensionem. Plures iisdem in locis villas possidebat, adamasque novis, priores negligebat. Multum ubique librorum, multum statuarum, multum imaginum, quas non habebat modo, verum etiam venerabatur. Virgilii ante omnes, cujus natalem religiosius quam suum celebrabat; Neapoli maxime, ubi monumentum ejus adire, ut templum, solebat. In hac tranquillitate annum quintum et septuagesimum excessit, delicto magis corpore quam infirmo. Utque novissimus a Nerone factus est consul, ita postremus ex omnibus quos Nero consules fecerat, decessit. Illud etiam notabile, ultimus ex Neronianis consularibus obiit, qui consule Nero periit.

MARTIALIS, LIB. VII. EP. 63.

Perpetui nunquam moritura volumina Silii

Qui legis, et Latia carmina digna toga,
Pierios tantum vati placuisse recessus

Credis, et Aoniæ Bacchica sarta comæ?

Sacra cothurnati non attigit ante Maronis,

Implevit magni quam Ciceronis opus.

Hunc miratur adhuc centum gravis hasta virorum,

Hunc loquitur grato plurimus ore cliens.

Postquam bis senis ingentem fascibus annum

Rexerat, asserto qui sacer orbe fuit:

Emeritos Musis et Phœbo tradidit annos,

Proque suo celebrat nunc Heliconæ foro.

LIB. VIII. EP. 66.

Augusto pia thura, victimasque
Pro nostro date Silio, Camenæ.
Bissenos jubet en redire fasces
Nato Consule, nobilique virga
Vatis Castaliam domum sonare.
Rerum prima salus et una, Cæsar,
Gaudenti superest adhuc, quod optet
Felix purpura, tertiusque Consul.
Pompejo dederit licet Senatus,
Et Cæsar genero sacros honores,
Quorum Pacificus ter ampliavit
Janus nomina: Silius frequentes
Mavult sic numerare Consulatus.

LIB. XI. EP. 49.

Silius hæc magni celebrat monumenta Maronis,
Jugera facundi qui Ciceronis habet.
Heredem, dominumque sui tumulive larise
Non alium mallet nec Maro, nec Cicero.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

PRINCIPLES OF ECONOMICS

The principles of economics are those which govern the conduct of human life in relation to the satisfaction of his wants. The study of economics is the study of the laws which govern the production, distribution, and consumption of material goods. It is a science which seeks to explain the behavior of individuals and groups of individuals in the economic sphere. The principles of economics are the generalizations which are derived from the study of the economic behavior of individuals and groups of individuals. These principles are the foundation upon which the theory of economics is built. The theory of economics is the system of ideas which is developed from the principles of economics. It is the theory which explains the economic behavior of individuals and groups of individuals. The theory of economics is the science which seeks to explain the economic behavior of individuals and groups of individuals. The principles of economics are the foundation upon which the theory of economics is built. The theory of economics is the system of ideas which is developed from the principles of economics. It is the theory which explains the economic behavior of individuals and groups of individuals. The theory of economics is the science which seeks to explain the economic behavior of individuals and groups of individuals.

CELLARIUS

IN

PRÆFATIONE AD SILIUM.

DE ipso auctore non ighofamūs, quī durius censeant, neque spiritu, neque ingenio poetam referre, frigide sæpe et cum languore narrare, et quæ alia in ipso a censoribus reprehenduntur. Malumus vero iudicium antiquorum, Martialis, et Plinii, et Sidonii, sequi, quam recentium Aristarchorum. Esto minorem primis fuisse, nec parem ingeniosissimis: at laude non minus dignum est quæ ingenio defuere industria pensasse, et undique nitorem collegisse. Presse duces suos secutus est, et in his maxime Maronem: unde credo factum esse, quod sæpe imitantibus solet, ut dum varios flores collegit, quos operi suo insereret, aliquando illud inæquabile fieret: plurimis tamen locis formosum satis est, et suis numeris absolutissimum. Parcius fingit, propior veritati, qua T. Livium cum primis, historicorum principem, expressit: non autem negligens colorum est, et digressionum, ac similitudinum, et quas alias figuras in deliciis poetæ habent. Sed hæc de forma et habitu poetico. Stilum qui carpat non credo facile quemquam fore, quod meliori ille ætate vixit, industria clarus et imitatione optimorum, in quo

et Plinii et Martialis testimonia conspirant. *Materiæ* autem copia, et dignitate, et singulari utilitate nemini certe magnorum poetarum cedit. Inter bella quæ Romani, principes gentium, gesserunt, nullum gravius periculis et cladibus, nullum ducum virtute nobilius, nullum etiam mirabilius eventu illustriusque, quam Punicum secundum, Siliani ingenii campus atque arena. Non Argonautica, non Thebarum fata, non ipsa *Æneis*, Romana origo, propter fabulosam antiquitatem anteferri argumento Silii possunt, sint licet ingeniosius quam illud elaborata. Quantam vero lucem historiæ adfert, quantum usum præstare civili prudentiæ potest, quum duas gentes inter se componit, quæ de orbis terrarum imperio certaverunt? Præter res gestas, ad veritatis legem religiose consignatas, etiam ad origines familiarum, urbium, populorum, tam frequenter stilum flectit, ut non minus ejus rei gratia, quam belli Punici, poema instituisse videri possit. Nec incuriosus est veteris mythologiæ, sed ex illa etiam adsumsit, quibus carmen jucundius condiretur. Maxime autem geographiæ studiosus est, Italiam, Siciliam, Hispaniam, et Africam (ut de Græcia taceam) tam distincte accurateque describens, ut poetarum et historicorum parem neminem, ex geographis vix habeat superiorem. Et moribus decet poetas ac vitæ communi prodesse, non tantum oblectare: in quo genere nemo ausit cum Italico contendere, qui plenus sententiarum est, et salubrium præceptorum, quæ ad virtutem ducunt, et exemplorum omnibus facile antecellentium: ut cuncta, quæ philosophi meditantur,

ipse moduli suavitate penetrantius in animos hominum infundat. Itaque Silium legisse, magna pars politioris humaniorisque doctrinæ est: et Romanorum prospera, adversa, mores civium, artes ducum ex eodem didicisse, multum utique momenti habet ad rempublicam gerendam, et ad veram seu actuosam philosophiam.

HERMANNI MUSCULI

DE MUSCULIS

DE MUSCULIS

DE MUSCULIS

DE MUSCULIS

DE MUSCULIS

DE MUSCULIS

DE MUSCULIS

DE MUSCULIS

DE MUSCULIS

DE MUSCULIS

DE MUSCULIS

DE MUSCULIS

DE MUSCULIS

DE MUSCULIS

DE MUSCULIS

DE MUSCULIS

DE MUSCULIS

DE MUSCULIS

DE MUSCULIS

DE MUSCULIS

DE MUSCULIS

DE MUSCULIS

DE MUSCULIS

DE MUSCULIS

DE MUSCULIS

DE MUSCULIS

HERMANNI BUSCHII
ARGUMENTA
IN
C. SILII ITALICI
P U N I C O R U M
LIBROS XVII.

IN LIBRUM I.

Principio Libycæ describitur urbis origo.
Junonis stimulis furit hîc puer Hannibal actus,
Et jurat medio per Punica numina templo,
Se fore Romanis hostem patientibus annis.
Accipit imperium post hæc, successor iniqui
Hasdrubalis: dura premit obsidione Saguntum;
In qua Dulichii virtus interrita Murri
Spectatur, donec rigido cadit ense ferocis
Hannibalis. Romam cives clam milite pauci
Sarrano missi; Sicoris quos inter acerbam
Exponit sortem Patribus fatumque suorum.
Nec mora. legati pacis pactique jubentur
Poscere ruptorem: et spreti, de more vetusto
Tristia foedifragis indicere prælia Pœnis.

IN LIBRUM II.

Hannibal, ut cernit Latiam per cærula velis
Adventare ratem, et mandata afferre Senatus,
Obstrepere Ausoniis lituos iubet. ocius illi
Ad muros vertunt iter infelicis Elisæ.
Adjuvat arma Libys, Garamantum prædita sceptro,
Asbyte: hanc Theron clava deturbat ab alto
Bellantem curru: Tyrius quem ductor ovantem
Virginis extinctæ spoliis, præturbidus ira,
Occupat, et leto damnat, mittitque vicissim.
Interea Libycis indicit bella profanis
Cum socio Fabius. Clipeum fulvo ære micantem
Callaici donant Regi, Delapsa Saguntum
Alma Fides populi penetrando pectora firmat:
Qui se mox sævo per flammæ eximit hoste.

IN LIBRUM III.

Postquam clara fide, Pœno sub Marte, Saguntus
Arsit, ad Hammonis scitatum oracula Bostar
Mittitur, ut Superis quænam sit fixa voluntas
Imperio super, et rerum novitate reportet.
Ipse ad vicinos ductor, cum conjuge, Gades
Navigat, et spoliis onerat feralibus aras
Herculeas: post hæc caram seponit ab armis
Cum puero, nondum bis seni mensis, Imilcen:
Et Nova mox petitur Karthago classe per undas.
Atque hîc nocturna specie mirabile monstrum
Vidit, in Italicam stimulans fera pectora gentem,
Quocirca innumeris Romana in prælia turmis

Collectis, propere trans Alpes signa ferebat,
Lætaque Taurinis statuit tentoria campis.

IN LIBRUM IV.

Fama volat, Pœnum signis hostilibus Alpes
Transcendisse ducem, totis trepidatur in agris.
Consultant Patres de bello, intactaque rursum
Tela novant. Libycis ostendens Hannibal urbem
Militibus, prædæ cupidos acuebat amore
Ad pugnam. Interea volucris rate Scipio consul
Massiliæ fidis aderat delatus ab oris:
Occurritque hosti Ticini ad fluminis undam.
Atque ibi tunc prima caluerunt litora pugna.
Sed Consul Trebiæ vicinum Scipio collem
Cedere compulsus petiit, quo venit et ipse
Consulis accitus Siculo Collega Peloro.
Hostis sed rursus victor spumantia, captum
Post Apenninum, Trasymeni stagna petebat.

IN LIBRUM V.

Apparat hic pugnam, Superisque vetantibus audax
Flaminius Tyrio Trasymeni ad stagna tyranno
Congreditur, quamvis, prudens Corvine futuri,
Orares dominæ per Dardana mœnia Romæ,
Cederet ut fatis paulum, ominibusque sinistris.
Sed pœnam meruit, proque his temerarius ausis
Occubuit, diro telorum oppressus in arvo
Agmine. multa tamen leto dedit ante virorum
Corpora, et inferias nigrum sibi misit ad Orcum.
Inter quos stricto cecidit mucrone Sichæus,

Filius Hasdrubalis. At postquam pugna quievit
Funere Flaminii, Victor, Magone sequente,
Exiit ad cæsos; armisque, minisque retentis,
Pectoribusque solum sternentes reperit omnes,

IN LIBRUM VI.

Hinc, quibus hæc belli et pugnae fortuna pepercit,
Elapsi furtim diversa per avia cæcis
Conduntur tenebris, piceæ et caligine noctis.
Hos inter fugiens Serranus, vulnere tardus,
Ad patris quondam comitem devertit, et ipsa
Tecta Mari armigeri pulsabat fida paterni:
Acceptusque domo recreatur paupere mensa,
Infusoque sinit tractari vulnera succo.
Discit et inde Maro clari narrante parentis
Facta; sed et pœnam, qua illum Karthago peremit,
Ob sanctam non æqua fidem, rapit aure dolenti.
At Fabium Patres allata ad munera belli
Clade legunt. Hostis raptas agit undique prædas,
Donec eum illecebra mollit Campana furentem.

IN LIBRUM VII.

Electus dubiis Dictator et ancora rebus,
Non facilis vinci, Fabius, virtute, nec astu,
Mox superis Romæ per templa indicit honores;
Ædibus et votis Divûm sibi mitigat iram.
Exin Sidonium cautus contendit ad hostem,
Non commissurus pugnam, nisi Marte coacto,
Quem cum non astu solito, terrore nec ullo
Hannibal eliceret, Dauni tellure relicta,

Clauditur in tumultis a dictatore Falernis.
Hinc patriis ad sacra Deis peragenda profectus
Præposuit castris equitum de more magistrum;
Sed vetitum conferre manus. Fabio tamen ille
Absente in pugnam ruit: æquaturque vetanti.
Moxque, errâsse pigens, illi jus omne remisit,

IN LIBRUM VIII.

Hic jam Varro, loquax medio in discrimine rerum,
Consul Romanas capit, indignante Senatu,
Insanæ plebis stultæque favore, secures
Cum Paulo Æmilio. Noscens nova vulnera Juno,
Præscia Cannarum, stagnis Laurentibus Annam
Alloquitur, Pœnum ut jubeat nunc tendere regem
Explicat arentes ubi fervida Apulia campos,
Fataque promittant ibi prosperiora peractis.
Anna audita facit; grates agit Hannibal Annæ,
Et movet in campos Diomedis nomine dictos.
Hinc toto e Latio funebria miles in arma
Cogitur. At liquido, variis prodentia monstribus,
Numina vicinam cladem ostendere; sed amens
Prodigiis Varro spretis sese objicit hosti.

IN LIBRUM IX.

Demens in pugnam furit hic et vulnera Varro,
Quamvis infelix Solimus monuisset abunde
Varronem, proprio signatis sanguine fatibus.
Concurrunt igitur Pœni fortesque Latini
Ingenti fremitu, summoque ardore virorum,
Stat pro Sarranis obtendens ægida Pallas;

Mars pro Romanis infesta fulgurat hasta,
Scipiadaëque manu fabricatum porrigit ensem
Incude Ætnæa; magis ardet Gorgone Pallas.
Donec cæruleam demittit Jupiter Irim,
Ut cum fulminea revocet Tritonide Martem.
Vulturum emittit rapidum, Junone volente,
Æolus, adversos ruit acer Paullus in hostes,
Fœde laxatis at Varro fugit habenis.

IN LIBRUM X.

Inter funestæ non prospera tempora pugnae,
Cannarumque altos et latos stragis acervos
Obruitur Paullus coeuntibus undique telis.
Sedibus hinc tacitis placidum Saturnia Somnum
Evocat, ut juvenem victorem a mœnibus urbis
Arceat. At fugiens Canusinum miles in agrum
Colligitur. placet exsilio mutare labantem
Ausoniam pubi, pavido suadente Metello.
Sed quatiens gladium flammata Scipio dextra,
Non deserturos patriam jurare coegit.
Interea celebrat laudato funera Paullo
Hannibal, et Marti scutorum incendit acervos.
Fama mali tanti tristem levis advolat urbem,
Et redit amisso jactatus milite Varro.

IN LIBRUM XI.

Accepta ad Cannas ferali clade cruentas,
Mox sequitur populi defectio fœda Latini
Ad Tyrii tam fausta ducis memorandaque castra.
At Capua inprimis, rebus sufflata secundis,

Ausa fuit partem summi sibi poscere juris,
Et rejecta suas victori pandere portas,
Invito et frustra Decio prohibente furorem.
Hîc cum inter mensas Campanaque pocula victor
Desidet, invisum regem obtruncare parabat
Confidens animi juvenis; cœptumque minaci
Ense patrâsset opus, nî se tenuisset euntem
Pactulo genitor. Dehinc natus Hamilcare fratrem
Mittit, ut ad patriæ cupidas hæc nuntiet aures,
Pugnatum, et Cannas hostili cæde repletas.

IN LIBRUM XII.

Jam Zephyro in terras flatu redeunte tepenti,
Hostis Parthenopes ad muros agmina ducit.
Irritus hinc cœpti Cumâs petit: inde profectus,
Marte Dicarchæam parat exagitare juventam.
Hinc movet ad trepidam belli molimina Nolam:
Marcello sed tum fractus pulsusque recessit.
Strenuus et Sardos tutatur ab hoste Libysso
Torquatus. Miseras ardens incendit Acerras
Hannibal; inde tuos, peritura Petilia, muros:
Et demta madidum luxu capit arce Tarentum.
Necnon et Capuam totis jam viribus urget.
Dardanus obsessam: quam cum recreare soluta
Obsidione nequit, Romam ruit acer ad altam
Hostis, ut armorum facto premat orbe vicissim.

IN LIBRUM XIII.

Mœnia vix hostis defensa, versus ab urbe,
Cernere desierat, subito cum signa movendi

Incidit ad muros iterum calor. ïsset et illuc,
Propter Palladium Dasius nî posse negâsset
Devinci Romam. rapit ergo inde impius arma,
Et te cum pleno spoliât, Feronia, luco:
Litoreosque petit, quos vertit Bruttius, agros.
Fulvius hinc Capuam rediens, tandemque subactam
Intrat, et infidi punit commissa Senatus.
Tristis sed geminos (quando hæc ita aguntur) Ibera
Scipiadas terra Fors abstulit. Infera mœstus
Scipio regna subit, caras ubi convenit umbras
Et patris, et patrui, et matris loca læta tenentes:
Discit et eximios, quos spondent fata, triumphos.

IN LIBRUM XIV.

Nascitur hinc bellum juvenis post fata tyranni,
Hispano veniens ubi terris nomen ab amne
Imposuit pubes. nam rege Gelone creatus,
Oblitus monitus, artesque oblitus avitas,
Incepit luxu, spreta virtute, cruento
Flagrare, et rigidis delicta tuentibus armis,
Cingere se ferro, et regnum terrore fovere.
Hoc igitur (neque enim longum violentia durat)
A conjuratis tota cum stirpe peremto,
Marcellus propere Siculis adnavigat oris.
Mutatasque videns, trepidos mox spargit in agros
Signa: Leontini senserunt prima coloni.
Pugnaturque mari, Pænoque per alta fugato
Arma Syracosios capiunt victricia muros.

IN LIBRUM XV.

Quem, ducibus cæsis, iterum jam Bætis ad oras
Mittat, Romulei quærit dum cura Senatus,
Scipiadæ juveni lauro tum forte sub ampla
Adstitit hinc subito Virtus, hinc blanda Voluptas,
Et sibi promissis avet utraque jungere magnis.
Ille sed amplexus Virtutem, crudaque Martis
Munera suscipiens, volitansque per æquora classe,
Arma Novæ subito Karthaginis horrida muris
Impulit, et victor ferro sibi mœnia pandit.
Interea Hemathius conflatur nova bella Philippus,
Herculeoque senex Fabius dat jura Tarento,
Marcellusque cadit, Nomadum circumdatus astu.
Hasdrubalisque caput, tumidi regione Metauri
Abscisum, Hannibali monstrat Nero lætus atroci.

IN LIBRUM XVI.

Hannibalem accepit miserandos Bruttia tellus
Mœrentem patriæ casus, fratrisque, suosque.
Non tamen audebat concurrere Roma gementi.
Tantus erat Libyci metus et formido tyranni.
Omnia in auriferis jam Marte subegerat arvis
Scipio, jam dederat fugientia carbasa ventis
Exutus castris Mago, jam captus et Hannon
Præbebat Latiis infelix colla catenis.
Hasdrubal huic cladis dum nescius addere sese
Festinat, latebras victus certamine spectat.
Dein Masinissa novo contingit fœdere dextram
Scipiadæ, sociumque sibi dux ipse Syphacem

Conciliat : facit hinc ludos patruoque patrique,
Et repetit Latium fama spargente triumphum.

IN LIBRUM XVII.

Postremo Idæis Divorum mater ab oris
Advehitur Romam ; Phrygiam Nasica Cybeben
Excipit, et toto censetur ab ordine Patrum
Optimus. Ipse alacer Libyam dux Scipio classe
Navigat, et Siculo lætus discedit ab Ætna.
Castra Ducum aggressus ferro flammisque duorum
Conficit, Hasdrubalis victor Numidæque Syphacis,
Verterat ad Pœnos qui fœderis immemor arma.
At, cum post idem vires reparâset et enses,
Vincitur, et Latiis oneratur colla catenis.
Hannibalem hinc revocant Patres, sed fulmina vimq;
Ferre nequit Latii rectoris. Jura, jugumque
Romanum Karthago capit. Dux ipse reversus
Alta triumphanti scandit Capitolia curru.

C. SILII ITALICI
P U N I C O R U M
LIBER I.

C. SILII ITALICI
P U N I C O R U M

LIBER I.

V. I—20.

ORDIOR arma, quibus cœlo se gloria tollit
Æneadum, patiturque ferox Ænotria jura
Karthago. Da, Musa, decus memorare laborum
Antiquæ Hesperiaë; quantosque ad bella creârit,
Et quot Roma viros: sacri cum perfida pacti
Gens Cadmea super regno certamina movit:
Quæsitumque diu, qua tandem poneret arce
Terrarum Fortuna caput. Ter Marte sinistro
Juratumque Jovi fœdus, conventaque Patrum
Sidonii fregere duces: atque impius ensis
Ter placitam suasit temerando rumpere pacem.
Sed medio finem bello excidiumque vicissim
Molitæ gentes: propiusque fuere periclo,
Quis superare datum. reseravit Dardanus arces
Ductor Agenoreas: obsessa Palatia vallo
Pœnorum, ac muris defendit Roma salutem.
Tantarum caussas irarum, odiumque perenni
Servatum studio, et mandata nepotibus arma,
Fas aperire mihi, superasque recludere mentes.
Jamque adeo magni repetam primordia motus.

Pygmalioneis quondam per cærula terris
Pollutum fugiens fraterno crimine regnum
Fatali Dido Libyes appellitur oræ :
Tum pretio mercata locos, nova mœnia ponit,
Cingere qua secto permissum litora tauro.
Hic Juno, ante Argos (sic credidit alta vetustas),
Ante Agamemnoniam gratissima tecta Mycenen,
Optavit profugis æternam condere gentem.
Verum, ubi magnanimis Romam caput urbibus alte
Exserere, ac missas etiam trans æquora classes
Totum signa videt victricia ferre per orbem,
Jam propius metuens, bellandi corda furore
Phœnicum exstimulat. sed enim conamine primæ
Contuso pugnæ, fractisque in gurgite cœptis
Sicanio Libycis, iterum instaurata capessens
Arma remolitur. Dux agmina sufficit unus
Turbanti terras, pontumque movere paranti.
Jamque Deæ cunctas sibi belliger induit iras
Hannibal: hunc audet solum componere fatis.
Sanguineo tum læta viro, atque in regna Latini
Turbine mox sævo venientum haud inscia eladum,
Intulerit Latio, spreta me, Troius, inquit,
Exsul Dardanium, et bis numina capta Penates,
Sceptraque fundârit victor Lavinia Teucris:
Dum Romana tuæ, Ticine, cadavera ripæ
Non capiant: similisque mihi per Celtica rura
Sanguine Pergameo Trebia et stipantibus armis
Corporibusque virûm retro fluat; ac sua largo
Stagna reformidet Trasymenus turbida tabo.
Dum Cannas tumulum Hesperiaë, campumque cruore

Ausonio mersum sublimis Iapyga cernam :
Teque vadi dubium coeuntibus, Aufide, ripis
Per clipeos, galeasque virûm, cæsosque per artus
Vix iter Adriaci rumpentem ad litora ponti.
Hæc ait; ac juvenem facta ad Mavortia flammæ.
Ingenio motus avidus, fideique sinister
Is fuit: exsuperans astu; sed devius æqui.
Armato nullus Divûm pudor: improba virtus,
Et pacis despectus honos: penitusque medullis
Sanguinis humani flagrat sitis: his super, ævi
Flore virens, avet Ægates abolere, parentum
Dedecus, ac Siculo demergere fœdera ponto.
Dat mentem Juno, ac laudum spe corda fatigat.
Jamque aut nocturno penetrat Capitolia visu,
Aut rapidis fertur per summas passibus Alpes.
Sæpe etiam famuli turbato ad limina somno
Expavere trucem per vasta silentia vocem,
Ac largo sudore virum invenere futuras
Miscentem pugnas, et inania bella gerentem.
Hanc rabiem in fines Italûm, Saturniaque arva
Addiderat quondam puero patrius furor. Ortus
Sarrana prisci Barcæ de gente, vetustos
A Belo numerabat avos. namque orba marito
Cum fugeret Dido famulam Tyron, impia diri
Belides jûvenis vitaverat arma tyranni,
Et se participem casus sociârat in omnes.
Nobilis hoc ortu, et dextra spectatus Hamilcar,
Ut fari primamque datum distinguere lingua
Hannibali vocem, sollers nutrire furores,
Romanum sevit puerili in pectore bellum.

Urbe fuit media sacrum genetricis Elisæ
Manibus, et patria Tyriis formidine cultum,
Quod taxi circum et piceæ squalentibus umbris
Abdiderant, cœlique arcebant lumine, templum.
Hoc sese (ut perhibent) curis mortalibus olim
Exuerat Regina loco. Stant marmore mœsto
Effigies, Belusque parens, omnisque nepotum
A Belo series: stat gloria gentis Agenor,
Et qui longa dedit terris cognomina Phœnix.
Ipsa sedet tandem æternum conjuncta Sichæo:
Ante pedes ensis Phrygius jacet. ordine centum
Stant aræ cœlique Deis, Ereboque potenti.
Hic, crine effuso, atque Ennææ numina Divæ,
Atque Acheronta vocat Stygia cum veste sacerdos.
Immugit tellus, rumpitque horrenda per umbras
Sibila; inaccensi flagrant altaribus ignes.
Tum magico volitant cantu per inania manes
Exciti, vultusque in marmore sudat Elisæ.
Hannibal hæc patrio jussu ad penetralia fertur:
Ingressique habitus atque ora explorat Hamilcar.
Non ille evantis Massylæ palluit iras,
Non diros templi ritus, aspersaque tabo
Limina, et audito surgentes carmine flammæ.
Olli permulcens genitor caput, oscula libat;
Attollitque animos hortando, et talibus implet:
Gens recidiva Phrygum Cadmeæ stirpis alumnos
Fœderibus non æqua premit: si fata negârint
Dedecus id patriæ nostra depellere dextra,
Hæc tua sit laus, nate, velis: age concipe bella
Latura exitium Laurentibus: horreat ortus

Jam pubes Tyrrhena tuos: partusque recusent,
Te surgente, puer, Latiae producere matres.
His acuit stimulis. subicitque haud mollia dicta:
Romanos terra atque undis, ubi competet ætas,
Ferro ignique sequar, Rhœteaue fata revolvam.
Non Superi mihi, non Martem cohibentia pacta,
Non celsæ obstiterint Alpes, Tarpejaque saxa.
Hanc mentem juro nostri per numina Martis,
Per manes, Regina, tuos. Tum nigra triformi
Hostia mactatur Divæ, raptimque recludit
Spirantes artus poscens responsa sacerdos,
Ac fugientem animam properatis consulit extis.
Ast ubi quæsitæ artis de more vetustæ
Intravit mentes Superûm, sic deinde profatur:
Ætolos late consterni milite campos,
Idæoque lacus flagrantés sanguine cerno:
Quanta procul moles scopulis ad sidera tendit,
Cujus in aerio pendent tua vertice castra!
Jamque jugis agmen rapitur; trepidantia fumant
Mœnia, et Hesperio tellus porrecta sub axe
Sidoniis lucet flammis. fuit ecce cruentus
Eridanus. jacet ore truci super arma virosque,
Tertia qui tulerat sublimis opima Tonanti.
Heu! quianam subitis horrescit turbida nimbis
Tempestas, ruptoque polo micat igneus æther?
Magna parant Superi. tonat alti regia cœli;
Bellantemque Jovem cerno. Venientia fata
Scire ultra vetuit Juno: fibræque repente
Conticuere. latent casus, longique labores.
Sic clausum linquens arcano pectore bellum,

Atque hominum finem Gades, Calpenque secutus,
Dum fert Herculeis Garamantica signa columnis,
Occumbit sævo Tyrius certamine ductor.
Interea rerum Hasdrubali traduntur habenæ:
Occidui qui solis opes, et vulgus Iberum,
Bæticolasque viros furiis agitabat iniquis.
Tristia corda ducis, simul immedicabilis ira,
Et fructus regni feritas; erat asper amore
Sanguinis, et metui demens credebat honorem:
Nec nota docilis pœna satiare furores.
Ore excellentem, et spectatum fortibus ausis
Antiqua de stirpe Tagum, Superûmque hominumque
Immemor, erecto suffixum robore mœstis
Ostentabat ovans populis sine funere regem.
Auriferi Tagus adscito cognomine fontis,
Perque antra et ripas Nymphis ululatus Iberis.
Mæonium non ille vadum, non Lydia mallet
Stagna sibi, nec qui riguo perfunditur auro
Campum, atque illatis Hermi flavescit arenis.
Primus inire manu, postremus ponere Martem.
Cum rapidum effusis ageret sublimis habenis
Quadrupedem, non ense virum, non eminus hasta
Sistere erat: volitabat ovans, aciesque per ambas
Jam Tagus auratis agnoscebatur in armis.
Quem postquam diro suspensum robore vidit
Deformem leti famulus, clam corripit ensem
Dilectum domino, pernixque irrumpit in aulam,
Atque immite ferit geminato vulnere pectus.
At Pœni succensi ira, turbataque luctu
Et sævis gens læta, ruunt, tormenta que portant.

Non ignes, candensque chalybs, non verbera passim
Ictibus innumeris lacerum scindentia corpus,
Carnificesve manus, penitusve infusa medullis
Pestis, et in medio luctantes vulnere flammæ
Cessavere: ferum visu dictuque, per artem
Sævitiæ extenti, quantum tormenta jubebant, ..
Creverunt artus; atque, omni sanguine raptò,
Ossa liquefactis fumârunt fervida membris.
Mens intacta manet: superat, ridetque dolores,
Spectanti similis, fessosque labore ministros
Increpitat, dominique crucem clamore reposcit.
Hæc inter spretæ miseranda piacula pœnæ,
Erepto trepidus ductore exercitus, una
Hannibalem voce, atque alacri certamine poscit.
Hinc studia accendit patriæ virtutis imago,
Hinc fama in populos jurati didita belli,
Hinc virides ausis anni, fervorque decorus,
Atque armata dolis mens, et vis insita fandi.
Primi ductorem Libyes clamore salutant:
Mox et Pyrenes populi, et bellator Iberus.
Continuoque ferox oritur fiducia menti,
Cessisse imperio tantum terræque marisque.
Æoliis candens Austris, et lampade Phœbi
Æstifero Libye torretur subdita Cancro,
Aut ingens Asiæ latus, aut pars tertia terris.
Terminus huic roseos amnis Lageus ad ortus
Septeno impellens tumefactum gurgite pontum:
At qua diversas clementior aspicit Arctos,
Herculeo dirimente freto, diducta propinquis
Europes videt arva jugis: ultra obsidet æquor;

Nec patitur nomen proferri longius Atlas,
Atlas subducto tracturus vertice cælum.
Sidera nubiferum fulcit caput, æthereasque
Erigit æternum compages ardua cervix:
Canet barba gelu, frontemque immanibus umbris
Pinea silva premit; vastant cava tempora venti,
Nimbosoque ruunt spumantia flumina rictu.
Tum geminæ laterum cautes maria alta fatigant:
Atque ubi fessus equos Titan immersit anhelos,
Flammiferum condunt fumanti gurgite currum.
Sed qua se campis squalentibus Africa tendit,
Serpentum largo coquitur fecunda veneno.
Felix qua pingues mitis plaga temperat agros,
Nec Cerere Ennæa, Phario nec victa colono.
Hic passim exsultant Nomades, gens inscia freni;
Quis inter geminas per ludum mobilis aures
Quadrupedem flectit non cedens virga lupatis.
Altrix bellorum, bellatorumque virorum
Tellus, nec fidens nudo sine fraudibus ensi.
Altera complebant Hispanæ castra cohortes,
Auxilia Europa genitoris parta tropæis.
Martius hinc sonipes campos hinnitibus implet,
Hinc juga cornipedes erecti bellica raptant:
Non Eleus eat campo ferventior axis.
Prodiga gens animæ, et properare facillima mortem.
Namque ubi transcendit florentes viribus annos,
Impatiens ævi spernit novisse senectam,
Et fati modus in dextra est. Hic omne metallum:
Electri gemino pallent de semine venæ,
Atque atros chalybis fetus humus horrida nutrit.

Sed scelerum caussas operit Deus. Astur avarus
Visceribus laceræ telluris mergitur imis,
Et redit infelix effosso concolor auro.
Hic certant, Pactole, tibi Duriusque, Tagusque,
Quique super Gravios lucentes volvit arenas,
Infernæ populis referens obliviam Lethes.
Nec Cereri terra indocilis, nec inhospita Baccho,
Nullaque Palladia sese magis arbore tollit.
Hæ postquam Tyrio gentes cessere tyranno,
Utque dati rerum freni, nunc arte paterna
Conciliare viros; armis consulta senatus
Vertere, nunc donis: primus sumsisse laborem,
Primus iter carpsisse pedes, partemque subire,
Si valli festinet opus: nec cetera segnis,
Quæcunque ad laudem stimulant: somnumque negabat
Naturæ, noctemque vigil ducebat in armis;
Interdum projectus humi: turbæque Libyssæ
Insignis sagulo duris certare manipulis:
Celsus et in magno præcedens agmine ductor
Imperium perferre suum: tum vertice nudo
Excipere insanos imbres cœlique ruinam.
Spectârunt Pœni, tremuitque exercitus Astur,
Torquentem cum tela Jovem, permixtaque nimbis
Fulmina, et excussos ventorum flatibus ignes.
Turbato transiret equo: nec pulvere fessum
Agminis ardenti labefecit Sirius astro.
Flammiferis tellus radiis cum exusta dehiscit,
Candentique globo medius coquit æthera fervor,
Femineum putat inventa jacuisse sub umbra:
Exercetque sitim, et spectato fonte recedit.

Idem correptis sternacem ad prælia frenis
Frangere equum, et famam letalis amare lacerti;
Ignotique amnis tranare sonantia saxa,
Atque e diversa socios arcessere ripa.
Idem expugnati primus stetit aggere muri:
Et quoties campo rapidus fera prælia miscet,
Qua sparsit ferrum, latus rubet æquore limes.
Ergo instat fatis, et, rumpere fœdera certus,
Qua datur, interea Romam comprehendere bello
Gaudet, et extremis pulsat Capitolia terris.
Prima Saguntinas turbârunt classica portas,
Bellaque sumta viro belli majoris amore.
Haud procul Herculei tollunt se litore muri,
Clementer crescente jugo, quîs nobile nomen
Conditus excelso sacravit colle Zacynthos.
Hic comes Alcidaë remeabat in agmine Thebas
Geryone extincto, cœloque ea facta ferebat.
Tres animas namque id monstrum, tres corpore dextras
Armârat, ternaque caput cervice gerebat.
Haud alium vidit tellus, cui ponere finem
Non posset mors una viro, duræque sorores
Tertia bis rupto torquerent stamina filo.
Hinc spolia ostentabat ovans, captivaque victor
Armenta ad fontes medio fervore vocabat,
Cum tumidas fauces accensis sole venenis
Calcatus rupit letali vulnere serpens:
Inachiumque virum terris prostravit Iberis.
Mox profugi ducente Noto advertere coloni,
Insula quos genuit Grajo circumflua ponto,
Atque auxit quondam Laertia regna Zacynthos.

Firmavit tenues ortus mox Daunia pubes,
Sedis inops; misit largo quam dives alumno,
Magnanimis regnata viris, nunc Ardea nomen.
Libertas populis pacto servata, decusque
Majorum; et Pœnis urbi imperitare negatum.
Admovet abrupto flagrantia fœdere ductor
Sidonius castra, et latos quatit agmine campos.
Ipse caput quassans circumlustravit anhelò
Muros sævus equo, mensusque paventia tecta,
Pandere jamdudum portas, ac cedere vallo
Imperat; et longe clausis sua fœdera, longe
Ausoniam fore, nec veniæ spem Marte subactis:
Scita patrum, et leges, et jura, fidemque, Deosque
In dextra nunc esse sua: verba ocius acer
Intorto sancit jaculo, figitque per arma
Stantem pro muro, et minitantem vana Caicum.
Concidit exacti medius per viscera teli:
Effusisque simul prærupto ex aggere membris,
Victori moriens tepefactam retulit hastam.
At multo ducis exemplum clamore secuti
Involvunt atra telorum mœnia nube.
Clara nec in numero virtus latet: obvia quisque
Ora duci portans, ceu solus bella capessit.
Hic crebram fundit Baliari verbere glandem,
Terque levi ducta circum caput altus habena
Permissum ventis abscondit in aere telum.
Hic valido librat stridentia saxa lacerto:
Huic impulsæ levi torquetur lancea nodo.
Ante omnes ductor, patriis insignis in armis,
Nunc picea jactat fumantem lampada flamma,

Nunc sude, nunc jaculo, nunc saxis impiger instat:
Aut hydro imbutas, bis noxia tela, sagittas
Contendit nervo, atque insultat fraude pharetræ:
Dacus ut armiferis Geticæ telluris in oris,
Spicula qui patrio gaudens acuisse veneno
Fundit apud ripas inopina binominis Istri.
Cura subit, collem turrita cingere fronte,
Castelloque urbem circumvallare frequenti.
Heu priscis numen populis, at nomine solo
In terris jam nota fides! stat dura juvenus,
Ereptamque fugam, et claudi videt aggere muros.
Sed dignam Ausonia mortem putat esse Sagunto,
Servata cecidisse fide. Jamque acrius omnes
Intendunt vires: adductis stridula nervis
Phocais effundit vastos ballista molares:
Atque eadem, ingentis mutato pondere teli,
Ferratam excutiens ornum media agmina rumpit.
Alternus resonat clangor. certamine tanto
Conseruere acies, veluti circumdata vallo
Roma foret: clamatque super, Tot millia, gentes
Inter tela satæ, jam capto stamus in hoste?
Anne pudet cœpti? pudet ominis? en bona virtus,
Primitiæque ducis. taline implere paramus
Italiam fama? tales præmittere pugas?
Accensæ exsultant mentes, haustusque medullis
Hannibal exagitat, stimulantque sequentia bella.
Invadunt manibus vallum, cæsasque relinquunt
Dejecti muris dextras. subit arduus agger,
Imponitque globos pignantum desuper urbi.
Armavit clausos, ac portis arcuit hostem

Librari multa consueta falarica dextra,
 Horrendum visu robur, celsisque nivosa
 Pyrenes trabs lecta jugis, cui plurima cuspis;
 Vix muris toleranda lues, sed cetera pingui
 Uncta pice, atque atro circumlita sulfure fumat.
 Fulminis hæc ritu, summis e mœnibus arcis
 Incita, sulcatum tremula secât aera flamma.
 Qualis sanguineo præstringit lumina crine
 Ad terram cœlo decurrens, ignea lampas.
 Hæc ictu rapido pugnantum sæpe per auras,
 Attonito ductore, tulit fumantia membra.
 Hæc vastæ lateri turris ceu turbine fixa,
 Dum penitus pluteis Vulcanum exercet adesis,
 Arma virosque simul pressit flagrante ruina.
 Tandem condensis actæ testudinis armis
 Subducto Pœni vallo, cæcaque latebra,
 Pandunt prolapsam suffossis mœnibus urbem.
 Terribilem in sonitum procumbens aggere victo
 Hercules labor, atque immania saxa resolvens,
 Mugitum ingentem cœlo dedit. Alpibus altis
 Aeris rupes, scopulorum mole revulsa,
 Haud aliter scindunt resonanti fragmine montem.
 Surgebat cumulo certatim prorutus agger,
 Obstabatque jacens vallum, ne protinus instant
 Hinc atque hinc acies media pugnare ruina.
 Emicat ante omnes primævo flore juventæ
 Insignis Rutulo Murrus de sanguine: at idem
 Matre Saguntina Grajus, geminoque parente
 Dulichios Italis miscebat prole nepotes.
 Hic magno socios Aradum clamore vocantem,

Qua corpus loricam inter galeamque patescit,
Conantis motus speculatus, cuspide sistit;
Prostratumque premens telo, voce insuper urget:
Fallax Pœne, jaces: certe Capitolia primus
Scandebas victor. quæ tanta licentia voti?
Nunc Stygio fer bella Jovi. Tum fervidus hastam
Adversi torquens defigit in inguine Iberi:
Oraque dum calcat jam singultantia leto,
Hac iter est, inquit, vobis ad mœnia Romæ,
O metuenda manus. sic, quo properatis, eundum.
Mox instaurantis pugnam circumsilit arma,
Et rapto nudum clipeo latus haurit Iberi.
Dives agri, dives pecoris, famæque negatus
Bella feris arcu jaculoque agitabat Iberus.
Felix heu! nemorum, et vitæ laudandus opacæ,
Si sua per patrios tenuisset spicula saltus.
Hunc miseratus adest infesto vulnere Laudus.
Cui sævum arridens, narrabis Hamilcaris umbris
Hanc, inquit, dextram, quæ jam post funera vulgi
Hannibalem vobis comitem dabit: et ferit alte
Insurgens gladio cristatæ cassidis æra,
Perque ipsum tegimen crepitantia dissipat ossa.
Tum frontem Chremetes intonsam umbrante capillo
Septus, et horrentes effingens crine galeros:
Tum Masulus, crudaque virens ad bella senecta
Karthalo, non pavidus fetas mulcere lænas,
Flumineaque urna cælatus Bagrada parmam,
Et vastæ Nasamon Syrtis populator Hyempsal,
Audax in fluctu laceras raptare carinas,
Una omnes dextraque cadunt iraque peremti.

Nec non serpentem diro exarmare veneno
Doctus Athyr, tactuque graves sopire chelydros,
Ac dubiam admoto sobolem explorare ceraste.
Tu quoque fatidicis Garamanticus accola lucis
Insignis flexo galeam per tempora cornu,
Heu! frustra reditum sortes tibi sæpe locutas
Mentitumque Jovem increpitans, occumbis, Hiarba.
Et jam corporibus cumulatus creverat agger,
Perfusæque atra fumabant cæde ruinae.
Cum ductorem avido clamore in prælia poscit.
Pulmineus ceu Spartanis latratibus actus,
Cum silvam occursum venantum perdidit, hirtio
Horrescit setis dorso, et postrema capessit
Prælia, canentem mandens aper ore cruorem:
Jamque gemens geminat contra venabula dentem.
At parte ex alia, qua se insperata juvenus
Extulerat portis, ceu spicula nulla manusque
Vim ferre exitiumve queant, permixtus utrisque
Hannibal agminibus passim furit, et quatit ensem,
Cantato nuper senior quem fecerat igni
Mare ab Hesperidum Temisus: qui carmine pollens
Fæbat magica ferrum crudescere lingua:
Quantus Bistoniis late Gradivus in oris
Illigero rapitur curru, telumque coruscans,
Titanum quo pulsa cohors, flagrantia bella
Gripedum afflatu tonat, et stridoribus axis,
Jamque Oscum, Rutulumque Pholum, ingentemque
Metiscum,
Jam Lygdum, Duriumque simul, flavumque Galæsum,
Regeminos, Chromin atque Gyan, demiserat umbris.

Daunum etiam, grata quo non spectatior alter
Voce movere fora, atque orando fingere mentes,
Nec legum custos sollertior, aspera telis
Dicta admiscentem: quænam te, Pœne, paternæ
Huc adigunt Furia? non hæc Sidonia tecta
Feminea fabricata manu, pretiove parata,
Exsulibusve datum dimensis litus arenis.
Fundamenta Deûm, Romanaque fœdera cernis.
Ast illum, toto jactantem talia campo,
Ingenti raptum nisu, medioque virorum
Avulsum inter tela globo, et post terga revinctum,
Hannibal ad pœnam lentæ mandaverat iræ;
Increpitansque suos inferri signa jubebat:
Perque ipsos cædis cumulos, stragemque jacentum
Monstrabat furibundus iter, cunctosque ciebat
Nomine, et in prædas stantem dabat improbus urbem.
Sed postquam a trepidis allatum, fervere partem
Diversam Marte infausto, Murroque secundos
Hunc Superos tribuisse diem, ruit ocius amens
Lymphato cursu, atque ingentes deserit actus.
Letiferum nutant fulgentes vertice cristæ.
Crine ut flammifero terret fera regna cometes,
Sanguineum spargens ignem: vomit atra rubentes
Fax cœlo radios, ac sæva luce coruscum
Scintillat sidus, terrisque extrema minatur.
Præcipiti dant tela viam, dant signa, virique;
Atque ambæ trepidant acies: jacet igneus hastæ
Dirum lumen apex, ac late fulgurat umbo.
Talis ubi Ægæo surgente ad sidera ponto
Per longum vasto Cori cum murmure fluctus

Suspensum in terras portat mare, frigida nautis
Corda tremunt: sonat ille procul, flatuque tumescens
Curvatis pavidas transmittit Cycladas undis.
Non cuncta e muris unum incessentia tela,
Fumantesque ante ora faces, non saxa per artem
Tormentis excussa tenent. Ut tegmina primum
Fulgentis galeæ conspexit, et arma cruento
Inter solem auro rutilantia, turbidus infit:
En, qui res Libycas, inceptaque tanta retardet,
Romani Murrus belli mora. fœdera, faxo,
Nam noscas, quid vana queant, et vester Iberus.
Fer tecum castamque fidem servataque jura:
Deceptos mihi linque Deos. Cui talia Murrus:
Exoptatus ades. mens olim prælia poscit,
Ipsaque tui flagrat capitis: fer debita fraudum
Præmia, et Italiam tellure inquire sub ima.
Longum in Dardanios fines iter, atque nivalem
Pyrenen, Alpesque tibi mea dextera donat.
Hæc inter cernens subeuntem comminus hostem,
Præruptumque loci fidum sibi, corripit ingens
Aggere convulso saxum, et nitentis in ora
Devolvit, pronoque silex ruit incitus ictu.
Subsedit duro concussus fragmine muri.
Tum pudor accendit mentem, nec conscia fallit
Virtus pressa loco; frendens luctatur, et ægro
Scandit in adversum per saxa vetantia nisu.
Sed postquam propior vicino lumine fulsit,
Et tota se mole tulit, velut incita clausum
Agmina Pœnorum cingant, et cuncta paventem
Castra premant, lato Murrus caligat in hoste.

Mille simul dextræ, densusque micare videtur
Ensis, et innumeræ nutare in casside cristæ.
Conclamant utrinque acies, ceu tota Saguntos
Igne micet: trahit instanti languentia leto
Membra pavens Murrus, supremaque vota capessit:
Conditor Alcide, cujus vestigia sacra
Incolimus, terræ minitantem averte procellam,
Si tua non segni defenso mœnia dextra.
Dumque orat, cœloque attollit lumina supplex,
Cerne, ait, an nostris longe Tirynthius ausis
Justius affuerit. nî displicet æmula virtus,
Haud me dissimilem, Alcide, primoribus annis
Agnosces, invicte, tuis: fer numen amicum,
Et, Trojæ quondam primis memorate ruinis,
Dexter ades Phrygiæ delenti stirpis alumnos.
Sic Pœnus, pressumque ira simul exigit ensem,
Qua capuli statuere moræ: teloque relato
Horrida labentis perfunditur arma cruore,
Ilicet ingenti casu turbata juvenus
Procurrit: nota arma viri, corpusque superbo
Victori spoliare negant. coit aucta vicissim
Hortando manus, et glomerata mole feruntur.
Hinc saxis galea, hinc clipeus sonat æreus hastis:
Incessunt sudibus, librataque pondera plumbi
Certatim jaciunt: decisæ vertice cristæ,
Direptumque decus nutantum in cæde jubarum.
Jamque agitur largus per membra fluentia sudor,
Et stant loricæ squamis horrentia tela:
Nec requies, tegimenve datur mutare sub ictu.
Genua labant, fessique humeri gestamina laxant.

Tum creber, penitusque trahens suspiria, sicco
Fumat ab ore vapor, nisuque elisus anhelio
Auditur gemitus, fractumque in casside murmur.
Mente adversa domat, gaudetque nitescere duris
Virtutem, et decoris pretio discrimina pensat.
Hîc subitus scisso densa inter nubila cœlo
Erupt quatiens terram fragor: et super ipsas
Bis pater intonuit geminato fulmine pugnas.
Inde inter nubes ventorum turbine cæco
Ultrix injusti vibravit lancea belli,
Ac femine adverso librata cuspide sedit.
Tarpejæ rupes, Superisque habitabile saxum,
Et vos, virginea lucentes semper in ara,
Laomedontæ Trojana altaria flammæ,
Heu! quantum vobis fallacis imagine teli
Promisere Dei? Propius si pressa furenti
Hasta foret, clausæ starent mortalibus Alpes:
Nec, Trasymene, tuis nunc Allia cederet undis.
Sed Juno, aspectans Pyrenes vertice celsæ
Nava rudimenta, et primos in Marte calores,
Ut videt impressum conjecta cuspide vulnus,
Advolat, obscura circumdata nube, per auras,
Et validam duris evellit ab ossibus hastam.
Ille tegit clipeo fusum per membra cruorẽ,
Tardaque paulatim et dubio vestigia nisu
Alternata trahens, aversus ab aggere cedit.
Nox tandem optatis terras pontumque tenebris
Condidit, et pugnas erepta luce diremit.
At duræ invigilant mentes, molemque reponunt
Noctis opus. clausos acuunt extrema pericli,

Mille simul dextræ, densusque micare videtur
Ensis, et innumeræ nutare in casside cristæ.
Conclamant utrinque acies, ceu tota Saguntos
Igne micet: trahit instanti languentia leto
Membra pavens Murrus, supremaque vota capessit:
Conditor Alcide, cujus vestigia sacra
Incolimus, terræ minitantem averte procellam,
Si tua non segni defenso mœnia dextra.
Dumque orat, cœloque attollit lumina supplex,
Cerne, ait, an nostris longe Tirynthius ausis
Justius affuerit. nî displicet æmula virtus,
Haud me dissimilem, Alcide, primoribus annis
Agnosces, invicte, tuis: fer numen amicum,
Et, Trojæ quondam primis memorate ruinis,
Dexter ades Phrygiæ delenti stirpis alumnos.
Sic Pœnus, pressumque ira simul exigit ensem,
Qua capuli statuere moræ: teloque relato
Horrida labentis perfunditur arma cruore,
Illicet ingenti casu turbata juvenus
Procurrit: nota arma viri, corpusque superbo
Victori spoliare negant. coit aucta vicissim
Hortando manus, et glomerata mole feruntur.
Hinc saxis galea, hinc clipeus sonat æreus hastis:
Incessunt sudibus, librataque pondera plumbi
Certatim jaciunt: decisæ vertice cristæ,
Direptumque decus nutantum in cæde jubarum.
Jamque agitur largus per membra fluentia sudor,
Et stant loriciæ squamis horrentia tela:
Nec requies, tegimenve datur mutare sub ictu.
Genua labant, fessique humeri gestamina laxant.

Tum creber, penitusque trahens suspiria, sicco
Fumat ab ore vapor, nisuque elisus anhelō
Auditur gemitus, fractumque in casside murmur.
Mente adversa domat, gaudetque nitescere duris
Virtutem, et decoris pretio discrimina pensat.
Hic subitus scisso densa inter nubila cœlo
Erupt quatiens terram fragor: et super ipsas
Bis pater intonuit geminato fulmine pugnās.
Inde inter nubes ventorum turbine cæco
Ultrix injusti vibravit lancea belli,
Ac femine adverso librata cuspide sedit.
Tarpejæ rupes, Superisque habitabile saxum,
Et vos, virginea lucentes semper in ara,
Laomedontæ Trojana altaria flammæ,
Heu! quantum vobis fallacis imagine teli
Promisere Dei? Propius si pressa furenti
Hasta foret, clausæ starent mortalibus Alpes:
Nec, Trasymane, tuis nunc Allia cederet undis.
Sed Juno, aspectans Pyrenes vertice celsæ
Nava rudimenta, et primos in Marte calores,
Ut videt impressum conjecta cuspide vulnus,
Advolat, obscura circumdata nube, per auras,
Et validam duris evellit ab ossibus hastam.
Ille tegit clipeo fusum per membra cruorem,
Tardaque paulatim et dubio vestigia nisu
Alternata trahens, aversus ab aggere cedit.
Nox tandem optatis terras pontumque tenebris
Condidit, et pugnās erepta luce diremit.
At duræ invigilant mentes, molemque reponunt
Noctis opus. clausos acuunt extrema pericli,

Et fractis rebus violentior ultima virtus.
Hinc pueri, invalidique senes, hinc femina ferre
Certat opem in dubiis miserando nava labori,
Saxaque mananti subvectat vulnere miles.
Jam Patribus, clarisque senum sua munia curæ.
Concurrunt, lectosque virosque hortantur; et orant,
Defessis subeant rebus, revocentque salutem,
Et Latia extremis implorent casibus arma.
Ite citi, remis velisque impellite puppim,
Saucia dum castris clausa est fera: tempore Martis
Utendum est rapto, et grassandum ad clara periclis.
Ite citi, deflete fidem, murosque ruentes,
Antiquaque domo meliora arcessite fata.
Mandati summa est: dum stat, remeate, Saguntos.
Ast illi celerant, qua proxima litora, gressum,
Et fugiunt tumido per spumæa cærulea velo.
Pellebat somnos Tithoni roscida conjux,
Ac rutilus primis sonipes hinnitibus altos
Afflârat montes, roseasque movebat habenas.
Jam celsa e muris exstructa mole juvenus
Clausam nocturnis ostentat turribus urbem.
Rerum omnes pendent actus, et milite mœsto
Laxata obsidio, ac pugnandi substitit ardor,
Inque ducem versæ tanto discrimine curæ.
Interea Rutulis longinqua per æquora vectis
Herculei ponto cœpere exsistere colles,
Et nebulosa jugis attollere saxa Monœci.
Thracius hos Boreas scopulos immitia regna
Solus habet, semperque rigens nunc litora pulsat,
Nunc ipsas alis plangit stridentibus Alpes:

Atque ubi se terris glaciale fundit ab Arcto,
Haud ulli contra fiducia surgere vento.
Vorticibus torquet rapidis mare, fractaque anhelant
Æquora, et injecto conduntur gurgite montes:
Jamque volans Rhenum Rhodanumque in nubila tollit.
Hunc postquam Boreæ dirum evasere furorem,
Alternos mœsti casus bellicque marisque,
Et dubium rerum eventum sermone volutant.
O patria, o Fidei domus inclita, quo tua nunc sunt
Fata loco? sacræne manent in collibus arces,
An cinis, heu Superi! tanto de nomine restat?
Ferte leves auras, flatusque ciete secundos,
Si nondum insultat templorum Pœnicus ignis
Culminibus, Latiaque valent succurrere classes.
Talibus illacrimant noctemque diemque querelis,
Donec Laurentes puppis defertur ad oras;
Qua pater, acceptis Anienis ditior undis,
In pontum flavo descendit gurgite Thybris.
Hinc consanguineæ subeunt jam mœnia Romæ.
Concilium vocat augustum, castaque beatos
Paupertate Patres, ac nomina parta triumphis
Consul, et æquantem Superos virtute Senatum.
Facta animosa viros, et recti sacra cupido
Attollunt, hirtæque comæ, neglectaque mensa,
Dexteraque a curvis capulo non segnis aratris,
Exiguo faciles, et opum non indigna corda,
Ad parvos curru remeabant sæpe penates.
In foribus sacris, primoque in limine templi
Captivi currus, belli decus, armaque rapta
Pugnantum ducibus, sævæque in Marte secures,

Perfossi clipei, et servantia tela cruorem,
Claustraue portarum pendent: hîc, Punica bella,
Ægates cernas, fusaue per æquora classe
Exactam ponto Libyen testantia rostra:
Hîc galeæ Senonum, pensatique improbus auri
Arbiter ensis inest, Galiisque ex arce fugatis
Arma revertentis pompa gestata Camilli:
Hîc spolia Æacidæ, hîc Epirotica signa,
Et Ligurum horrentes coni, parmæque relata
Hispana de gente rudes, Alpinaque gæsa.
Sed postquam clades patefecit et horrida bella
Orantum squalor, præsens adstare Sagunti
Ante oculos visa est extrema precantis imago.
Tum senior mœsto Sicoris sic incipit ore:
Sacrata gens clara fide, quam rite fatentur
Marte satam populi ferro parere subacti,
Ne crede emensos levia ob discrimina pontum.
Vidimus obsessam patriam, murosque trementes:
Et, quem insana freta aut cœtus genuere ferarum,
Vidimus Hannibalem. Procul his a mœnibus, oro,
Arcete, o Superi, nostroque in Marte tenete
Fatiferæ juvenem dextræ. Qua mole sonantes
Exigit ille trabes? et quantus crescit in armis?
Trans juga Pyrenes, medium indignatus Iberum,
Excivit Calpen, et mersos Syrtis arenis
Molitur populos, majoraque mœnia quærit.
Spumeus hic, medio qui surgit ab æquore, fluctus,
Si prohibere piget, vestras effringet in urbes.
At tanti pretium motus, ruptique per enses
Fœderis, hoc juveni, jurata in bella ruenti,

Creditis, ut statuat superatæ jura Sagunto?
Ocius ite, viri, et nascentem exstinguite flammam,
Ne seræ redeant post aucta pericula curæ.
Quanquam o, si nullus terror, non obruta jam nunc
Semina fumarent belli: vestræne Sagunto
Spernendum consanguineam protendere dextram?
Omnis Iber, omnis rapidis fera Gallia turmis,
Omnis ab æstifero sitiens Libys imminet axe.
Per vos culta diu Rutulæ primordia gentis,
Laurentemque larem, et genetricis pignora Trojæ,
Conservate pios, qui permutare coacti
Acrisioneis Tirynthia culmina muris.
Vos etiam Zanclen Siculi contra arma tyranni
Juvisse egregium: vos et Campana tueri
Mœnia, depulso Samnitum robore, dignum
Sigæis duxistis avis. Vetus incola Dauni,
Testor vos, fontes, et stagna arcana Numici,
Cum felix nimium dimitteret Ardea pubem,
Sacra domumque ferens, et avi penetralia Turni,
Ultra Pyrenen Laurentia nomina duxi.
Cur ut decisa, atque avulsa a corpore membra
Despiciar, vesterque luam cur fœdera sanguis?
Tandem, ut finitæ voces, (miserabile visu)
Submissi palmas, lacerato tegmine vestis,
Affigunt proni squalentia corpora terræ.
Inde agitant consulta Patres, curasque fatigant.
Lentulus, ut cernens accensæ tecta Sagunti,
Poscendum pœnæ juvenem, celerique negantis
Exuri bello Karthaginis arva jubebat.
At Fabius, cauta speculator mente futuri,

Nec lætus dubiis, parcusque lacessere Martem,
Et melior clauso bellum producere ferro,
Prima super tantis rebus pensanda: ducisne
Ceperit arma furor, Patres an signa moveri
Censuerint; mittique viros, qui exacta reportent.
Providus hæc, ritu vatis, fundebat ab alto
Pectore præmeditans Fabius surgentia bella.
Ut sæpe e celsa grandævus puppe magister
Prospiciens signis venturum in carbasa Corum,
Summo jam dudum substringit lintea malo.
Sed lacrimæ atque ira mixtus dolor impulit omnes
Præcipitare latens fatum: lectique Senatu,
Qui ductorem adeant: si perstet surdus in armis
Pactorum, vertant inde ad Karthaginis arces:
Nec Divûm oblitis indicere bella morentur.

C. SILII ITALICI
P U N I C O R U M

LIBER II.

11-3-1911

18-4-1911

11-4-1911

11-4-1911

11-4-1911

11-4-1911

11-4-1911

11-4-1911

11-4-1911

11-4-1911

11-4-1911

11-4-1911

LIBER II.

V. 1—24.

CÆRULEIS provecta vadis jam Dardana puppis
Tristia magnanimi portabat jussa Senatus,
Primoresque Patrum. Fabius, Tirynthia proles,
Ter centum memorabat avos, quos turbine Martis
Abstulit una dies, cum Fors non æqua labori
Patricio Cremeræ maculavit sanguine ripas.
Huic comes æquato sociavit munere curas
Poplicola, ingentis Volesi Spartana propago.
Is, cultam referens insigni nomine plebem,
Ausonios atavo ducebat consule fastus.
Hos ut depositis portum contingere velis
Allatum Hannibali, consultaque ferre Senatus,
Jam medio seram bello poscentia pacem,
Ductorisque simul conceptas fœdere pœnas;
Ocius armatas passim per litora turmas
Ostentare jubet minitancia signa, recensque
Perfusus clipeos, et tela rubentia cæde.
Haud dictis nunc esse locum; strepere omnia, clamat,
Tyrrhenæ clangore tubæ, gemituque cadentum.
Dum detur, relegant pontum, neu se addere clausis
Festinent: notum, quid cæde calentibus armis,
Quantum iræ liceat; motusve quid audeat ensis.
Sic ducis affatu per inhospita litora pulsi,
Converso Tyrios petierunt remige Patres.

Hîc alto Pœnus fundentem vela carinam
Incessens dextra, Nostrum, (pro Jupiter!) inquit,
Nostrum ferre caput parat illa per æquora puppis.
Heu cæcæ mentes, tumefactaque corda secundis!
Armatum Hannibalem pœnæ petit impia tellus.
Ne deposce, adero: dabitur tibi copia nostri
Ante expectatum: portisque focusque timebis,
Quæ nunc externos defendis, Roma, Penates.
Tarpejos iterum scopulos præruptaque saxa
Scandatis licet, et celsam migretis in arcem,
Nullo jam capti vitam pensabitis auro.
Incensi dictis animi, et furor additus armis.
Conditur extemplo telorum nubibus æther,
Et densa resonant saxorum grandine turres.
Ardor agit, provecta queat dum cernere muros,
Inque oculis profugæ Martem exercere carinæ.
Ipse autem incensas promissa piacula turmas
Flagitat, insignis nudato vulnere, ductor:
Ac repetens questus furibundo personat ore:
Poscimur, o socii: Fabiusque e puppe catenas
Ostentat, dominique vocat nos ira Senatus.
Si tædet cœpti, culpandave movimus arma,
Ausoniam ponto propere revocate carinam.
Nil moror: evincta lacerandum tradite dextra.
Nam cur, Eoi deductus origine Beli,
Tot Libyæ populis, tot circumfusus Iberis,
Servitium perferre negem? Rhœteius immo
Æternum imperitet, et populis seclisque propaget
Regna ferox: nos jussa virûm nutusque tremamus.
Effundunt gemitus, atque omina tristia vertunt

In stirpem Æneadum, ac stimulant clamoribus iras.
Discinctos inter Libyas, populosque bilingues
Marmaricis audax in bella Ænotria signis
Venerat Asbyte, proles Garamantis Hiarbæ.
Hammone hic genitus, Phorcynidos antra Medusæ
Cinyphiumque Macen, et iniquo e sole calentes
Battiadas late imperio sceptrisque regebat:
Cui patrius Nasamon, æternumque arida Barce,
Cui nemora Autololum, atque infidæ litora Syrtis
Parebant, nullaque levis Gætulus habena.
Atque is fundârat thalamos Tritonide nympha:
Unde genus, proavumque Jovem regina ferebat;
Et sua fatidico repetebat nomina luco.
Hæc ignara viri, vacuoque assueta cubili,
Venatu et silvis primos dependerat annos:
Non calathis mollita manus, operatave fuso,
Dictynnam, et saltus, et anhelum impellere planta
Cornipedem, ac stravisse feras immitis amabat.
Quales Threiciæ Rhodopen Pangæaque lustrant
Saxosis nemora alta jugis, cursuque fatigant
Hebrum innupta manus. Spreti Ciconesque, Getæque,
Et Rhesi domus, et lunatis Bistones armis.
Ergo habitu insignis patrio, religata fluentem
Hesperidum nodo crinem, dextrumque feroci
Nuda latus Marti, ac fulgentem tegmine lævam
Thermodontiaca munita in prælia pelta,
Fumantem rapidis quatiebat cursibus axem.
Pars comitum bijugo curru, pars cetera dorso
Fertur equi; nec non Veneris jam fœdera passæ
Reginam cingunt: sed virgine densior ala est.

Ipsa autem, gregibus per longa mapalia lectos,
Ante aciem ostentabat equos: tumuloque propinquum
Dum sequitur gyris campum, vibrata per auras
Spicula contorquens summa ponebat in arce.
Hanc, hasta toties intrantem mœnia, Mopsus
Non tulit, et celsis seniôr Gortynia muris
Tela sonante fugat nervo, liquidasque per auras
Dirigit aligero letalia vulnera ferro.
Cres erat, ærisonis Curetum advectus ab antris,
Dictæos agitare puer levioribus annis
Pennata saltus assuetus arundine Mopsus.
Ille vagam cœlo divisit sæpe volucrem;
Ille procul campo linquentem retia cervum
Vulnere sistebat: rueretque inopina sub ictu
Ante fera incauto, quam sibila poneret arcus.
Nec se tum pharetra jactavit justius ulla,
Eois quanquam certet Gortyna sagittis.
Verum ut, opum levior, venatu extendere vitam
Abnuit, atque arctæ res exegere per æquor,
Conjuge cum Meroe natisque inglorius hospes
Intrârat miseram fato ducente Saguntum.
Coryti fratrum ex humeris, calamique paterni
Pendebant, volucerque chalybs, Minoia tela.
Hic medius juvenum, Massylæ gentis in agmen
Crebra Cydoneo fundebat spicula cornu.
Jam Garamum, audacemque Thyrum, pariterque ruentes
Gisgonem, levemque Bagam, indignumque sagittæ
Impubem malas tam certæ occurrere Lyxum
Fuderat, et plena tractabat bella pharetra.
Tum, vultum intendens telumque in virginis ora,

Desertum non grata Jovem per vota vocabat.
Namque ut fatiferos converti prospicit arcus,
Opposito procul insidiis Nasamonias Harpe
Corpore, præripuit letum, calamumque volentem,
Dum clamat, patulo excipiens tramisit hiatu:
Et primæ ferrum a tergo videre sorores.
At comitis frendens casu labentia virgo
Membra levat, parvaque oculos jam luce natantes
Irrorat lacrimis, totisque annisa doloris
Viribus intorquet letalem in mœnia cornum.
Illa volans humerum rapido transverberat ictu
Conantis Dorylæ, junctis jam cornibus arcus,
Et ducti spatium nervi complente sagitta,
Excutere in ventos resoluta pollice ferrum.
Tum subitum in vulnus præceps devolvitur altis
Aggeribus muri: juxtaque cadentia membra
Effusi versa calami fluxere pharetra.
Exclamat paribus frater vicinus in armis
Icarus, ulciscique parat lacrimabile fatum:
Atque illum, raptim prominentem in prælia telum,
Hannibal excussi prævertit turbine saxi.
Labuntur gelido torpentia frigore membra,
Deficiensque manus pharetræ sua tela remisit.
At pater in gemino natorum funere Mopsus
Correptos arcus ter mœsta movit ab ira:
Ter cecidit dextra, et notas dolor abstulit artes.
Pænitet heu! sero dulces liquisse penates,
Arreptoque avide, quo concidis, Icare, saxo,
Postquam ævum senior percussaque pectora frustra
Sentit, et, ut tantos compescat morte dolores,

Nil opis in dextra, vastæ se culmine turris
Præcipitem jacit, et delapsus pondere pronò
Membra super nati moribundos explicat artus.
Dum cadit externo Gortynius advena bello,
Jam nova molitus stimulatò milite Theron,
Alcidæ templi custos, aræque sacerdos,
Non exspectatum Tyriis effuderat agmen,
Et fera miscebat reserata prælia porta.
Atque illi non hasta manu, non vertice cassis,
Sed, fisus latis humeris et mole juventæ,
Agmina vastabat clava, nihil indigus ensis.
Exuviæ capiti impositæ, tegimenque leonis,
Terribilem attollunt excelso vertice rictum.
Centum angues idem Lernæaque monstra gerebat
In clipeo, et sectis geminam serpentibus hydram.
Ille Jubam, Thapsumque patrem, clarumque Micipsam
Nomine avi, Maurumque Sacen, a mœnibus actos,
Palantesque fuga, præceps ad litora cursu
Egerat, atque una spumabant æquora dextra.
Nec contentus Idi leto, letoque Cothonis,
Marmaridæ nec cæde Rothi, nec cæde Jugurthæ;
Asbytes currum et radiantis tegmina lænæ
Poscebat votis, gemmataque lumina peltæ,
Atque in belligera versabat virgine mentem.
Quem ruere ut telo vidit regina cruento,
Obliquos detorquet equos, lævumque per orbem
Fallaci gyro campum secat, ac velut ales
Averso rapitur sinuata per æquora curru.
Dumque ea se ex oculis aufert, atque ocior Euro
Incita pulveream campo trahit ungula nubem,

Adversum late stridens rota proterit agmen,
Ingerit et crebras virgo trepidantibus hastas.
Hic cecidere Lycus, Thamyrisque, et nobile nomen
Eurydamas, clari deductum stirpe parentis :
Qui thalamos ausus quondam sperare superbos,
(Heu demens!) Ithacique torum: sed enim arte pudica
Fallacis toties revoluta stamine telæ
Deceptus, mersum pelago jactarat Ulixen.
Ast Ithacus vero ficta pro morte loquacem
Affecit leto, tædæque ad funera versæ.
Gens extrema viri campis deletur Iberis
Eurydamas Nomados dextra: superinstrepit ater,
Et servat cursum perfractis ossibus axis.
Jamque aderat remeans virgo, inter prælia postquam
Distringi Theron videt, sævamque bipennem
Perlibrans mediæ fronti, spolium inde superbum
Herculeasque tibi exuvias, Dictynna, vovebat.
Nec segnis Theron tantæ spe laudis, in ipsos
Adversus consurgit equos, villosaque fulvi
Ingerit objectans trepidantibus ora leonis.
Attoniti terrore novo rictuque minaci
Quadrupedes, jactant resupino pondere currum.
Tum saltu Asbyten conantem linquere pugnas
Occupat, incussa gemina inter tempora clava;
Ferventesque rotas, turbataque frena pavore
Disjecto spargit collisa per ossa cerebro:
Ac rapta properans cædem ostentare bipenni,
Amputat e curru revolutæ virginis ora.
Necdum iræ positæ. celsa nam figitur hasta
Spectandum caput. id gestent ante agmina Pœnūm,

Imperat, et propere currus ad mœnia vertant.
Hæc cæcus fati, Divûmque abeunte favore,
Vicino Theron edebat prælia leto.
Namque aderat toto orè ferens iramque, minasque
Hannibal, et cæsam Asbyten, fixique tropæum
Infandum capitis, furiata mente dolebat.
Ac simul ærati radiavit luminis umbo,
Et concussa procul membris velocibus arma
Letiferum intonuere, fugam perculsa repente
Ad muros trepido convertunt agmina cursu.
Sicut agit levibus per sera crepuscula pennis
E pastu volucres ad nota cubilia vesper:
Aut, ubi Cecropius formidine nubis aquosæ
Sparsa super flores examina tollit Hymettos,
Ad dulces ceras et odori corticis antra
Mellis apes gravidæ properant, densoque volatu
Raucum connexæ glomerant ad limina murmur.
Præcipitat metus attonitos, cæcique feruntur.
Heu blandum cœli lumen! tantone cavetur
Mors reditura metu, nascentique addita fata?
Consilium damnant; portaque atque aggere tuto
Erupisse gemunt: retinet vix agmina Theron:
Interdumque manu, interdum clamore minisque:
State, viri: meus ille hostis: mihi gloria magnæ,
State, venit pugnæ. muro tectisque Sagunti
Hac abigam Pœnos dextra: spectacula tantum
Ferte, viri: vel, si cunctos metus acer in urbem
(Heu deforme!) rapit, soli mihi claudite portas.
At Pœnus rapido præceps ad mœnia cursu,
Dum pavitant trepidi rerum, fessique salutis,

Tendebat: stat primam urbem, murosque patentes,
Postposita cæde et dilata, invadere, pugna.
Id postquam Herculeæ custos videt impiger aræ,
Emicat, et velox formidine prævenit hostem.
Gliscit Elisæo violentior ira tyranno.
Tu solve interea nobis, bone janitor urbis,
Supplicium, ut pandas, inquit, tua mœnia leto.
Nec plura effari sinit ira: rotatque coruscum
Mucronem: sed contortum prior impete vasto
Daunius huic robur juvenis jacit: arma fragore
Icta gravi raucum gemuere, alteque resultant
Ære illisa cavo nodosæ pondera clavæ.
At viduus teli, et frustrato proditus ictu,
Pernici velox cursu rapit incita membra,
Et celerî fugiens perlustrat mœnia planta.
Instat atrox terga increpitans fugientia victor.
Conclamant matres, celsoque e culmine muri
Lamentis vox mixta sonat: nunc nomine noto
Appellant, seras fesso nunc pandere portas
Posse volunt: quatit hortantum præcordia terror,
Ne simul accipiant ingentem mœnibus hostem.
Incutit umbonem fesso, assultatque ruenti
Pœnus, et ostentans spectantem e mœnibus urbem,
I, miseram Asbyten leto solare propinquo:
Hæc dicens, jugulo optantis dimittere vitam
Infestum condit mucronem; ac regia lætus
Quadrupedes spolia abreptos a mœnibus ipsis,
Quis aditum portæ trepidantum sepserat agmen,
Victor agit, curruque volat per ovantia castra.
At Nomadum furibunda cohors miserabile humandi

Deproperat munus, tumulique adjungit honorem,
Et raptō cineres ter circum corpore lustrat.
Hinc letale viri robur, tegimenque tremendum
In flammās jaciunt: ambustoque ore genisque,
Deforme alitibus liquere cadaver Iberis.
Pœnorum interea quīs rerum summa potestas,
Consultant bello super, et quæ dicta ferantur
Ausoniæ a populis: oratorumque minaci
Adventu trepidant. Movet hinc fœdusque, fidesque,
Et testes Superi, jurataque pacta parentum:
Hinc popularis amor cœptantis magna juventæ:
Et sperare juvat belli meliora. Sed, olim
Ductorem infestans odiis gentilibus, Hannō
Sic adeo increpitat studia incautumque favorem:
Cuncta quidem, Patres, (neque enim cohibere minantum
Iræ se valere) premunt formidine vocem.
Haud tamen abstiterim, mortem licet arma propinquent.
Testabor Superos, et cœlo nota relinquam,
Quæ postrema salus rerum patriæque reposcit.
Nec nunc obsessa demum et fumante Sagunto
Hæc serus vates Hannō canit: anxia rupi
Pectora, ne castris innutritur et armis
Exitiale caput monui, et, dum vita, monebo,
Ingenitum noscens virus, flatusque paternos.
Ut, qui stelligero speculatur sidera cœlo,
Venturam pelagi rabiem, Corique futura
Prædicat miseris haud vanus flamina nautis.
Consedit solio, rerumque invasit habenas.
Ergo armis fœdus, fasque omne abruptitur armis:
Oppida quassantur, longeque in mœnia nostra

Æneadum arrectæ mentes, disjectaque pax est.
Exagitant Manes juvenem furiaëque paternæ,
Ac funesta sacra, et conversi fœdere rupto
In caput infidum Superi, Massylaque vates.
Haud nunc ille novi cæcus caligine regni
Externas arces quatit, haud Tirynthia tecta:
(Sic propria luat hæc pœna, nec misceat urbis
Fata suis) nunc hoc, inquam, hoc in tempore muros
Oppugnat, Karthago, tuos, teque obsidet armis.
Lavimus Ennæas animoso sanguine valles,
Et vix conducto produximus arma Lacone.
Nos ratibus laceris Scyllæa replevimus antra,
Classibus et refluxo spectavimus æquore raptis
Contorta e fundo revomentem transtra Charybdin.
Respice, (pro demens! pro pectus inane Deorum!)
Ægates, Libyæque procul fluitantia membra.
Quo ruis? et patriæ exitio tibi nomina quæris?
Scilicet immensæ, visis juvenilibus armis,
Subsident Alpes? subsidet mole nivali
Alpibus æquatum attollens caput Apenninus?
Sed campos fac, vane, dari. num gentibus istis
Mortales animi? aut ferro, flammave fatiscunt?
Haud tibi Neritia cernes cum prole laborem.
Pubescit castris miles, galeaque teruntur
Nondum signatæ flava lanugine malæ.
Nec requies ævi nota, exsanguisque merendo
Stant prima inter signa senes, letumque lacesunt.
Ipse ego Romanas, perfosso corpore, turmas
Tela retorquentes correpta e vulnere vidi;
Vidi animos, mortesque virûm, decorisque furorem.

Si bello absistis, nec te victoribus offers,
Quantum, heu, Karthago, donat tibi sanguinis Hannon!
Gestar ad hæc: namque impatiens asperque coquebat
Jamdudum immites iras, mediamque loquentis
Bis conatus erat turbando abrumpere vocem:
Concilione, inquit, Libyæ Tyrioque Senatu,
(Pro Superi!) Ausonius miles sedet? armaque tantum
Haud dum sumta viro? nam cetera non latet hostis.
Nunc geminas Alpes, Apenninumque minatur:
Nunc freta Sicania, et Scyllæi litoris undas:
Nec procul est, quin jam manes umbrasque pavescat
Dardanias: tanta accumulat præconia leto
Vulneribusque virûm, ac tollit sub sidera gentem.
Mortalem, mihi crede, licet formidine turpi
Frigida corda tremant, mortalem sumimus hostem.
Vidi ego, cum, geminas arctis post terga catenis
Evinctus palmas, vulgo traheretur ovante
Carceris in tenebras spes et fiducia gentis
Regulus Hectoreæ: vidi, cum robore pendens
Hesperiam cruce sublimis spectaret ab alta.
Nec vero terrent puerilia protinus ora
Sub galea, et pressæ properata casside malæ.
Indole non adeo segni sumus. aspice, turmæ
Quot Libycæ certant annos anteire labore,
Et nudis bellantur equis. ipse, aspice, ductor,
Cum primam tenero vocem proferret ab ore,
Jam bella et lituos, ac flammis urere gentem
Jurabat Phrygiam, atque animo patria arma movebat.
Proinde polo crescant Alpes, astrisque coruscas
Apenninus agat scopulos: per saxa, nivesque,

(Dicam etenim, ut stimulent atram vel inania mentem)
Per cœlum est qui pandat iter. pudet Hercule tritas
Desperare vias, laudemque timere secundam.
Sed Libyæ clades, et primi incendia belli
Aggerat, atque iterum pro libertate labores
Hannon ferre vetat. Ponat formidinis æstus,
Parietibusque domus imbellis femina servet
Singultantem animam : nos, nos contra ibimus hostem,
Quis procul a Tyria dominos depellere Byrsa,
Vel Jove non æquo, fixum est. Sin fata repugnant,
Et jam damnata cessit Karthagine Mavors,
Occumbam potius, nec te, patria inclita, dedam
Æternum famulam, liberque Acheronta videbo.
Nam quæ (pro Superi!) Fabius jubet? Ocius arma
Exuite, et capta descendite ab arce Sagunti.
Tum delecta manus scutorum incendat acervos :
Uranturque rates, ac toto absistite ponto.
Dî, procul, o, (merita est nunquam si talia plecti
Karthago) prohibite nefas, nostrique solutas
Ductoris servate manus. Ut deinde resedit :
[Factaque censendi Patribus de more potestas :
Hic Hannon reddi propere certamine rapta
Instat, et auctorem violati fœderis addi.]
Tum vero attoniti, ceu templo irrumperet hostis,
Exsiluere Patres, Latioque id verteret omen,
Oravere Deum. At postquam discordia sensit
Pectora, et infidas ad Martem vergere mentes ;
Non ultra patiens Fabius rexisse dolorem,
Concilium exposcit propere, Patribusque vocatis
Bellum se gestare sinu pacemque profatus ;

Si bello absistis, nec te victoribus offers,
Quantum, heu, Karthago, donat tibi sanguinis Hannon!
Gestar ad hæc: namque impatiens asperque coquebat
Jamdudum immites iras, mediamque loquentis
Bis conatus erat turbando abrumperere vocem:
Concilione, inquit, Libyæ Tyrioque Senatu,
(Pro Superi!) Ausonius miles sedet? armaque tantum
Haud dum sumta viro? nam cetera non latet hostis.
Nunc geminas Alpes, Apenninumque minatur:
Nunc freta Sicania, et Scyllæi litoris undas:
Nec procul est, quin jam manes umbrasque pavescat
Dardanias: tanta accumulât præconia leto
Vulneribusque virûm, ac tollit sub sidera gentem.
Mortalem, mihi crede, licet formidine turpi
Frigida corda tremant, mortalem sumimus hostem.
Vidi ego, cum, geminas arctis post terga catenis
Evinctus palmas, vulgo traheretur ovante
Carceris in tenebras spes et fiducia gentis
Regulus Hectoreæ: vidi, cum robore pendens
Hesperiam cruce sublimis spectaret ab alta.
Nec vero terrent puerilia protinus ora
Sub galea, et pressæ properata casside malæ.
Indole non adeo segni sumus. aspice, turmæ
Quot Libyæ certant annos anteire labore,
Et nudis bellantur equis. ipse, aspice, ductor,
Cum primam tenero vocem proferret ab ore,
Jam bella et lituos, ac flammis urere gentem
Jurabat Phrygiam, atque animo patria arma movebat.
Proinde polo crescant Alpes, astrisque coruscos
Apenninus agat scopulos: per saxa, nivesque,

(Dicam etenim, ut stimulent atram vel inania mentem)
Per cœlum est qui pandat iter. pudet Hercule tritas
Desperare vias, laudemque timere secundam.
Sed Libyæ clades, et primi incendia belli
Aggerat, atque iterum pro libertate labores
Hannon ferre vetat. Ponat formidinis æstus,
Parietibusque domus imbellis femina servet
Singultantem animam: nos, nos contra ibimus hostem,
Quis procul a Tyria dominos depellere Byrsa,
Vel Jove non æquo, fixum est. Sin fata repugnant,
Et jam damnata cessit Karthagine Mavors,
Occumbam potius, nec te, patria inclita, dedam
Æternum famulam, liberque Acheronta videbo.
Nam quæ (pro Superi!) Fabius jubet? Ocius arma
Exuite, et capta descendite ab arce Sagunti.
Tum delecta manus scutorum incendat acervos:
Uranturque rates, ac toto absistite ponto.
Dî, procul, o, (merita est nunquam si talia plecti
Karthago) prohibite nefas, nostrique solutas
Ductoris servate manus. Ut deinde resedit:
[Factaque censendi Patribus de more potestas:
Hic Hannon reddi propere certamine rapta
Instat, et auctorem violati fœderis addi.]
Tum vero attoniti, ceu templo irrumperet hostis,
Exsiluere Patres, Latioque id verteret omen,
Oravere Deum. At postquam discordia sensit
Pectora, et infidas ad Martem vergere mentes;
Non ultra patiens Fabius rexisse dolorem,
Concilium exposcit propere, Patribusque vocatis
Bellum se gestare sinu pacemque profatus;

Quid sedeat legere, ambiguis neu fallere dictis
Imperat; ac, sævo neutrum renuente Senatu,
Ceu clausas acies gremioque effunderet arma,
Accipite infaustum Libyæ, eventuque priori
Par, inquit, bellum: et laxos effundit amictus.
Tum patrias repetit pugnandi nuntius arces.
Atque ea dum profugæ regnis agitantur Elisæ,
Accitis velox populis, quîs ægra lababat
Ambiguo sub Marte fides, prædaque gravatus
Ad muros Pœnus revocaverat arma Sagunti.
Ecce autem clipeum, sævo fulgore micantem,
Oceanî gentes ductori dona ferebant,
Callaicæ telluris opus, galeamque coruscis
Subnixam cristis, vibrant cui vertice coni
Albentis niveæ tremulo nutamine pennæ;
Ensem una, ac multis fatalem millibus hastam.
Præterea textam nodis auroque trilicem
Loricam, nulli tegimen penetrabile telo.
Hæc, ære et duri chalybis perfecta metallo,
Atque opibus perfusa Tagi, per singula lætis
Lustrat ovans oculis, et gaudet origine regni.
Condebat primæ Dido Karthaginis arces,
Instabatque operi subducta classe juvenus.
Molibus hi claudunt portus: his tecta domusque
Partiris, justæ Bitia venerande senectæ.
Ostentant caput effossa tellure repertum
Bellatoris equi, atque omen clamore salutant.
Has inter species, orbatum classe suisque,
Ænean pulsum pelago, dextraque precantem
Cernere erat. Fronte hunc avide regina serena

Infelix, ac jam vultu spectabat amico.
Hinc et speluncam, furtivaque fœdera amantum
Callaicæ fecere manus : it clamor ad auras
Latratusque canum, subitoque exterrita nimbo
Occultant alæ venantum corpora silvis.
Nec procul Æneadum vacuo jam litore classis
Æquora nequidquam revocante tenebat Elisa.
Ipsa, pyram super ingentem stans, saucia Dido
Mandabat Tyriis ultricia bella futuris :
Ardentemque rogum media spectabat ab unda
Dardanus, et magnis pandebat carbasa fatis.
Parte alia supplex infernis Hannibal aris
Arcanum Stygia libat cum vate cruorem,
Et primo bella Æneadum jurabat ab ævo.
At senior Siculis exsultat Hamilcar in arvis :
Spirantem credas certamina anhela movere.
Ardor inest oculis, torvumque minatur imago.
Necnon et lævum clipei latus aspera signis
Implebat Spartana cohors : hanc ducit ovantem
Ledaïs veniens victor Xanthippus Amyclis.
Juxta triste decus pendet sub imagine pœnæ
Regulus, et fidei dat magna exempla Sagunto.
Lætior at circa facies, agitata ferarum
Agmina venatu, et cælata mapalia fulgent.
Nec procul usta cutem nigri soror horrida Mauri
Assuetas patrio mulcet sermone lænas.
It liber campi pastor, cui fine sine ullo
Invetitur saltus penetrat pecus : omnia Pœnum
Armenti vigilem patrio de more sequuntur :
Gæsaque, latratorque Cydon, tectumque, fœcique

In silicis venis, et fistula nota juvencis.
Eminet excelso consurgens colle Saguntos :
Quam circum immensi populi, condensaque cingunt
Agmina certantum, pulsanque trementibus hastis.
Extrema clipei stagnabat Iberus in ora,
Curvatis claudens ingentem flexibus orbem.
Hannibal, abrupto transgressus fœdere ripas,
Pœnorum populos Romana in bella vocabat.
Tali sublimis dono, novo tegmina latis
Aptat concutiens humeris, celsusque profatur :
Heu quantum Ausonio sudabitis, arma, cruore !
Quas, belli judex, pœnas mihi, Curia, pendes !
Jamque senescebat vallatus mœnibus hostis,
Carpebatque dies urbem, dum signa manusque
Exspectant fessi socios. tandem æquore vano
Avertunt oculos, frustrataque litora ponunt,
Et propius suprema vident. Sedet acta medullis
Jamdudum, atque inopes penitus coquit intima pestis.
Est furtim lento misere durantia tabo
Viscera, et exurit siccitas sanguine venas
Per longum celata fames. Jam lumina retro
Exesis fugere genis : jam lurida sola
Tecta cute, et venis male juncta trementibus ossa
Exstant, consumtis visu deformia membris.
Humentis rores noctis terramque madentem
Solamen fecere mali, cassoque labore
E sicco frustra presserunt robore succos.
Nil temerare piget. rabidi jejunia ventris
Insolitis adigunt vesci : resolutaque, nudos
Linguentes clipeos, armorum tegmina mandunt.

Desuper hæc cœlo spectans Tirynthius alto,
Illacrimat fractæ nequidquam casibus urbis.
Namque metus, magnique tenent præcepta parentis,
Ne sævæ tendat contra decreta novercæ.
Sic igitur, cœpta occultans, ad limina sanctæ
Contendit Fidei; secretaque pectora tentat.
Arcanis Dea læta, polo tùm forte remoto
Cœlicolûm magnas volvebat conscia curas :
Quam tali alloquitur Nemeæ pacator honore.
Ante Jovem generata, decus Divûmque hominumque,
Qua sine non tellus pacem, non æquora nôrunt,
Justitiæ consors, tacitumque in pectore numen ;
Exitiumne tuæ dirum spectare Sagunti,
Et tot pendentem pro te, Dea, cernere pœnas
Urbem lenta potes? moritur tibi vulgus, et unam
Te matres, vincente Fame, te mœsta virorum
Ora vocant; primaque sonant te voce minores.
Fer cœlo auxilium, et fessis da surgere rebus.
Hæc satus Alcmena: contra cui talia virgo.
Cerno equidem, nec pro nihilo est mihi fœdera rumpi;
Statque dies, ausis olim tam tristibus ultor.
Sed me, pollutas properantem linquere terras,
Sedibus his, tectisque novis succedere adegit
Fecundum in fraudes hominum genus: impia liqui,
Et, quantum terrent, tantum metuentia regna,
Ac furias auri, nec vilia præmia fraudum,
Et super hæc, ritu horrificos, ac more ferarum
Viventes rapto populos, luxuque solutum
Omne decus, multaque oppressum nocte pudorem.
Vis colitur, jurisque locum sibi vindicat ensis :

Et probris cessit virtus. En, aspice gentes :
Nemo insons : pacem servant commercia culpæ.
Sed si cura tua fundata ut mœnia dextra
Dignum te servant memorando fine vigorem ;
Dedita nec fessi transmittant corpora Pœno :
(Quod solum nunc fata sinunt seriesque futuri)
Extendam leti decus, atque in secula mittam,
Ipsaque laudatas ad manes prosequar umbras.
Inde severa levi decurrens æthere virgo
Luctantem fatis petit inflammata Saguntum :
Invadit mentes, et pectora nota pererrat,
Immittitque animis numen. tum, fusa medullis,
Implicat, atque sui flagrantem inspirat amorem.
Arma volunt, tentantque ægros ad prælia nisus.
Inesperatus adest vigor, interiusque recursat
Dulcis honos Divæ, et sacrum pro virgine letum.
It tacitus fessis per ovantia pectora sensus,
Vel leto graviora pati, sævasque ferarum
Attentare dapes, et mensis addere crimen.
Sed prohibet culpa pollutam extendere lucem
Casta Fides, paribusque famem compescere membris.
Quam simul invisæ gentis prospexit in arce,
Forte ferens sese Libycis Saturnia castris,
Virgineum increpitat miscentem bella furorem,
Atque, ira turbata gradum, ciet ocus atram
Tisiphonen, imos agitantem verbere manes :
Et palmas tendens, Hos, inquit, noctis alumna,
Hos muros impelle manu : populumque ferocem
Dextris sterne suis : Juno jubet. ipsa propinqua
Effectus studiumque tuum de nube videbo.

Illa Deos summumque Jovem turbantia tela,
Quis Acheronta moves, flammam, immanesq; chelydros,
Stridoremque tuum, quo territa comprimit ora
Cerberus, ac, mixto quæ spumant felle, venena,
Et quidquid scelerum, pœnarum quidquid et iræ
Pectore fecundo coquitur tibi, congere præceps ;
In Rutulos, totamque Erebo demitte Saguntum.
Hac mercede Fides constet delapsa per auras.
Sic voce instimulans, dextra Dea concita sævam
Euménida incussit muris: tremuitque repente
Mons circum, et gravior sonuit per litora fluctus.
Sibilat, insurgens capiti, et turgentia circum
Multus colla micat squalenti tergore serpens.
Mors graditur, vasto pandens cava guttura rictu,
Casuroque inhiat populo: tunc luctus, et atri
Pectora circumdant planctus, mœrorque, dolorque:
Atque omnes adsunt pœnæ, formaque trifauci
Personat insomnis lacrimosæ janitor aulæ.
Protinus assimulat faciem mutabile monstrum
Tiburnæ, gressumque simul, sonitumque loquentis.
Hæc bello vacuos, et sævi turbine Martis
Lugebat thalamos, Murro spoliata marito ;
Clara genus, Daunique trahens a sanguine nomen.
Cui vultus induta pares, disjectaque crinem.
Eumenis, in medios irrumpit turbida cœtus:
Et mœstas lacerata genas, Quis terminus, inquit ?
Sat Fidei proavisque datum. Vidi ipsa cruentum,
Ipsa meum vidi lacerato vulnere nostras
Terrentem Murrum noctes, et dira sonantem:
Eripe te, conjux, miserandæ casibus urbis:

Et fuge, si terras adimit victoria Pœni,
Ad manes, Tiburna, meos : cecidere Penates :
Occidimus Rutuli : tenet omnia Punicus ensis.
Mens horret ; nec adhuc oculis absistit imago.
Nullane jam posthac tua tecta, Sagunte, videbo ?
Felix, Murre, necis, patriaque superstitute felix.
At nos, Sidoniis famulatum matribus actas,
Post belli casus vastique periculi ponti,
Karthago adspiciet victrix : tandemque supremum,
Morte obita, Libyæ gremio captiva jacebo.
Sed vos, o juvenes, vetuit quos conscia virtus
Posse capi, quîs telum ingens contra aspera mors est,
Vestris servitio manibus subducite matres.
Ardua virtutem profert via. pergite primi
Nec facilem populis, nec notam invadere laudem.
His ubi turbatas hortatibus impulit aures,
Inde petit tumulum, summo quem vertice montis
Amphitryoniades spectandum ex æquore nautis
Struxerat, et grato cineres decorârat honore.
Excitus sede (horrendum) prorumpit ab ima
Cæruleus maculis auro squalentibus anguis :
Ignea sanguinea radiabant lumina flamma ;
Oraque vibranti stridebant sibila lingua :
Isque inter trepidos cœtus, mediamque per urbem
Volvitur, et muris propere delabitur altis,
Ac similis profugo vicina ad litora tendit,
Spumantisque freti præceps immergitur undis.
Tum vero excussæ mentes, ceu prodita tecta
Expulsi fugiant manes, umbræque recusent
Captivo jacuisse solo. sperare saluti

Pertæsum: damnantque cibos: agit addita Erinny.
Haud gravior duris Divûm inclementia rebus,
Quam leti proferre moras: abrumpere vitam
Ocius attoniti quærunt, lucemque gravantur.
Cértatim structus surrectæ molis ad astra
In media stetit urbe rogas; portantque, trahuntque
Longæ pacis opes, quæsitaque præmia dextris,
Callaico vestes distinctas matribus auro,
Armaque Dulichia proavis portata Zacyntho,
Et prisca advectos Rutulorum ex urbe Penates:
Huc quidquid superest captis, clipeosque, simulque
Infaustos jaciunt enses, et condita bello
Effodiunt penitus terra: gaudentque superbi
Victoris prædam flammis donare supremis.
Quæ postquam congesta videt feralis Erinny,
Lampada, flammiferis tinctam Phlegethontis in undis,
Quassat, et inferna Superos caligine condit.
Inde opus aggressi, toto quod nobile mundo
Æternum invictis infelix gloria servat.
Princeps Tisiphone, lentum indignata parentem,
Pressit ovans capulum, cunctantemque impulit ensem,
Et dirum insonuit Stygio bis terque flagello.
Invitas maculant cognato sanguine dextras,
Miranturque nefas aversa mente peractum,
Et facto sceleri illacrimant. Hic, turbidus ira,
Et rabie cladum, perpessusque ultima vitæ,
Obliquos versat materna per ubera visus:
Hic, raptam librans dilectæ in colla securim
Conjugis, increpitat sese, mediumque furorem
Projecta damnat stupefactus membra bipenni.

Nec tamen evasisse datur. nam verbera Erinny's
Incutit, atque atros insibilat ore tumores.
Sic thalami fugit omnis amor: dulcesque marito
Effluxere tori, et subiere oblivia tædæ.
Ille jacet, totis connisus viribus, ægrum
In flammæ corpus, densum qua turbine nigro
Exundat fumum piceus caligine vertex.
At medios inter cœtus pietate sinistra,
Infelix Tymbrene, furis, Pænoque parentis
Dum properas auferre necem, reddentia formam
Ora tuam laceras, temerasque simillima membra.
Vos etiam primo gemini cecidistis in ævo,
Eurymedon fratrem, et fratrem mentite Lycorma,
Cuncta pares; dulcisque labor sua nomina natis
Reddere, et in vultu genetrici stare suorum.
Jam fixus jugulo culpa te solverat ensis,
Eurymedon, inter miseræ lamenta senectæ:
Dumque malis turbata parens, deceptaque visis,
Quo ruis? huc ferrum, clamat, converte, Lycorma;
Ecce simul jugulum perfoderat ense Lycormas.
Sed magno, Quinam, Eurymedon, furor iste? sonabat
Cum planctu; geminæque nota decepta figuræ,
Funera mutato revocabat nomine mater:
Donec, transacto tremebunda per ubera ferro,
Tunc etiam ambiguos cecidit super inscia natos.
Quis diros urbis casus, laudandaque monstra,
Et Fidei pœnas, et tristia fata piorum
Imperet evolvens lacrimis? Vix Punica fletu
Cessâssent castra, ac miserescere nescius hostis.
Urbs, habitata diu Fidei, cœloque parentem

Murorum repetens, ruit inter perfida gentis
Sidoniæ tela, atque immania facta suorum,
Injustis neglecta Deis: furit ensis et ignis:
Quique caret flamma, scelerum est locus. Erigit atro
Nigrantem fumo rogos alta ad sidera nubem.
Ardet in excelso proceri vertice montis
Arx, intacta prius bellis: hinc Punica castra,
Litoraue, et totam soliti spectare Saguntum:
Ardent tecta Deum. resplendet imagine flammæ
Æquor, et in tremulo vibrant incendia ponto.
Ecce inter medios cædum Tiburna furores,
Fulgenti dextram mucrone armata mariti,
Et læva infelix ardentem lampada quassans,
Squalentemque erecta comam, ac liventia planctu
Pectora nudatis ostendens sæva lacertis,
Ad tumulum Murri super ipsa cadavera fertur.
Qualis, ubi inferni dirum tonat aula parentis,
Iraque turbatos exercet regia manes,
Alecto solium ante Dei sedemque tremendam
Tartareo est operata Jovi, pœnasque ministrat.
Arma viri, multo nuper defensa cruore,
Imponit tumulo illacrimans: manesque precata,
Acciperent sese, flagrantem lampada subdit.
Tunc rapiens letum, Tibi ego hæc, ait, optime conjux,
Ad manes, en, ipsa fero: sic ense recepto
Arma super ruit, et flammam invadit hiatu.
Semiambusta jacet nullo discrimine passim,
Infelix obitus, permixto funere, turba.
Ceus, stimulante fame, cum victor ovilia tandem
Faucibus invasit siccis leo, mandit hianti

Ore fremens imbellē pecus, patuloque redundat
Gutturē ructatus large cruor: incubat atris
Semēs stragis cumulis; aut, murmure anhelō
Infrendens, laceros inter spatiatur acervos.
Late fusa jacent pecudēs, custosque molossus,
Pastorumque cohors, stabulique gregisque magister;
Totaque vastatis disjecta mapalia tectis.
Irrumpunt vacuam Pœni tot cladibus arcem.
Tum demum ad manes, perfecto munere, Erinnyes
Junoni laudata redit, magnamque superba
Exsultat rapiens secum sub Tartara turbam.
At vos, sidereæ, quas nulla æquaverit ætas,
Ite, decus terrarum, animæ, venerabile vulgus,
Elysium et castas sedes decorate piorum.
Cui vero non æqua dedit victoria nomen,
(Audite, o gentes, neu rumpite fœdera pacis,
Nec regnis postferre fidem!) vagus exsul in orbe
Errabit toto, patriis projectus ab oris;
Tergaque vertentem trepidans Karthago videbit.
Sæpe Saguntinis somnos exterritus umbris
Optabit cecidisse manu; ferroque negato,
Invictus quondam Stygias bellator ad undas
Deformata feret liventi membra veneno.

C. SILII ITALICI
P U N I C O R U M
LIBER III.

LIBER III.

V. 1—24.

POSTQUAM rupta fides Tyriis, et mœnia castæ,
Non æquo Superûm genitore, eversa Sagunti;
Extemplo positos finiti cardine mundi
Victor adit populos, cognataque litora Gades.
Nec vatum mentes agitare et præscia corda
Cessatum super imperio. Citus æquore Bostar
Vela dare, et rerum prænoscerè fata jubetur.
Prisca fides adytis longo servatur ab ævo,
Qua sublime sedens, Cirrhæis æmulus antris,
Inter anhelantes Garamantas corniger Hammon
Fatidico pandit venientia secula luco.
Hinc omen cœptis, et casus scire futuros
Ante diem, bellique vices novisse petebat.
Exin clavigeri veneratus numinis aras
Captivis onerat donis, quæ nuper ab arce
Victor fumantis rapuit semusta Sagunti.
Vulgatum (nec cassa fides) ab origine fani
Impositas durare trabes, solasque per ævum
Condentum novisse manus: hinc credere gaudent
Consedis Deum, seniumque repellere templis.
Tum, quîs fas et honos adyti penetralia nôsse,
Femineos prohibent gressus, ac limine curant
Setigeros arcere sues: nec discolor ulli
Ante aras cultus: velantur corpora lino,

Et Pelusiaco præfulget stamine vertex.
Discinctis mos thura dare, atque e lege parentum
Sacrificam lato vestem distinguere clavo.
Pes nudus, tonsæque comæ, castumque cubile,
Irrestructa focis servant altaria flammæ.
Sed nulla effigies, simulacrave nota Deorum
Majestate locum et sacro implevere timore.
In foribus labor Alcidae Lernæa recisis
Anguibus hydra jacet, nexuque elisa leonis
Ora Cleonæi patulo cælantur hiatu.
Ast Stygius, sævis terrens latratibus umbras,
Janitor, æterno tum primum tractus ab antro,
Vincla indignatur, metuitque Megæra catenas.
Juxta Thraces equi, pestisque Erymanthia, et altos
Æripedis ramos superantia cornua cervi.
Nec levior vinci Libycæ telluris alumnus
Matre super, stratique genus deforme bimembres
Centauri, frontemque minor truncam amnis Acarnan.
Inter quæ fulget sacratis ignibus Cete,
Ingentemque animam rapiunt ad sidera flammæ.
Postquam oculos varia implevit virtutis imago,
Mira dehinc cernit: surgentis mole profundi
Injectum terris subitum mare, nulla que circa
Litora, et infuso stagnantes æquore campos.
Nam qua cæruleis Nereus evolvitur antris,
Atque imo freta contorquet Neptunia fundo,
Proruptum exundat pelagus, cæcosque relaxans
Oceanus fontes torrentibus ingruit undis.
Tum vada, ceu sævo penitus permota tridenti,
Luctantur terris tumefactum imponere pontum.

Mox remeat gurgēs, fractoque relabitur æstu;
Stat ratis erepto campis deserta profundo,
Et fusi in transtris expectant æquora nautæ.
Cymothoes ea regna vagæ, pelagique labores
Luna movet: Luna, immissis per cærula bigis.
Fertq; refertq; fretum, sequiturque reciproca Tethys.
Hæc propere spectata duci: nam multa fatigant.
Curarum prima exercet, subducere bello
Consortem thalami, parvumque sub ubere natum.
Virginis juvenem tædis, primoque Hymenæo
Imbuerat conjux, memorique tenebat amore.
At puer, obsessæ generatus in ore Sagunti,
Bissenos Lunæ nondum compleverat orbēs.
Quos, ut seponi stetit, et secernere ab armis,
Affatur ductor: Spes o Karthaginis altæ,
Nate, nec Æneadum levior metus, amplior, oro,
Sis patrio decore, et factis tibi nomina condas,
Quis superes bellator avum: jamque ægra timoris
Roma tuos numeret lacrimandos matribus annos.
Nî præsaga meos ludunt præcordia sensus,
Ingens hic terris crescit labor: ora parentis
Agnosco, torvaque oculos sub fronte minaces,
Vagitumque gravem, atque irarum elementa mearum.
Si quis forte Deum tantos inciderit actus,
Et nostro abrumpat leto primordia rerum;
Hoc pignus belli, conjux, servare labora.
Cumque datum fari, duc per cunabula nostra;
Tangat Elisæas palmis puerilibus aras,
Et cineri juret patrio Laurentia bella.
Inde ubi flore novo pubescet firmior ætas,

Emicet in Martem, et, calcato fœdere, victor
In Capitolina tumulum mihi vindicet arce.
Tu vero, tanti felix quàm gloria partus
Exspectat, veneranda fide, discede periclis
Incerti Martis, durosque relinque labores:
Nos clausæ nivibus rupes, suppostaque cœlo
Saxa manent; nos, Alcidæ mirante noverca,
Sudatus labor, et, bellis labor acrior, Alpes.
Quod si promissum vertat Fortuna favorem,
Lævaque sit cœptis, te longa stare senecta,
Ævumque extendisse velim: tua justior ætas,
Ultra me impropere ducant cui fila sorores.
Sic ille. At contra Cirrhæi sanguis Imilce
Castalii, cui materno de nomine dicta
Castulo Phœbei servat cognomina vatis,
Atque ex sacrata repetebat stirpe parentes:
Tempore quo Bacchus populos domitabat Iberos,
Concutiens thyrsos atque armata Mænade Calpen,
Lascivo genitus Satyro Nymphaque Myrice,
Milichus indigenis late regnarat in oris,
Cornigeram attollens genitoris imagine frontem.
Hinc patriam clarumque genus referebat Imilce,
Barbarica paulum vitiatum nomine lingua.
Quæ tunc sic lacrimis sensim manantibus infit:
Mene, oblite tua nostram pendere salute,
Abnuis inceptis comitem? sic fœdera nota,
Primitiæque tori, gelidos ut scandere tecum
Deficiam montes conjux tua? Crede vigori
Femineo: castum haud superat labor ullus amorem.
Sin solo aspicimur sexu, fixumque relinqui:

Cedo equidem, nec fata moror : Deus annuat, oro.
I felix, i numinibus votisque secundis :
Atque, acies inter flagrantiaque arma, relictæ
Conjugis et nati curam servare memento.
Quippe nec Ausonios tantum, nec tela, nec ignes,
Quantum te, metuo : ruis ipsos acer in enses,
Objectasque caput telis : nec te ulla secundo
Eventu satiat virtus : tibi gloria soli
Fine caret, credisque viris ignobile letum
Belligeris in pace mori. Tremor implicat artus :
Nec quenquam horresco, qui se tibi conferat unus.
Sed tu, bellorum genitor, miserere, nefasque
Averte, et serva caput inviolabile Teucris.
Jamque adeo egressi steterant in litore primo,
Et promota ratis, pendentibus arbore nautis,
Aptabat sensim pulsanti carbasa vento ;
Cum, lenire metus properans, ægramque levare
Attonitis mentem curis, sic Hannibal orsus :
Ominibus parce et lacrimis, fidissima conjux.
Et pace et bello cunctis stat terminus ævi,
Extremumque diem primus tulit : ire per ora
Nomen in æternum paucis mens ignea donat,
Quos pater æthereis cœlestum destinat oris.
An Romana juga, et famulas Karthaginis arces
Perpetiar ? Stimulant manes, noctisque per umbras
Increpitans genitor : stant aræ atque horrida sacra
Ante oculos, brevitāsque vetat mutabilis horæ
Prolatare diem. Sedeamne, ut noverit una
Me tantum Karthago ? et, qui sim, nesciat omnis
Gens hominum ? letique metu decora alta relinquam ?

Quantum etenim distant a morte silentia vitæ ?
Nec tamen incautos laudum exhorresce furores :
Et nobis est lucis honos, gaudetque senecta
Gloria, cum longo titulis celebratur in ævo.
Te quoque magna manent suscepti præmia belli :
Dent modo se Superi, Thybris tibi serviet omnis,
Iliacæque nurus, et dives Dardanus auri.
Dumque ea permixtis inter se fletibus orant,
Confisus pelago celsa de puppe magister
Cunctantem ciet. abripitur divulsa marito.
Hærent intenti vultus, et litora servant ;
Donec, iter liquidum volucris rapiente carina,
Consumsit visus pontus, tellusque recessit.
At Pœnus belli curis avertere amorem
Apparat ; et repetit properato mœnia gressu.
Quæ dum perlustrat, crebroque obit omnia visu,
Tandem solliciti cessit vis dura laboris,
Belligeramque datur somno componere mentem.
Tum pater omnipotens gentem exercere periclis
Dardaniam, et fama sævorum tollere ad astra
Bellorum meditans, priscosque referre labores,
Præcipitat consulta viri ; segnemque quietem
Terret, et immissa rumpit formidine somnos.
Jamque per humentem noctis Cyllenius umbram
Aligero lapsu portabat jussa parentis.
Nec mora. mulcentem securo membra sopore
Aggreditur juvenem, ac monitis incessit amaris :
Turpe duci totam somno consumere noctem,
O rector Libyæ. vigili stant bella magistro.
Jam maria effusas cernes turbare carinas,

Et Latiam toto pubem volitare profundo,
Dum lentus cœpti terra cunctaris Ibera.
Scilicet, id satis est decoris, memorandaque virtus,
Quod tanto cecidit molimine Graja Saguntos?
En age, si quid inest animo par fortibus ausis,
Fer gressus agiles mecum, et comitare vocantem:
Respexisse veto: (monet hoc pater ille Deorum)
Victorem ante altæ statuam te mœnia Romæ.
Jamque videbatur dextram injectare, graduque
Lætantem trahere in Saturnia regna citato;
Cum subitus circa fragor, et vibrata per aurās
Exterrent sævis a tergo sibila linguis:
Ingentique metu Divûm præcepta paventi
Effluxere viro, et turbatus lumina flectit.
Ecce jugis rapiens silvas, ac robora vasto
Contorta amplexu, tractasque per invia rupes,
Ater letifero stridebat turbine serpens.
Quantus non æquas perlustrat flexibus Arctos,
Et geminum lapsu sidus circumligat anguis:
Immani tantus fauces diducit hiatu,
Attollensque caput nimboris montibus æquat.
Congeminat sonitus rupti violentia cœli,
Imbriferamque hiemem permixta grandine torquet.
Hoc trepidus monstro (neque enim sopor ille, nec altæ
Vis aderat noctis, virgaque fugante tenebras
Miscuerat lucem somno Deus) ardua quæ sit,
Scitatur, pestis; terrasque urgentia membra
Quo ferat, et quosnam populos deposcat hiatu.
Cui gelidis almæ Cyllenes editus antris:
Bella vides optata tibi. te maxima bella,

Te strages nemorum, te moto turbida cœlo
Tempestas, cædesque virûm, magnæque ruinæ
Idæi generis, lacrimosaque fata sequuntur.
Quantus per campos populatis montibus actas
Contorquet silvas squalenti tergore serpens,
Et late humectat terras spumante veneno :
Tantus, perdomitis decurrens Alpibus, atro
Involves bello Italiam, tantoque fragore
Eruta convulsis prosternes oppida muris.
His ægrum stimulis liquere Deusque soporque.
It membris gelidus sudor : lætoque pavore
Promissa evolvit somni, noctemque retractat.
Jamque Deûm regi Martique sub omine fausto
Instauratus honos ; niveoque ante omnia tauro
Placatus meritis monitor Cyllenius aris.
Extemplo edicit convellere signa, repensque
Castra quatit clamor permixtis dissona linguis.
Prodite, Calliope, famæ, quos horrida cœpta
Excierint populos, tulerintque in regna Latini :
Et quas indomitis urbes armârit Iberis,
Quasque Parætonio glomerârit litore turmas
Ausa sibi Libye rerum deposcere frenos,
Et terris mutare jugum. Non ulla, nec unquam
Sævior it trucibus tempestas acta procellis :
Nec bellum raptis tam dirum mille carinis
Acrius infremuit, trepidumque exterruit orbem.
Princeps signa tulit Tyria Karthagine pubes,
Membra levis, celsique decus fraudata superbum
Corporis ; at docilis fallendi, et nectere tectos
Nunquam tarda dolos. Rudis his tunc parma ; brevique

Bellabant ense ; at vestigia nuda, sinusque
Cingere inassuetum ; et rubræ velamine vestis
Ars erat in pugna fusum occuluisse cruorem.
His rector fulgens ostro super altior omnes
Germanus nitet Hannibalis, gratoque tumultu
Mago quatit currus, et fratrem spirat in armis.
Proxima Sidoniis Utica est effusa manipulis,
Prisca situ, veterisque ante arces condita Byrsæ.
Tum, quæ Sicanio præcinxit litora muro,
In clipei speciem curvatis turribus, Aspis.
Sed dux in sese converterat ora Sichæus,
Hasdrubalis proles, cui vano corda tumore
Maternum implebat genus, et resonare superbo
Hannibal haud unquam cessabat avunculus ore.
Affuit undosa cretus Berenicide miles ;
Nec, tereti dextras in pugnam armata dolone,
Destituit Barce sitientibus arida venis.
Nec non Cyrene Pelopei stirpe nepotis
Battiadas pravos fidei stimulavit in arma :
Quos trahit antiquo laudatus Hamilcare quondam,
Consilio viridis, sed belli serus, Ilertes.
Sabratha tum Tyrium vulgus, Sarranaque Leptis,
Æaque Trinacrios Afris permixta colonos,
Et Tingin rapido mittebat ab æquore Lixus.
Tum Vaga, et antiquis dilectus regibus Hippos,
Quæque procul cavit non æquos Ruspina fluctus,
Et Zama, et uberior Rutulo nunc sanguine Thapsus.
Ducit tot populos, ingens et corpore et armis,
Herculeam factis servans ac nomine famam,
Antæus, celsumque caput super agmina tollit.

Venere Æthiopes, gens haud incognita Nilo,
Qui magneta secant: solis honor ille metalli,
Intactum chalybem vicino ducere saxo.
His simul, immitem testantes corpore solem,
Exusti venere Nubæ. Non ærea cassis,
Nec lorica riget ferro, nec tenditur arcus:
Tempora multiplici mos est defendere lino,
Et lino munire latus, scelerataque succis
Spicula dirigere, et ferrum infamare veneno.
Tum primum castris Phœnicum tendere ritu
Cinyphii didicere Macæ. Squalentia barba
Ora viris: humerosque tegunt velamine capri
Setigero: panda manus est armata cateja.
Versicolor contra cetra, et falcatus ab arte
Esis Adymachidis, ac lævo tegmina crure.
Sed mensis asper populus, victuque maligno:
Nam calida tristes epulæ torrentur arena.
Quin et Massyli fulgentia signa tulere,
Hesperidum veniens lucis domus ultima terræ.
Præfuit intortos demissus vertice crines
Bocchus atrox, qui sacratas in litore silvas,
Atque inter frondes revirescere viderat aurum.
Vos quoque desertis in castra mapalibus itis,
Misceri gregibus Gætulia sueta ferarum,
Indomitique loqui, et sedare leonibus iras:
Nulla domus; plaustis habitant: migrare per arva
Mos, atque errantes circumvectare penates.
Hinc mille alipedes turmæ, velocior Euris,
Et doctus virgæ sonipes in castra ruebant.
Ceum pernix cum densa vagis latratibus implet

Venator dumeta Lacon, aut exigit Umber
Nare sagax e calle feras, perterrita late
Agmina præcipitant volucres formidine cervi.
Hos agit haud læto vultu, nec fronte serena,
Asbytes nuper cæsæ germanus, Acherras.
Marmaridæ, medicum vulgus, strepuere catervis:
Ad quorum cantus serpens oblita veneni,
Ad quorum tactum mites jacuere cerastæ.
Tum, chalybis pauper, Baniuræ cruda juvenus,
Contenti parca durâsse hastilia flamma,
Miscebant avidi trucibus fera murmura linguis.
Nec non Autololes, levibus gens ignea plantis;
Cui sonipes cursu, cui cesserit incitus amnis,
Tanta fuga est: certant pennæ; campumque volatu
Cum rapuere, pedum frustra vestigia quæras.
Spectati castris, quos succo nobilis arbor,
Et dulci pascit lotos nimis hospita bacca.
Quique atro rabidas effervescente veneno
Dipsadas immensis horrent Garamantes arenis.
Fama docet, cæsæ rapuit cum Gorgonis ora
Perseus, in Libyam dirum fluxisse cruorem;
Inde Medusæis terram exundâsse chelydri.
Millibus his ductor spectatus Marte Coaspes,
Neritia Meninge satus, cui tragula semper
Fulmineam armabat, celebratum missile, dextram.
Huc coit æquoreus Nasamon, invadere fluctu
Audax naufragia, et prædas avellere ponto:
Huc, qui stagna colunt Tritonidos alta paludis,
Qua virgo (ut fama est) bellatrix edita lympha
Invento primam Libyen perfudit olivo.

Necnon totus adest vesper, populique repositi.
Cantaber ante omnes, hiemisque æstusque famisque
Invictus, palmamque ex omni ferre labore.
Mirus amor populo, cum pigra incanuit ætas,
Imbelles jam dudum annos prævertere saxo,
Nec vitam sine Marte pati. Quippe omnis in armis
Lucis caussa sita, et damnatum vivere paci.
Venit et Auroræ lacrimis perfusus in orbem
Diversum, patrias fugit cum devius oras,
Armiger Eoi non felix Memnonis Astur.
His parvus sonipes, nec Marti natus: at idem
Aut inconcusso glomerat vestigia dorso,
Aut molli pacata celer rapit esseda collo.
Cydnus agit, juga Pyrenes venatibus acer
Metiri, jaculove extendere prælia Mauro.
Venere et Celtæ sociati nomen Iberis.
His pugna cecidisse decus, corpusque cremari
Tale nefas. Cælo credunt Superisque referri,
Impastus carpat si membra jacentia vultur.
Fibrarum et pennæ divinarumque sagacem
Flammarum, misit dives Callæcia pubem,
Barbara nunc patriis ululantem carmina linguis,
Nunc, pedis alterno percussa verbere terra,
Ad numerum resonas gaudentem plaudere cetras.
Hæc requies ludusque viris, ea sacra voluptas.
Cetera femineus peragit labor: addere sulco
Semina, et impresso tellurem vertere aratro,
Segne viris. Quidquid duro sine Marte gerendum,
Callaici conjux obit irrequieta mariti.
Hos Viriathus agit, Lusitanumque remotis

Extractum lustris: primo Viriathus in ævo,
 Nomen Romanis factum mox nobile damnis.
 Nec Cerretani, quondam Tirynthia castra,
 Aut Vasco, insuetus galeæ, ferre arma morati.
 Non, quæ Dardanius post vidit, Ilerda, furores,
 Nec qui, Massageten monstrans feritate parentem,
 Cornipedis fusa satiaris, Concane, vena.
 Jamque Ebosus Phœnissa movet, movet Arbacus arma,
 Alcide, vel tenui pugnax instare veruto:
 Jam cui Tlepolemus sator, et cui Lyndus origo,
 Funda bella ferens Baliaris et alite plumbo;
 Et quos nunc Gravios violato nomine Grajûm
 Ceneæ misere domus, Ætolaque Tyde.
 Dat Karthago viros, Teucro fundata vetusto,
 Phocaicæ dant Emporiæ, dat Tarraco pubem
 Vitifera, et Latio tantum cessura Lyæo.
 Hos inter clara thoracis luce nitebat
 Sedetana cohors, quam Sucro rigentibus undis,
 Atque altrix celsa mittebat Sætabis arce,
 Sætabis et telas Arabum sprevisse superba,
 Et Pelusiaco filum componere lino.
 Mandonius populis, domitorque insignis equorum
 Imperitat Cæso, et socio stant castra labore.
 At Vettonum alas Balarus probat æquore aperto.
 Hic adeo, cum ver placidum, flatusque tepescit,
 Concubitus servans tacitos, grex perstat equarum,
 Et Venerem occultam genitali concipit aura.
 Sed non multa dies generi: properatque senectus,
 Septimaque his stabulis longissima ducitur æstas.
 At non Sarmaticos attollens Uxama muros

Tam levibus persultat equis. Hinc venit in arma
Haud ævi fragilis sonipes, crudoque vigore
Asper frena pati, aut jussis parere magistris.
Rhyndacus his ductor; telum sparus. Ore ferarum
Et rictu horrificant galeas; venatibus ævum
Transigitur, vel, more patrum, vis raptaque pascunt.
Fulgent præcipuis Parnasia Castulo signis,
Et celebre Oceano atque alternis æstibus Hispal,
Ac Nebrissa Dei Nysæis concita thyrsis,
Quam Satyri coluere leves, redimitaque sacra
Nebride, et arcano Mænas nocturna Lyæo.
Arganthoniacos armat Carteja nepotes.
Rex proavis fuit humani ditissimus ævi,
Ter quinos decies emensus belliger annos.
Armat Tartessos, stabulanti conscia Phœbo,
Et Munda, Hemathios Italis paritura labores:
Nec decus auriferæ cessavit Corduba terræ.
Hos duxere viros flaveri vertice Phorcys,
Spiciferisque gravis bellator Arauricus oris,
Æquales ævi; genuit quos ubere ripa
Palladio Bætis umbratus cornua ramo.
Talia Sidonius per campos agmina ductor
Pulvere nigrantes raptat, lustransque sub armis,
Qua visu comprehendere erat, fulgentia signa
Ibat ovans, longaque umbram tellure trahebat.
Non aliter, quoties perlabitur æquora curru,
Extremamque petit, Phœbea cubilia, Tethyn
Frenatis Neptunus equis, fluit omnis ab antris
Nereidum chorus, et sueto certamine nandi
Candida perspicuo connectunt brachia ponto.

At Pyrenæi frondosa cacumina montis
Turbata Pœnus terrarum pace petebat.
Pyrene celsa nimborum verticis arce
Divisos Celtis late prospectat Iberos,
Atque æterna tenet magnis divortia terris.
Nomen Bebrycia duxere a virgine colles,
Hospitis Alcidae crimen; qui, sorte laborum
Geryonæ peteret cum longa tricorporis arva,
Possessus Baccho sæva Bebrycis in aula
Lugendam formæ sine virginitate reliquit
Pyrenen, letique Deus (si credere fas est)
Causa fuit leti miseræ Deus. Edidit alvo
Namque ut serpentem, patriasque exhorruit iras,
Confestim dulces liquit turbata penates.
Tum noctem Alcidae solis plangebatur in antris,
Et promissa viri silvis narrabat opacis:
Donec mœrentem ingratos raptoris amores,
Tendentemque manus, atque hospitis arma vocantem
Diripere feræ. Laceros Tirynthius artus,
Dum remeat victor, lacrimis perfudit, et amens
Palluit invento dilectæ virginis ore.
At voce Herculeæ percussa cacumina montis
Intremuere jugis: mœsto clamore ciebat
Pyrenen; scopulique omnes ac lustra ferarum
Pyrenen resonant. Tumulo tum membra reponit,
Supremum illacrimans: nec honos intercidit ævo,
Defletumque tenent montes per secula nomen,
Namque per et colles, et densos abiete lucos
Bebryciæ Pœnus fines transcenderat aulæ,
Unde ferox quæsitum armis per inhospita rura

Volcarum populatur iter, tumidique minaces
Accedit Rhodani festino milite ripas.
Aggeribus caput Alpinis et rupe nivali
Proserit in Celtas, ingentemque extrahit amnem
Spumanti Rhodanus proscindens gurgite campos,
Ac propere in pontum lato ruit incitus alveo.
Auget opes stanti similis, tacitoque liquore
Mixtus Arar; quem gurgitibus complexus anhelis
Cunctantem immergit pelago, raptumque per arva
Ferre vetat patrium vicina ad litora nomen.
Invadunt alacres inimicum pontibus amnem:
Nunc celso capite et cervicibus arma tuentur,
Nunc validis gurges certatim frangitur ulnis.
Flumineæ sonipes religatus ducitur alno;
Belua nec retinet tardante Libyssa timore:
Nam trabibus vada, et injecta tellure repertum
Connexas operire trabes, ac ducere in altum
Paulatim ripæ resolutis aggere vinclis.
At gregis illapsu fremebundo territus atras
Expavit moles Rhodanus, stagnisque refusis
Torsit arenoso minitancia murmura fundo.
Jamque Tricastinis intendit finibus agmen;
Jam faciles campos, jam rura Vocuntia carpit.
Turbidus hîc truncis saxisque Druentia lætum
Ductoris vexavit iter. Namque Alpibus ortus,
Avulsas ornos et adesi fragmina montis
Cum sonitu volvens, fertur latrantibus undis,
Ac vada translato mutat fallacia cursu,
Non pediti fidus, patulis non puppibus æquus:
Et tunc, imbre recens fuso, correpta sub armis

Corpora multa virûm spumanti vertice torquens
Immersit fundo laceris deformia membris.
Sed jam præteritos ultra meminisse labores
Conspectæ propius demsere paventibus Alpes.
Cuncta gelu canaque æternum grandine tecta
Æquam ævi glaciem cohibent: riget ardua montis
Ætherei facies, surgentique obvia Phœbo
Duratas nescit flammis mollire pruinas.
Quantum Tartareus regni pallentis hiatus
Ad manes imos atque atræ stagna paludis
A supera tellure patet: tam longa per auras
Erigitur tellus, et cœlum intercipit umbra.
Nullum ver usquam, nullique æstatis honores.
Sola jugis habitat diris, sedesque tuetur
Perpetuas deformis hiems: illa undique nubes
Huc atras agit, et mixtos cum grandine nimbos.
Jam cuncti flatus ventique furentia regna
Alpina posuere domo. Caligat in altis
Obtutus saxis, abeuntque in nubila montes.
Mixtus Athos Tauro, Rhodopeque adjuncta Mimanti,
Ossaque cum Pelio, cumque Hæmo cesserit Othrys.
Primus inexpertas adiit Tirynthius arces.
Scindentem nubes, frangentemque ardua montis
Spectârunt Superi, longisque ab origine seclis
Intemerata gradu magna vi saxa domantem.
At miles dubio tardat vestigia gressu;
Impia ceu sacros in fines arma per orbem,
Natura prohibente, ferant, Divisque repugnent.
Contra quæ ductor, non Alpibus ille, nec ullo
Turbatus terrore loci; sed languida mæstus

Corda virûm fovet hortando, revocatque vigorem,
Non pudet, obsequio Superûm fessosque secundis,
Post belli decus atque acies, dare terga nivosis
Montibus, et segnes submittere rupibus arma?
Nunc, o, nunc, socii, dominantis mœnia Romæ
Credite vos, summumque Jovis conscendere culmen.
Hic labor Ausoniam, dabit hic in vincula Thybrim.
Nec mora: commotum promissis ditibus agmen
Erigit in collem, et vestigia linquere nota
Herculis edicit magni, crudisque locorum
Ferre pedem, ac proprio turmas evadere calle.
Rumpit inaccessos aditus, atque ardua primus
Exsuperat, summaque vocat de rupe cohortes.
Tum, qua durati concreto frigore collis
Lubrica frustratur canenti semita clivo,
Luctantem ferro glaciem premit. Haurit hiatu
Nix resoluta viros, altoque e culmine præceps
Humentis turmas operit delapsa ruina.
Interdum adverso glomeratas turbine Corus
In media ora nives fuscis agit horridus alis:
Aut rursum immani stridens avulsa procella
Nudatis rapit arma viris, volvensque per orbem
Contorto rotat in nubes sublimia flatu.
Quoque magis subiere jugo, atque, evadere nisi,
Erexere gradum, crescit labor. Ardua supra
Sese aperit fessis, et nascitur altera moles:
Unde nec edomitos exsudatosque labores
Respexisse libet: tanta formidine plana
Exterrent repetita oculis; atque una pruinae
Canentis, quacunque datur promittere visus,

Ingeritur facies. Medio sic navita ponto,
Cum dulces liquit terras, et inania nullos
Inveniunt ventos securo carbasa malo,
Immensas prospectat aquas; ac, victa profundis
Æquoribus, fessus renovat sua lumina cœlo.
Jamque, super cautes atque importuna locorum,
Illuvie rigidæque comæ squalore perenni
Horrida semiferi promunt e rupibus ora:
Atque effusa cavis exesi pumicis antris
Alpina invadit manus, assuetoque vigore
Per dumos, notasque nives, atque invia pernix
Clausum montivagis infestat cursibus hostem.
Mutatur jam forma locis. Hîc sanguine multo
Infectæ rubuere nives: hîc, nescia vinci,
Paulatim glacies cedit tepefacta cruore:
Dumque premit sonipes duro vestigia cornu,
Ungula perfossis hæsit comprehensa pruinis.
Nec pestis lapsus simplex: abscisa relinquunt
Membra gelu, fractosque asper rigor amputat artus.
Bis senos soles, totidem per vulnera sævas
Emensi noctes, optato vertice sidunt,
Castraque præruptis suspendunt ardua saxis.
At Venus, ancipiti mentem labefacta timore,
Affatur genitorem, et rumpit mœsta querelas:
Quis pœnæ modus, aut pereundi terminus, oro,
Æneadis erit? et quando terrasque fretumque
Emensis sedisse dabis? Cur pellere nostros
A te concessa Pœnus parat urbe nepotes?
Alpibus imposuit Libyen, finemque minatur
Imperio. Casus metuit jam Rôma Sagunti.

Quo Trojæ extremos cineres, sacramque ruïnā,
Assaracique larem, et Vestæ secreta feramus,
Da sedem, genitor, tutisque jacere. Parumne est,
Exsilia errantes totum quæsisse per orbem?
Anne iterum capta repetentur Pergama Roma?
His Venus; et contra genitor sic deinde profatur.
Pelle metus: neu te Tyriæ conamina gentis
Turbârint, Cytherea: tenet, longumque tenebit,
Tarpejas arces sanguis tuus. Hac ego Martis
Mole viros spectare paro, atque expendere bello.
Gens ferri patiens, ac læta domare labores,
Paulatim antiquo patrum desuescit honori:
Atque ille, haud unquam parcus pro laude cruoris,
Et semper famæ sitiens, obscura sedendo
Tempora agit, mutum volvens inglorius ævum,
Sanguine de nostro populus: blandoque veneno
Desidiæ virtus paulatim evicta senescit.
Magnæ molis opus, multoque labore parandum,
Tot populos inter, soli sibi poscere regna.
Jamque tibi veniet tempus, quo maxima rerum
Nobilior fit Roma malis. Hinc nomina nostro
Non indigna polo referet labor: hinc tibi Paullus,
Hinc Fabius, gratusque mihi Marcellus opimis.
Hi tantum parient Latio per vulnera regnum,
Quod luxu et multum mutata mente nepotes
Non tamen evertisse queant. Jamque ipse creatus,
Qui Pœnum revocet patriæ, Latioque repulsum
Ante suæ muros Karthaginis exuat armis.
Hinc, Cytherea, tuis longo regnabitur ævo.
Exin se Curibus virtus cœlestis ad astra

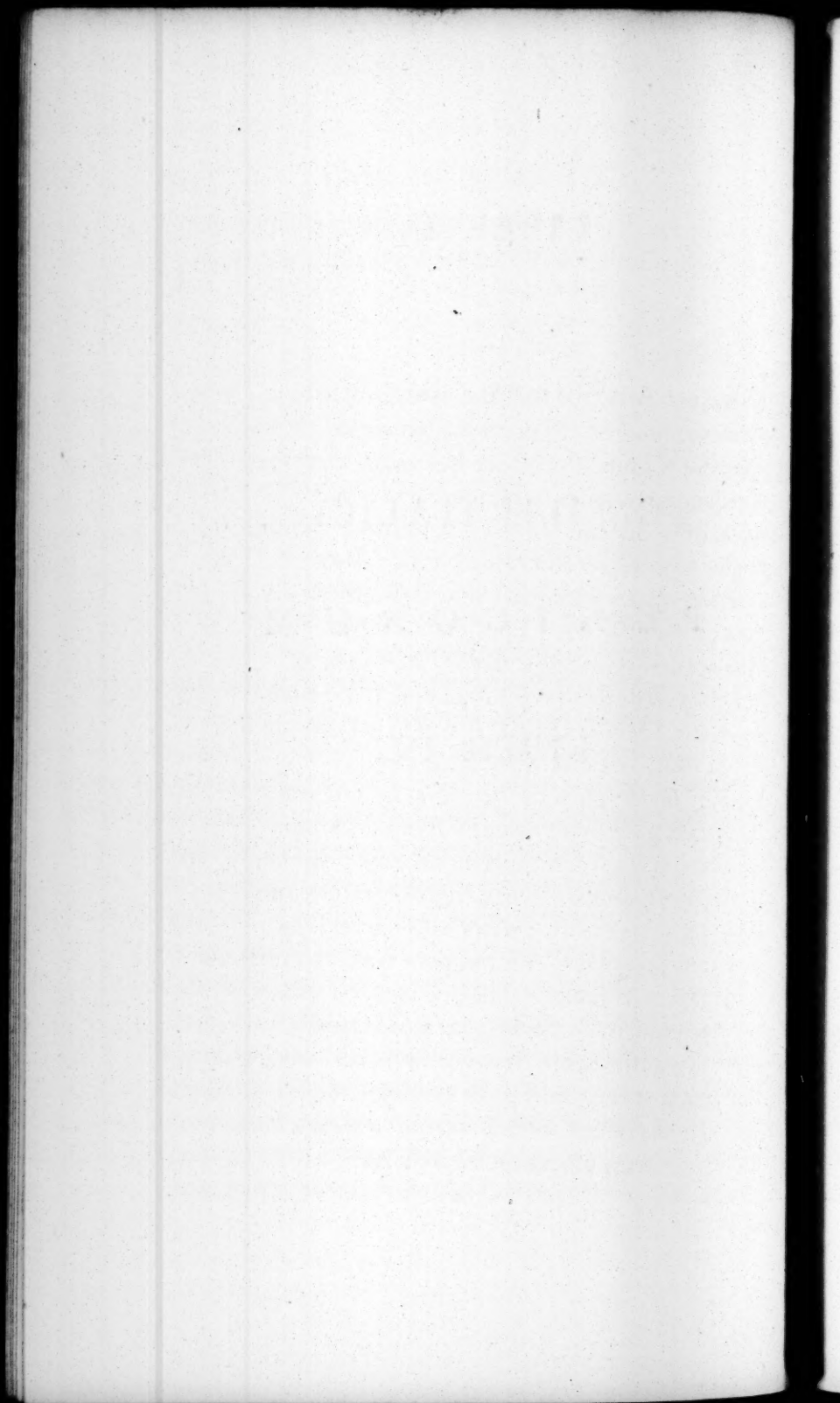
Efferet; et sacris augebit nomen Iulis
Bellatrix gens baccifero nutrita Sabino.
Hinc pater ignotam donabit vincere Thulen,
Inque Caledonios primus trahet agmina lucos:
Compescet ripis Rhenum, reget impiger Afros,
Palmiferamque senex bello domitabit Idumen.
Nec Stygis ille lacus, viduataque lumine regna;
Sed Superûm sedes, nostrosque tenebit honores.
Tum juvenis, magno præcellens robore mentis,
Excipiet patriam molem, celsusque feretur,
Æquatum imperio tollens caput. Hic fera gentis
Bella Palæstinæ primo delebit in ævo.
At tu transcendes, Germanice, facta tuorum,
Jam puer auricomo præformidate Batavo.
Nec te terruerint Tarpeji culminis ignes:
Sacrilegas inter flammæ servabere terris.
Nam te longa manet nostri consortia mundi.
Huic laxos arcus olim Gangetica pubes
Submittet, vacuasque obtendent Bactra pharetras.
Hic et ab Arctoo currus aget axe per urbem,
Ducet et Eoos, Baccho cedente, triumphos.
Idem, indignantem transmittere Dardana signa,
Sarmaticis victor compescet sedibus Istrum.
Quin et Romuleos superabit voce nepotes,
Quis erit eloquio partum decus. huic sua Musæ
Sacra ferent; meliorque lyra, cui substitit Hebrus,
Et venit Rhodope, Phœbo miranda loquetur.
Ille etiam, qua prisca (vides) stat regia nobis,
Aurea Tarpeja ponet Capitolia rupe,
Et junget nostro templorum culmina cœlo.

Tunc, o nate Deūm, Divosque dature, beatas
Imperio terras patrio rege. Tarda senectam
Hospitia excipient cœli, solioque Quirinus
Concedet, mediumque parens fraterque locabunt;
Siderei juxta radiabunt tempora nati.
Dum pandit seriem venturi Jupiter ævi,
Ductor Agenoreus, tumulis delatus iniquis,
Lapsantem dubio devexa per invia nisu
Firmabat gressum, atque humentia saxa premebat.
Non acies hostisve tenet, sed prona minaci
Prærupto turbant, et cautibus obvia rupes.
Stant clausi; mœrentque moras, et dura viarum.
Nec refovere datur torpentia membra quiete:
Noctem operi jungunt, et robora ferre coactis
Approperant humeris, ac raptas collibus ornos,
Jamque ubi nudârunt silva densissima montis,
Aggessere trabes; rapidisque accensus in orbem
Excoquitur flammis scopulus. Mox proruta ferro
Dat gemitum putris resoluti pondere moles,
Atque aperit fessis antiqui regna Latini.
His tandem ignotas transgressus casibus Alpes,
Taurinis ductor statuit tentoria campis.
Interea, voces Jovis atque oracula portans,
Emensis aderat Garamantum lætus arenis
Bostar; et ut viso stimulabat corda Tonante:
Maxime Belide, patriis qui mœnibus arces
Servitium dextra, Libycas penetravimus aras.
Nos tulit ad Superos perfundens sidera Syrtis.
Nos pæne æquoribus tellus violentior hausit,
Ad finem cœli medio tenduntur ab orbe

Squalentes campi. Tumulum natura negavit
Immensis spatiis; nisi quem cava nubila torquens
Construxit turbo, impacta glomeratus arena:
Vel si perfracto populatus carcere terras
Africus, aut pontum spargens super aera Corus,
Invasere truces capientem prœlia campum,
Inque vicem ingesto cumulârunt pulvere montes.
Has observatis valles enavimus astris:
Namque dies confundit iter; peditemque profundo
Errantem campo, et semper media arva videntem,
Sidoniis Cynosura regit fidissima nautis.
Verum ubi defessi lucos, nemorosaque regna
Cornigeri Jovis, et fulgentia templa subimus,
Exceptos hospes tectis inducit Arisbas.
Stat fano vicina (novum et memorabile!) lympha,
Quæ nascente die, quæ deficiente tepescit,
Quæque riget, medius cum sol accendit Olympum,
Atque eadem rursum nocturnis fervet in umbris.
Tum loca plena Deo, dites sine vomere glebas,
Ostentat senior, lætaque ita mente profatur:
Has umbras nemorum, et connexa cacumina cœlo,
Calcatosque Jovi lucos prece, Bostar, adora.
Nam cui dona Jovis non divulgata per orbem,
In gremio Thebes geminas sedisse columbas?
Quarum, Chaonias pennis quæ contigit oras,
Implet fatidico Dodonida murmure quercum.
At quæ, Carpathium super æquor vecta, per auras
In Libyen nigris tranavit concolor alis,
Hanc sedem templo Cythereia condidit ales:
Hîc ubi nunc aram lucosque videtis opacos,

Ductore electo gregis, (admirabile dictu!)
Lanigeri capitis media inter cornua perstans,
Marmaricis ales populis responsa canebat.
Mox subitum nemus atque annoso robore lucus
Exsiluit; qualesque premunt nunc sidera quercus,
A prima venere die: prisco inde pavore
Arbor numen habet, coliturque tepentibus aris.
Dumque ea miramur, subito stridore tremendum
Impulsæ patuere fores, majorque repente
Lux oculos ferit. Ante aras stat veste sacerdos
Effulgens nivea, et populi concurrere certant.
Inde ubi mandatas effudi pectore voces,
Ecce intrat subitus vatem Deus. Alta sonoro,
Collisis trabibus, volvuntur murmura luco,
Ac major nota jam vox prorumpit in auras:
Tenditis in Latium, belloque agitare paratis
Assaraci prolem, Libyes. Cœpta aspera cerno,
Gradivumque trucem currus jam scandere, et atram
In latus Hesperium flammam exspirare furentes
Cornipedes, multoque fluentia sanguine lora.
Tu, qui pugnarum eventus, extremaque fati
Deposcis, claroque ferox das vela labori,
Invade Ætoli ductoris Iapyga campum;
Sidonios augebis avos; nullique relinques,
Altius Ausoniæ penetrare in viscera gentis:
Donec victa tibi trepidabunt Dardana regna.
Nec ponet pubes unquam Saturnia curam,
Dum carpet superas in terris Hannibal auras.
Talia portabat lætis oracula Bostar,
Implebatque viros pugnae propioris amore.

C. SILII ITALICI
P U N I C O R U M
LIBER IV.

LIBER IV.

V. 1—24.

FAMA per Ausoniæ turbatas spargitur urbes,
Nubiferos montes et saxa minantia cœlo
Accepisse jugum, Pœnosque per invia vectos,
Æmulaque Herculei jactantem facta laboris
Descendisse ducem: diros canit improba motus,
Et gliscit gressu, volucrique citatior Euro
Terrificis quatit attonitas rumoribus arces.
Adstruit auditis, docilis per inania rerum
Pascere rumorem vulgi, pavor: itur in acres
Bellorum raptim curas; subitusque per omnem
Ausoniam Mavors strepit, et ciet arma virosque.
Pila novant, ac detersa rubigine sævus
Induitur ferro splendor: niveumque repostæ
Instaurant galeæ coni decus: hasta juvatur
Amento: recoquantque nova fornace bipennes.
Conseritur tegimen laterum impenetrabile, multas
Passurus dextras atque irrita vulnera, thorax.
Pars arcu invigilant, domitat pars verbere anhelum
Cornipedem in gyros, saxoque exasperat ense.
Nec vero muris, quibus est luctata vetustas,
Ferre morantur opem: subvectant saxa, cavasque
Retractant turres, edit quas longior ætas.
Hinc tela accipiunt arces; ac robora portis,
Et fidos certant obices arcessere silva:

Circumdant fossas. Haud segnis cuncta magister
Præcipitat timor, ac vastis trepidatur in arvis.
Deseruere larem : portant cervicibus ægras
Attoniti matres, ducentesque ultima fila
Grandævos rapuere senes : tum crine soluto
Ante agitur conjux : dextra lævaque trahuntur
Parvi, non æquo comitantes ordine, nati.
Sic vulgus traduntque metus, nec poscitur auctor.
At Patres (quanquam exterrent immania cœpta,
Inque sinu bellum ; atque Alpes et pervia saxa
Decepere) tamen crudam contra aspera mentem
Et magnos tollunt animos. Juvat ire periclis
Ad decus, et dextra memorandum condere nomen,
Quale dedit nunquam rebus Fortuna secundis.
Sed Libyæ ductor tuto fovet agmina vallo,
Fessa gradum, multoque gelu torpentia nervos :
Solandique genus, lætis ostentat ad Urbem
Per campos superesse viam, Romamque sub ictu.
At non et rerum curas consultaque belli
Stare probat, solusque nequit perferre quietem.
Armiferæ quondam prisca inter tempora gentes
Ausonium invasere latus, sedesque beatas ;
Et metui peperere manu. mox impia bella
Tarpejus pater et capti sensere Quirites.
Hîc dum sollicitat donis, et inania corda
Ac fluxam morum gentem fovet, armaque jungit ;
Jam Consul, volucris pervectus litora classe,
Scipio Phocaicis sese referebat ab oris :
Ingentesque duces, pelagi terræque laborem
Diversum emensos, propiora pericula vallo

Jungebant, magnæque aderant primordia cladis.
Namque ut, collatis admoto Consule castris,
Sustulerat Fortuna moras, signumque furoris
Accensæ viso poscebant hoste cohortes :
Debellata procul, quæcunque coluntur Iberis,
Ingenti Tyrius numerosa per agmina ductor
Voce sonat, non Pyrenen Rhodanumive ferocem
Jussa aspernatos, Rutulam fumâsse Saguntum,
Raptum per Celtas iter, et, qua ponere gressum
Amphitryoniadæ fuerit labor, îsse sub armis
Pænorum turmas, equitemque per ardua vectum
Insultâsse jugo, et fremuisse hinnitibus Alpes.
Contra pulchra suos vocat ad discrimina Consul.
Hostem, miles, habes fractum ambustumque nivosis
Cautibus, atque ægre torpentia membra trahentem.
En age, qui sacros montes, rupesque profundas
Transiluit, discat, quanto stet celsius arce
Herculeæ vallum ; et, majus sit, scandere colles,
An vestros rupisse globos. Det inania famæ :
Dum magna fuso pugna, retroque ruenti,
Qua ventum est, obstent Alpes. Super ardua ductum
Huc egere Dei, Latios ut sanguine fines
Imbueret, tellusque hostilis conderet ossa.
Scire libet, nova nunc nobis atque altera bellum
Karthago, anne eadem mittat, quæ, mersa sub æquor,
Ægates inter vasto jacet obruta ponto.
Hæc ait ; atque agmen Ticini flectit ad undas.
Ceruleas Ticinus aquas, et stagna vadoso
Perspicuus servat turbari nescia fundo,
Ac nitidum viridi lente trahit amne liquorem.

Vix credas labi: ripis tam mitis opacis,
Argutos inter volucrum certamine cantus,
Somniferam ducit lucenti gurgite lympham.
Jamque sub extremum noctis fugientibus umbris
Lux aderat, Somnusque suas confecerat horas.
Explorare locos Consul, collisque propinqui
Ingenium, et campis quæ sit natura, parabat.
Par studium Pæno, similesque in pectore curæ.
Ergo aderant, rapidis equitum comitantibus alis.
Verum ubi commoto docuerunt pulvere nubes,
Hostem ferre gradum; et propius propiusque sonoro
Quadrupedum cornu tellus gemit; ac simul acer
Vincentum lituos hinnitus sævit equorum:
Arma, viri, capite arma, viri; dux instat uterque.
Ambobus velox virtus, geminusque cupido
Laudis, et ad pugnas Martemque insania concors.
Haud mora: jam tantum campi dirimebat ab ictu,
Quantum impulsa valet comprehendere lancea nodo;
Cum subitum liquida, non ullis nubibus, æthra
Augurium mentes oculosque ad sidera vertit.
Accipiter, medio tendens a limite Solis,
Dilectas Veneri, notasque ab honore Diones,
Turbat violentus aves: atque unguibus idem,
Idem nunc rostro, duris nunc ictibus alæ,
Ter quinas dederat sæva inter vulnera leto.
Nec finis satiasve, novi sed sanguinis ardor
Gliscere; et urgebat trepidam jam cæde priorum,
Incertamque fugæ, pluma labente, columbam:
Donec Phœbeo veniens Jovis ales ab ortu
In tenues tandem nubes dare terga coegit.

Tum victrix lætos signa ad Romana volatus
Convertit; prolesque ducis qua parte decora
Scipio quassabat puerilibus arma lacertis,
Clangorem bis terque dedit, rostroque coruscæ
Præstringens conum galeæ, se reddidit astris.
Exclamat Liger: (huic Superos sentire monentes
Ars fuit, ac penna monstrare futura magistra:)
Pœne, bis octonos Italis in finibus annos,
Audaci similis volucris, sectabere pubem
Ausoniam, multamque feres cum sanguine prædam;
Sed compesce minas: renuit tibi Daunia regna
Armiger ecce Jovis. Nosco te, summe Deorum.
Adsis o, firmesque tuæ, pater alitis omen.
Nam tibi servantur (nî vano cassa volatu
Mentitur Superos præpes) postrema subactæ
Fata, puer, Libyæ, et majus Karthagine nomen.
Contra læta Bogus Tyrio canit omina regi;
Et faustum accipitrem, cæsasque in nube volucres
Æneadis cladem, et Veneris portendere genti.
Tum dictis comitem contorquet primus in hostes,
Ceu suadente Deo, et fatorum conscius, hastam.
Illa volans patuli longe per inania campi
Ictum perdiderat spatio, nî, fusus habenas,
Dum primæ decus affectat decerpere pugnae,
Obvia quadrupedis præceps Catus ora tulisset.
Sic elanguescens, ac jam casura, petitum
Invenit vulnus, cædemque accepit ab hoste
Cornus, et oblata stetit inter tempora frontis.
Incurrunt acies, magnoque fragore per æquor
Suspendunt cuncti frenis sublime reductos

Cornipedes, ultroque ferunt. Erectus in auras
It sonipes, rapidaque volans per aperta procella
Tenuia vix summo vestigia pulvere signat.
Bojorum ante alias Crixo duce mobilis ala
Arietat in primos, obicitque immania membra.
Ipse, tumens atavis, Brenni se stirpe ferebat
Crixus, et in titulos Capitolia capta trahebat.
Tarpeioque jugo demens et vertice sacro
Pensantes aurum Celtas umbone gerebat.
Colla viri fulvo radiabant lactea torque,
Auro virgatæ vestes, manicæque rigeant
Ex auro, et simili vibrabat crista metallo.
Sternitur impulsu vasto perculsa Camertum
Prima phalanx; spissæque ruunt conferta per arma
Undæ Bojorum: sociata examina densent
Infandi Senones: collisaque quadrupedantum
Pectoribus toto volvuntur corpora campo.
Arva natant, altusque virûm cruor, altus equorum
Lubrica belligeræ sorbet vestigia turmæ.
Seminecum letum peragit gravis ungula pulsu,
Et circumvolitans tetros a sanguine rores
Spargit humo, miserisque suo lavit arma cruore.
Spicula prima, puer, tumidi, Tyrrhene, Pelori
Purpureo moriens victricia sanguine tingis.
Nam tibi, dum stimulas cornu, atque in prælia mentes
Accendis, renovasque viros ad vulnera cantu,
Hæsit barbaricum sub anhelu gutture telum;
Et clausit raucum letali vulnere murmur.
At sonus, extremo morientis fusus ab ore,
Flexa pererravit mutis jam cornua labris.

Crixus Picentem, Laurumque, nec eminus ambo;
Sed gladio Laurum: Picenti rasilis hasta,
Ripis lecta Padi, letum tulit. avia namque
Dum petit, ac lævo meditatur fallere gyro,
Hasta viri femur et pariter per nuda volantis
Ilia sedit equi, et geminam dedit horrida mortem.
Idem, sanguinea Venuli cervice revellens,
Sternit præcipitem tepido te, Farfare, telo:
Et te sub gelido nutritum, Tulle, Velino,
Egregium Ausoniæ decus, ac memorabile nomen,
Si dent fata moras, aut servent fœdera Pœni.
Tum Remulum, atque olim celeberrima nomina bello
Tiburtes Magios, Hispellatemque Metaurum,
Et Clanium, dubia meditatum cuspidè vulnus.
Nec locus est Tyriis belli pugnæve, sed omnem
Celticus implevit campum furor: irrita nulli
Spicula torquentur, statque omne in corpore ferrum.
Hic inter trepidos immane Quirinius audens,
Cui fugere ignotum, atque invicta mente placebat
Rebus in adversis exceptum pectore letum,
Cuspide flammât equum, ac dispergit gæsa lacerto:
Si reserare viam, atque ad regem rumpere ferro
Detur iter; certusque necis petit omnibus ausis,
Quod nequeat sentire, decus. Cadit inguine fosso
Teutalus, et vasto quatitur sub pondere tellus.
Occumbit Sarmens, flavam qui ponere victor
Cæsariem crinemque tibi, Gradive, vovebat
Auro certantem, et rutilum sub vertice nodum.
Sed Parcæ intonsa non exaudita voventem
Ad manes traxere coma: per candida membra

It fumans cruor, et tellus perfusa rubescit.
At, non tardatus jaculo occurrente, Ligaunus
Irruit, adversumque viro rotat obvius ense;
Et ferit insurgens, humero qua brachia lenti
Annectunt nervi, decisaque vulnere læva
Laxatis paulum moribunda pependit habenis.
Dumque micans tremulo conatu lora retentat,
Flectentem assuetos imitatur nescia frenos.
Demetit aversi Vogesus tum colla, jubaque
Suspensam portans galeam, atque inclusa peremti
Ora viri, patrio Divos clamore salutat.
Dumque ea Gallorum populi dant funera campo,
Accitas propere castris in prælia Consul
Raptabat turmas, primusque ruebat in hostem,
Candenti sublimis equo. trahit undique lectum
Divitis Ausoniæ juvenem, Marsosque, Coramque,
Laurentumque decus, jaculatoremque Sabellum,
Et Gradivicolam celso de colle Tudertem,
Indutosque simul gentilia lina Faliscos;
Quosque sub Herculeis taciturno flumine muris
Pomifera arva creant Anienicolæ Catilli;
Quosque in prægelidis duratos Hernica rivis
Mittebant saxa, et nebulosi rura Casini.
Ibant in Martem terræ dominantis alumni,
Damnati Superis, nec jam reditura juvenus.
Scipio, qua medius pugnae vorat agmina vertex,
Infert cornipedem, atque, instinctus strage suorum,
Inferias cæsis mactat Labarumque Padumque,
Et Caunum, et multo vix fusum vulnere Breucum,
Gorgoneoque Larum torquentem lumina vultu.

Occidis et tristi, pugnax Lepontice, fato.
Nam dum frena ferox objecto corpore prensat,
Atque æquat celsus residentis Consul's ora
Ipse pedes, frontem in mediam gravis incidit ensis;
Et divisum humeris jacuit caput. At Batus, amens
Qui luctatur equo, parmaque incursibus obstat,
Ictu quadrupedis fulva porrectus arena
Elisa incussis amisit calcibus ora.
Perfurit Ausonius turbata per æquora ductor,
Ceu Geticus Boreas, totum cum sustulit imo
Icarium fundo victor mare; navita vasto
Jactatur sparsus, lacerata classe, profundo:
Cunctaque canenti perfunditur æquore Cyclas.
Crixus, ut in tenui spes, exiguumque salutis
[Jam videt esse, super, mortemq; adstare propinquam,]
Armat contemptu mentem necis: horrida barba
Sanguinea rutilat spuma, rictusque furentis
Albet, et affuso squalent a pulvere crines.
Invadit Tarium, vicino Consule pugnans
Miscentem, sævisque virum circumtonat armis.
Volvitur ille solo: nam pronum effundit in armos
Fata extrema ferens abies, rapiturque pavore
Tractus equi, vinctis connexa ad cingula membris.
Longa cruor sparso linquit vestigia campo,
Et tremulos cuspis ductus in pulvere signat.
Laudabat leti juvenem, egregiosque parabat
Ulcisci Consul manes, cum dira per auras
Vox venit, et Crixum ferri clamoribus audit,
Haud notum vultu. surgit violentior ira
Comminus, atque oculos optato in corpore figit.

Tum, stimulans grato plausæ cervicis honore,
Cornipedem alloquitur: Vulgum Martemque minorem
[Hactenus, et leto dedimus sine nomine gentem.]
Mox, Gargane, vocant Superi ad majora. Videsne
Quantus eat Crixus? Jam nunc tibi præmia pono
Illum, Sidonio fulgentem ardore, tapeta,
Barbaricum decus; et fulvis donabere frenis.
Sic fatus, magno Crixum clamore ciebat
In pugnam, ac vacuo poscebat prælia campo.
Nec detrectantem par ira accenderat hostem.
Ut jussæ cessere retro, spatiumque dederunt
Hinc atque hinc alæ, et medio stetit æquore pugna:
Quantus Phlegræis telluris alumnus in arvis,
Movit signa Mimas, et cælum exterruit armis;
Tantus semifero Crixus sub pectore murmur
Torquet, et horrisonis ululatibus erigit iras.
Nemone incensæ captæque superfuit urbi,
Ut tibi, quas Brenni populus ferremus in arma,
Narraret, dextras? Disce en nunc, inquit: et una
Contorquet nodis et obusto robore diram
Vel portas quassare trabem. sonat illa tremendum,
Ac nimio jactu servâsse improvida campi
Distantis spatium, propiorem transvolat hostem.
Cui Consul: Ferre hæc umbris proavoque memento,
Quam procul occumbas Tarpeja sede: tibi que
Haud licitum sacri Capitolia cernere montis.
Tum nodo cursuque levi simul adjuvat hastam,
Dignum mole viri nisus. fugit illa per oras
Multiplicis lini, subtextaque tegmina nervis,
Atque altum tota metitur cuspide pectus.

Procumbit lata porrectus in arva ruina,
Et percussa gemit tellus ingentibus armis.
Haud aliter, structo Tyrrhena ad litora saxo,
Pugnatura fretis subter cæcisque procellis,
Pila, immane sonans impingitur ardua ponto.
Immugit Nereus, divisaque cærula pulsu
Illisum accipiunt irata sub æquora montem.
Ductore amisso pedibus se credere Celtæ:
Una spes anima tantusque pependerit ardor.
Ac veluti summo venator densa Picano
Cum lustra exagitat, spissisque cubilibus atram
Immittit passim dumosa per invia pestem:
Dum tacitas vires et flammam colligit ignis,
Nigranti piceus sensim caligine vertex
Volvitur, et pingui contorquet nubila fumo;
Mox subita in toto lucent incendia monte.
Fit sonitus: fugere feræ, fugere volucres;
Atque ima longe trepidant in valle juvencæ.
At Mago, ut vertisse globos, primumque laborem,
Qui solus genti est, cassum videt, arma suorum
Ac patrium in pugnas equitem vocat. Undique nudi
Assiliunt frenis, infrenatique manipuli.
Nunc Itali in tergum versis referuntur habenis;
Nunc rursus Tyrias retro pavor avehit alas:
Aut illi dextros lunatis flexibus orbes;
Aut illi lævos sinuant in cornua gyros:
Texunt alterno glomerata volumina cursu,
Atque eadem refuga cedentes arte resolvunt.
Hac pontum vice, ubi exercet discordia ventos,
Fert Boreas, Eurusque refert: molemque profundi,

Nunc huc alterno, nunc illuc, flamine gestant.
Advolat aurato præfulgens murice ductor
Sidonius, circaque Metus, Terrorque, Furorque.
Isque ubi Callaici radiantem tegminis orbem
Extulit, et magno percussit lumine campos,
Spes virtusque cadunt, trepidaque a mente recedit
Vertere terga pudor : nec leti cura decori,
Sed fugere infixum est, terræque optantur hiatus.
Sic, ubi Caucasiis tigris se protulit antris,
Linguuntur campi, et tutas petit omne latebras
Turbatum insano vultu pecus : illa pererrat
Desertas victrix valles : jamque ora reducto
Paulatim nudat rictu, ut præsentia mandens
Corpora, et immani stragem meditatur hiatus.
Non illum Metabus, non illum celsior Ufens
Evasere tamen ; quamvis hic alite planta,
Hic ope cornipedis totis ferretur habenis.
Nam Metabum ad manes demisit cuspide fulgens
Fraxinus, Ufentem collapsum poplite cæso
Esis obit, laudemque pedum cum sanguine ademit.
Jamque dedit leto Sthenium, Laurumque, domoque
Collinum gelida, vitreo quem Fucinus antro
Nutrierat, dederatque lacum transmittere nando.
Fit socius leti conjecta Massicus hasta,
Vitiferi sacro generatus vertice montis,
Et Liris nutritus aquis, qui fonte quieto
Dissimulat cursum, ac, nullo mutabilis imbri,
Perstringit tacitas gemmanti gurgite ripas.
Exoritur rabies cædum, ac vix tela furori
Sufficiunt, teritur junctis umbonibus umbo.

Pesque pedem premit, et nutantes casside cristæ
Hostilem tremulo pulsant conamine frontem.
Tergemini primam ante aciem fera prælia fratres
Miscebant, quos Ledæo Sidonia Barce
Xanthippo felix uteri inter bella creârat.
Res Grajæ, ductorque parens, ac nobile Amyclæ
Nomen, et injectus Spartanis colla catenis
Regulus inflabant veteri præcordia fama :
Marte probare genus, factisque Lacona parentem
Ardebant, gelidosque dehinc invisere montes
Taygeta, et tandem bellis innare subactis
Eurotan patrium, ritusque videre Lycurgi.
Sed Spartam penetrare Deus, fratresque negârunt
Ausonii, totidem numero ; quos miserat altis
Egeriæ genitos immitis Aricia lucis,
Ætatis mentisque pares : at non dabat ultra
Clotho dura lacus aramque videre Dianæ.
Namque ut in adversos, impacti turbine pugnæ,
Eumachus et Critias et lætus nomine patris
Xanthippus junxere gradus, ceu bella leones
Inter se furibunda movent, et murmure anhelio
Squalentes campos et longa mapalia complent :
Omnis in occultas rupes atque avia pernix
Maurus saxa fugit, conjuxque Libyssa profuso,
Vagitum cohibens, suspendit ab ubere natos ;
Illi dira fremunt, perfractaque in ore cruento
Ossa sonant, pugnantque feris sub dentibus artus.
Haud secus Egeriæ pubes, hinc Virbius acer,
Hinc Capys, assiliunt, paribusque Albanus in armis.
Subsicens paulum perfossa proruit alvo

Albanum Critias ; (ast illi cuncta repente
Implêrunt clipeum miserando viscera lapsu)
Eumachus inde Capyn : sed tota mole tenebat
Ceum fixum membris tegimen ; tamen improbus ensis
Annexam parmæ decedit vulnere lævam,
Inque suo pressa est non reddens tegmina nisu
Infelix manus, atque hæsit labentibus armis.
Ultima restabat fuis jam palma duobus
Virbius. Huic trepidos simulanti ducere gressus
Xanthippus gladio, rigida cadit Eumachus hasta,
Et tandem æquatæ geminato funere pugnæ.
Inde alterna viris transegit pectora mucro,
Inque vicem erepta posuerunt prælia vita.
Felices leti, pietas quos addidit umbris !
Optabunt similes venientia secula fratres,
Æternumque decus memori celebrabitur ævo :
Si modo ferre diem, serosque videre nepotes
Carmina nostra valent, nec famam invidit Apollo.
At Consul toto palantes æquore turmas
Voce tenet, dum voce viget : Quo signa refertis ?
Quis vos, heu ! vobis pavor abstulit ? Horrida primi
Si sors visa loci, pugnæque lacessere frontem ;
Post me state viri, et pulsa formidine tantum
Aspicite. Has dextras capti genuere parentes.
Qua fugitis ? quæ spes victis ? Alpesne petemus ?
Ipsam turrigero portantem vertice muros
Credite submissas Romam nunc tendere palmas.
Natorum passim raptus, cædemque parentum,
Vestalesque focos exstingui sanguine cerno.
Hoc arcete nefas. Postquam inter talia crebro

Clamore obtusæ crassoque a pulvere fauces,
Hinc læva frenos, hinc dextra corripit arma ;
Et latum objectat pectus, strictumque minatur
Nunc sibi, nunc trepidis, nî restent, comminus ense.
Quas acies alto genitor dum spectat Olympo,
Consulis egregii movere pericula mentem.
Gradivum vocat, et patrio sic ore profatur :
Magnanimi me, nate, viri, nî bella capessis,
Haud dubie extremus terret labor : eripe pugnæ
Ardentem ; oblitumque sui dulcedine cædum
Siste ducem Libyæ. nam plus petit improbus uno
Consulis exitio, tota quam strage cadentum.
Præterea (cernis) teneræ qui prælia dextræ
Jam credit puer, atque annos transcendere factis
Molitur, longumque putat pubescere bello :
Te duce primitias pugnæ, te magna magistro
Audeat, et primum hoc vincat, servâsse parentem.
Hæc rerum sator. At Mavors in prælia currus
Odrysia tellure vocat : tum fulminis atri
Spargentem flammæ clipeum, galeamque Deorum
Haud ulli facilem, multoque labore Cyclopi
Sudatum thoraca capit, quassatque per auras
Titanum bello satiatam sanguinis hastam,
Atque implet cursu campos. Exercitus una
Irarum, Eumenidesque simul, letique cruenti
Innumeræ facies, frenisque operata regendis
Quadrijugos atro stimulat Bellona flagello.
Fertur ab immenso tempestas horrida cœlo,
Nigrantesque globos et turbida nubila torquens
Involvit terras : quatitur Saturnia sedes

Ingressu tremefacta Dei, ripasque relinquit,
Audito curru, fontique relabitur amnis.
Ductorem Ausonium telis Garamantica pubes
Cinxerat, et Tyrio regi nova dona parabat,
Armorum spoliū, et rorantia Consulis ora.
Stabat Fortunæ non cedere certus, et acri
Mole retorquebat, crudescens cædibus, hastas.
Jamque suo, jamque hostili perfusa cruore
Membra madent: cecidere jubæ; gyroque per orbem
Arctato, Garamas jaculis propioribus instat,
Et librat sæva conjectum cuspide ferrum.
Hic puer ut patrio defixum corpore telum
Conspexit, maduere genæ, subitoque trementem
Corripuit pallor, gemitumque ad sidera rupit.
Bis conatus erat præcurrere fata parentis,
Conversa in semet dextra: bis transtulit iras
In Pœnos Mavors. Fertur per tela, per hostes
Intrepidus puer, et Gradivum passibus æquat.
Continuo cessere globi, latusque repente
Apparet campo limes. Metit agmina tectus
Cœlesti clipeo, et sternit super arma jacentum
Corporaque auctorem teli, multasque paternos
Ante oculos animas, optata piacula, mactat.
Tunc, rapta propere duris ex ossibus hasta,
Innixum cervice ferens humeroque parentem,
Emicat. Attonitæ tanta ad spectacula turmæ
Tela tenent: ceditque loco Libys asper, et omnis
Late cedit Iber: pietasque insignis et ætas
Belligeris fecit miranda silentia campis.
Tum celso e curru Mavors, Karthaginis arces

Exscindes, inquit, Tyriosque ad fœdera coges.
 Nulla tamen longo tanta exorietur in ævo
 Lux tibi, care puer. macte, o macte indole sacra,
 Vera Jovis proles: et adhuc majora supersunt:
 Sed nequeunt meliora dari. Tum nubila Mavors
 Ætheraque, emenso terras jam sole, capessit;
 Et fessas acies castris clausere tenebræ.
 Condebat noctem devexo Cynthia curru,
 Fraternis afflata rotis, et ab æquore Eoo
 Surgebant roseæ media inter cærula flammæ.
 At Consul tristis, campos Pœnisque secundam
 Planitiem metuens, Trebiam collesque petebat.
 Jamque dies rapti cursu navoque labore,
 Et medio abruptus fluitabat in amne solutis
 Pons vinclis, qui Dardanium transvexerat agmen;
 Eridani rapidas aderat cum Pœnus ad undas.
 Dumque vada et molles aditus, per devia flexo
 Circuitu, petit, et stagni languentia quærit,
 Interdum rapta vicinis saltibus alno
 Flumineam texit, qua transvehat agmina, classem:
 Ecce aderat, Trebiæque simul vicina tenebat,
 Trinacrio accitus per cærula longa Peloro,
 Gracchorum proles, Consul. Gens inclita magno
 Atque animosa viro, multusque in imagine claris
 Præfulgebat avus titulis bellicque domique.
 Nec Pœni, positis trans amnem in gramine castris,
 Deerant: namque animos stimulabant prospera rerum,
 Increpitansque super ductor: Quis tertius Urbi
 Jam superest Consul? quænam altera restat in armis
 Sicania? En omnes Latix, Daunique nepotum

Convenere manus. Feriant nunc fœdera mecum
Ductores Italûm, ac leges et pacta reposcant.
At tu, donata tela inter Martia luce,
Infelix animæ, sic, sic vivasque, tuoque
Des iterum hanc laudem nato: nec fine sub ævi
Oppetere in bello detur, cum fata vocabunt.
Pugnantem cecidisse meum est. Hæc personat ardens.
Inde levi jaculo, Massylûmque impiger alis
Castra sub ipsa datis irritat, et elicit hostem.
Nec Latius vallo miles debere sâlutem
Fas putat, aut clausas pulsari cuspide portas.
Erumpunt, cunctisque prior volat aggere aperto
Degener haud Gracchis Consul. Quatit aura comantes
Cassidis Auruncæ cristas, humeroque refulget
Sanguinei patrium saguli decus. Agmina magno
Respectans clamore vocat; quaque obvia densos
Arctat turba globos, rumpens iter æquore fertur.
Ut torrens celsi præceps e vertice Pindi
Cum sonitu ruit in campos, magnoque fragore
Avulsum montis volvit latus: obvia passim
Armenta, immanesque feræ, silvæque trahuntur.
Spumea saxosis clamat convallibus unda.
Non, mihi Mæoniæ redeat si gloria linguæ,
Centenasque pater det Phœbus fundere voces,
Tot cædes proferre queam, quot dextera magni
Consulis, aut contra Tyriæ furor edidit iræ.
Murranum ductor Libyæ, ductorque Phalantum
Ausonius, gnaros belli, veteresque laborum,
Alter in alterius fuderunt comminus ore.
Monte procelloso Murranum miserat Anxur,

Tritonis niveo te sacra, Phalante, profundo.
Ut primum insigni fulsit velamine Consul,
Quanquam orbus partem visus, unoque Cupencus
Lumine sufficiens bellis, citat improbus hastam,
Et summæ figit tremebundam margine parmæ.
Cui Consul, namq; ira coquit : Pone, improbe, quidquid
Restat in ore fero, et truncata fronte relucet.
Sic ait, intorquens directo turbine robur,
Et dirum tota tramittit cuspide lumen.
Nec levior dextra generatus Hamilcare sævit.
Huic cadit infelix niveis Varenus in armis.
Mevanas Varenus, arat cui divitis uber
Campi Fulginia, et patulis Clitumnus in arvis
Candentes gelido perfundit flumine tauros.
Sed tristes Superi, atque ingrata maxima cura
Victima Tarpejo frustra nutrita Tonanti.
Instat Iber levis, et levior discurrere Maurus.
Hinc pila, hinc Libycæ certant subtexere cornus
Densa nube polum : quantumque interjacet æqui
Ad ripas campi, tantum vibrantia condunt
Tela : nec arctatis locus est in morte cadendi.
Allius, Argyripa Daunique profectus ab arvis
Venator, rudibus jaculis et Iapyge campum
Persultabat equo, mediosque invectus in hostes
Appula non vana torquebat spicula dextra.
Huic horret thorax Samnitis pellibus ursæ,
Et galea annosi vallatur dentibus apri.
Verum ubi turbantem, solo ceu lustra pererret
In nemore, aut agitet Gargano terga ferarum,
Hinc Mago, hinc sævus pariter videre Maharbal,

Ut subigente fame diversis rupibus ursi
Invadunt trepidum gemina inter prœlia taurum,
Nec partem prædæ patitur furor. haud secus acer
Hinc atque hinc jaculo devolvitur Allius acto.
It stridens per utrumque latus Maurusia taxus:
Obvia tum medio sonuerunt spicula corde,
Incertumque fuit, letum cui cederet hastæ.
Et jam, dispersis Romana per agmina signis,
Palantes agit, ad ripas (miserabile) Pœnus
Impellens trepidos, fluvioque immergere certat.
Tum Trebia infausto nova prœlia gurgite fessis
Inchoat, et precibus Junonis suscitât undas.
Haurit subsidens fugientum corpora tellus,
Infidaque soli frustrata voragine sorbet:
Nec niti, lentoque datur convellere limo
Mersa pedum penitus vestigia: labe tenaci
Hærent devincti gressus, resolutaque ripa
Implicat, aut cæca prosternit fraude paludis.
Jamque alius super atque alius per lubrica surgens,
Dum sibi quisque viam per inextricabile litus
Præripit, et putri luctatur cespite, lapsi
Occumbunt, seseque sua pressere ruina.
Ille, celer nandi, jam jamque apprendere tuta
Dum parat, et celso connisus corpore prensat
Gramina summa manu, liquidisque emergit ab undis,
Contorta ripæ pendens affigitur hasta.
Hic hostem, orbatùs telo, complectitur ulnis,
Luctantemque vado permixta morte coerçet.
Mille simul leti facies. Ligus occidit arvis;
Sed projecta viri lymphis fluvialibus ora

Sanguineum hauserunt longis singultibus amnem.
Enabat tandem medio vix gurgite pulcher
Hirpinus, sociūmque manus clamore vocabat:
Cum rapidis illatus aquis, et vulnere multo
Impulit asper equus, fessumque sub æquora mersit.
Accumulat clades subito conspecta per undas
Vis elephantorum turrito concita dorso.
Namque vadis præceps rapitur, ceu proruta cautes
Avulsi montis, Trebiamque insueta timentem
Præ se pectore agit, spumantique incubat alveo.
Explorant adversa viros, perque aspera duro
Nititur ad laudem virtus interrita clivo.
Namque inhonoratam Fibrenus perdere mortem,
Et famæ nudam impatiens, Spectabimur, inquit,
Nec, Fortuna, meum condes sub gurgite letum.
Experiar, sitne in terris, domitare quod ensis
Non queat Ausonius, Tyrrhenave permeet hasta.
Tum jacit assurgens, dextroque in lumine sistit
Spicula sæva feræ, telumque in vulnere linoquit.
Stridore horrissono penetrantem cuspidis ictum
Belua prosequitur, laceramque cruore profuso
Attollit frontem, ac lapso dat terga magistro.
Tum vero invadunt jaculis crebraque sagitta,
Ausi jam sperare necem, immensosque per armos
Et laterum extentus venit atra cuspide vulnus.
Stat multa in tergo et nigranti lancea dorso,
Ac silvam ingentem, concusso corpore, vibrat.
Donec, consumtis longo certamine telis,
Concidit, et clausit magna vada pressa ruina.
Ecce per adversum, quanquam tardata morantur

Vulnere membra virum, subit implacabilis amnem
Scipio, et innumeris infestat cædibus hostem.
Corporibus, clipeisque simul, galeisque cadentum
Contegitur Trebia, et vix cernere linquitur undas.
Mazæus jaculo, Gestar prosternitur ense :
Tum Pelopeus avis Cyrenes incola Telgon.
Huic torquet rapido correptum e gurgite pilum;
Et, quantum longo ferri tenuata rigore
Procedit cuspis, per hiantia transigit ora.
Pulsati ligno sonuere in vulnere dentes.
Nec leto quæsitæ quies. turgentia membra
Eridano Trebia, Eridanus dedit æquoris undis.
Tu quoque, Thapse, cadis, tumulo post fata negato.
Quid domus Hesperidum, aut luci juvere Dearum,
Fulvos aurifera servantes arbore ramos?
Intumuit Trebia, et stagnis se sustulit imis :
Jamque ferox totum propellit gurgite fontem,
Atque omnes torquet vires. furit unda sonoris
Vorticibus ; sequiturque novus cum murmure torrens.
Sensit, et accensa ductor violentius ira,
Magnas, o Trebia, et meritas mihi, perfide, pœnas
Exsolves, inquit. Lacerum per Gallica rivis
Dispergam rura, atque amnis tibi nomina demam :
Quoque aperis te fonte, premam : nec tangere ripas,
Illabique Pado dabitur. Quænam ista repente
Sidonium, infelix, rabies te reddidit amnem?
Talia jactantem consurgens agger aquarum
Impulit, atque humeros curvato gurgite pressit.
Arduus adversa mole incurrentibus undis
Stat ductor, clipeoque ruentem sustinet amnem.

Necnon a tergo fluctus stridente procella
Spumeus irrorat summas aspergine cristas.
Ire vadis, stabilemque vetat defigere gressum
Subducta tellure Deus: percussa que longe
Raucum saxa sonant; undæque ad bella parentis
Excitæ pugnant, et ripas perdidit amnis.
Tum madidos crines, et glauca fronde revinctum
Attollit cum voce caput. Pœnasne superbas
Insuper, et nomen Trebiæ delere minaris,
O regnis inimice meis? Quot corpora porto
Dextra fusa tua! Clipeis galeisque virorum,
Quos mactas, arctatus iter cursumque reliqui.
Cæde (vides) stagna alta rubent, retroque feruntur.
Adde modum dextræ, aut campis incumbere propinquis.
Hæc, Venere adjuncta, tumultu spectabat ab alto
Mulciber, obscuræ tectus caligine nubis.
Ingravat ad cœlum sublatis Scipio palmis:
Dî patrii, quorum auspiciis stat Dardana Roma,
Talin' me leto tanta inter prælia nuper
Servâstis? fortune animam hanc exscindere dextra
Indignum est visum? Redde o me, nate, periclis;
Redde hosti. liceat bellanti arcessere mortem,
Quam patriæ fratrique probem. Tum percita dictis
Ingemuit Venus, et rapidas direxit in amnem
Conjugis invicti vires. Agit undique flammam
Dispersus ripis ignis, multosque per annos
Nutritas fluvio populatur fervidus umbras.
Uritur omne nemus: lucosque effusus in altos
Immissis crepitat victor Vulcanus habenis.
Jamque ambusta comas abies, jam pinus, et alni:

Jam, solo restans trunco, dimisit in altum
Populus assuetas ramis habitare volucres.
Flamma vorax imo penitus de gurgite tractos
Absorbet latices, sævoque urgente vapore
Siccus inarescit ripis cruor. horrida late
Scinditur in rimas, et hiatu rupta dehiscit
Tellus, ac stagnis altæ sedere favillæ.
Miratur pater æternos cessare repente
Eridanus cursus: Nympharumque intima mœstus
Implevit chorus attonitis ululatibus antra.
Ter caput ambustum conantem attollere jacta
Lampade Vulcanus mersit fumantibus undis:
Ter correpta Dei crines nudavit arundo.
Tum demum admissæ voces, et vota precantis,
Orantique datum ripas servare priores:
Ac tandem a Trebia revocavit Scipio fessas
Munitum in collem, Graccho comitante, cohortes.
At Pœnus, multo fluvium veneratus honore,
Gramineas undis statuit socialibus aras;
Nescius heu! quanto Superi majora moverent,
Et quos Ausoniæ luctus, Trasymene, parares.
Bojorum nuper populos turbaverat armis
Flaminius, facilisque viro tum gloria belli,
Corde levem atque astus inopem contundere gentem.
Sed labor haud idem Tyrio certâsse tyranno.
Hunc, lævis Urbi genitum ad fatalia damna
Ominibus, parat imperio Saturnia fesso
Ductorem, dignumque virum veniente ruina.
Inde ubi prima dies juris, clavumque regendæ
Invasit patriæ, ac sub nutu castra fuere,

Ut pelagi rudis, et pontum tractare per artem
Nescius, accepit miseræ si jura carinæ,
Ventorum tenet ipse vicem, cunctisque procellis
Dat jactare ratem. fertur vaga gurgite puppis
Ipsius in scopulos dextra impellente magistri.
Ergo agitur raptis præceps exercitus armis
Lydorum in populos, sedemque ab origine prisci
Sacratam Corythi, junctosque a sanguine avorum
Mæonios Italis permixta stirpe colonos.
Nec regem Afrorum noscenda ad cœpta moratur
Laude super tanta monitor Deus. Omnia somni
Condiderant, ægrisque dabant obliviam curis;
Cum Juno, in stagni numen conversa propinqui,
Et madidæ frontis crines circumdata fronde
Populea, stimulat subitis præcordia curis,
[Ac rumpit ducis haud spernanda voce quietem.]
O felix famæ, et Latio lacrimabile nomen
Hannibal, Ausonia si te Fortuna creâset,
Ad magnos venture Deos! cur fata tenemus?
Pelle moras. brevis est magni Fortuna favoris.
Quantum vovisti, cum Dardana bella parenti
Jurares, fluet Ausonio tibi corpore tantum
Sanguinis, et patrias satiabis cædibus umbras.
Nobis persolves meritos securus honores.
Namque ego sum, celsis quem cinctum montibus ambit
Tmolus missa manus, stagnis Trasymenus opacis.
His agitur monitis, et lætam numine pubem
Protinus aerii præceps rapit aggere montis.
Horrebat glacie saxa inter lubrica, summo
Piniferum cœlo miscens caput, Apenninus.

Condiderat nix alta trabes, et vertice celso
Canus apex structa surgebat ad astra pruina.
Ire juvat. Prior exstingui labique videtur
Gloria, post Alpes si stetur montibus ullis.
Scandunt prærupti nimbose cacumina saxi,
[Nec superâsse jugum finit mulcetve laborem.]
Plana natant, putrique gelu liquentibus undis
Invia limosa restagnant arva palude.
Jamque ducis nudus tanta inter inhospita vertex
Sævitia quatitur cœli, manante per ora
Perque genas oculo. Facilis sprevisse medentes,
Optatum bene credit emi quocunque periclo
Bellandi tempus. Non frontis parcit honori,
Dum ne perdat iter: non cetera membra moratur
In pretium belli dare, si victoria poscat:
Satque putat lucis, Capitolia cernere victor
Qua queat, atque Italum feriat qua comminus hostem.
Talia perpersi tandem inter sæva locorum
Optatos venere lacus; ubi deinde per arma
Sumeret amissi numerosa piacula visus.
Ecce autem patres aderant Karthagine missi,
(Causa viæ non parva viris) nec læta ferebant.
Mos fuit in populis, quos condidit advena Dido,
Poscere cæde Deos veniam, ac flagrantibus aris
(Infandum dictu!) parvos imponere natos.
Urna reducebat miserandos annua casus,
Sacra Thoanteæ ritusque imitata Dianæ.
Cui fato sortique Deûm de more petebat
Hannibalis prolem discors antiquitus Hannôn.
Sed propior metus armati ductoris ab ira,

Et magna ante oculos stabat genitoris imago.
Asperat hæc fœdata genas, lacerataque crines,
Atque urbem complet mœsti clamoris, Imilce.
Edonis ut Pangæa super trieteride mota
It juga, et inclusum suspirat pectore Bacchum.
Ergo inter Tyrias, facibus ceu subdita, matres
Clamat, Io conjux, quocunque in cardine mundi
Bella moves, huc signa refer. violentior hîc est,
Hic hostis propior. Tu nunc fortasse sub ipsis
Urbis Dardaniæ muris vibrantia tela
Excipis intrepidus clipeo, sævamque coruscans
Lampada Tarpejis infers incendia tectis.
Interea tibi prima domus atque unica proles
Heu! gremio in patriæ Stygias raptatur ad aras.
I nunc, Ausonios ferro populare penates.
Et vetitas molire vias. i, pacta resigna,
Per cunctos jurata Deos. Sic præmia reddit
Karthago, et tales jam nunc tibi solvit honores.
Quæ porro hæc pietas, delubra aspergere tabo?
Heu primæ scelerum caussæ mortalibus ægris,
Naturam nescire Deûm! Justa ite precati
Thure pio, cædumque feros avertite ritus.
Mite et cognatum est homini Deus. Hactenus, oro,
Sit satis ante aras cæsos vidisse juvencos:
Aut si, velle nefas Superos, fixumque sedetque,
Me, me, quæ genui, vestris absumite votis.
Cur spoliare juvat Libycas hac indole terras?
An flendæ magis Ægates, et mersa profundo
Punica regna forent, olim si sorte cruenta
Esset tanta mei virtus prærepta mariti?

Hæc, dubios vario Divûmque hominumque timore,
Ad cauta illexere Patres; ipsique relictum,
Abnueret sortem, an Superûm pareret honori.
Tum vero trepidare sui vix compos Imilce,
Magnanimi metuens immitia corda mariti.
His avide auditis, ductor sic deinde profatur:
Quid tibi pro tanto non impar munere solvat
Hannibal æquatus Superis? quæ præmia digna
Inveniam, Karthago parens? Noctemque diemque
Arma feram: templisque tuis hinc plurima faxo
Hostia ab Ausonio veniat generosa Quirino.
At puer armorum et belli servabitur heres.
Spes, o nate, meæ, Tyriarumque unica rerum,
Hesperia minitante, salus, terraque fretoque
Certare Æneadis, dum stabit vita, memento.
Perge, patent Alpes; nostroque incumbere labori.
Vos quoque, Dî patrii, quorum delubra piantur
Cædibus, atque coli gaudent formidine matrum,
Huc lætos vultus totasque advertite mentes.
Namque paro sacra, et majores molior aras.
Tu, Mago, adversi conside in vertice montis.
Tu lævos propior colles accede, Choaspe.
Ad claustra et fauces ducat per opaca Sichæus.
Ast ego te, Trasymene, vago cum milite præceps
Lustrabo, et Superis quæram libamina belli.
Namque haud parva Deus promissis spondet apertis,
Quæ spectata, viri, patriam referatis in urbem.

C. SILII ITALICI
P U N I C O R U M

LIBER V.

INDEX

1. The first part of the book is devoted to a general survey of the history of the English language from its origin to the present time. It traces the language from its roots in the Indo-European family, through the various dialects and languages of the British Isles, to the modern English of the eighteenth century. It also discusses the influence of French, Latin, and other foreign languages on the English vocabulary.

2. The second part of the book is devoted to a detailed study of the English language in the eighteenth century. It examines the changes in grammar, syntax, and vocabulary that took place during this period, and discusses the influence of the great writers of the time on the development of the language.

3. The third part of the book is devoted to a study of the English language in the nineteenth century. It examines the changes in grammar, syntax, and vocabulary that took place during this period, and discusses the influence of the great writers of the time on the development of the language.

4. The fourth part of the book is devoted to a study of the English language in the twentieth century. It examines the changes in grammar, syntax, and vocabulary that took place during this period, and discusses the influence of the great writers of the time on the development of the language.

5. The fifth part of the book is devoted to a study of the English language in the twenty-first century. It examines the changes in grammar, syntax, and vocabulary that took place during this period, and discusses the influence of the great writers of the time on the development of the language.

LIBER V.

V. 1—24.

CEFERAT Etruscos occulto milite colles
Sidonius ductor, perque alta silentia noctis
Silvarum anfractus cæcis insiderat armis.
At parte e dextra, restagnans gurgite vasto,
Effigiem in pelagi lacus humectabat inertis,
Et late multo fœdabat proxima limo :
Quæ vada, Faunigenæ regnata antiquitus Auno,
Nunc volvente die Trasymeni nomina servant.
Lydius huic genitor, Tmoli decus, æquore longo
Mæoniam quondam in Latias advexerat oras
Tyrrhenus pubem, dederatque vocabula terris :
Isque insueta tubæ monstravit murmura primus
Gentibus, et bellis ignava silentia rupit.
Nec modicus voti natum ad majora fovebat.
Verum ardens puero, castumque exuta pudorem,
(Nam forma certare Deis Trasymene valeres)
Litore correptum stagnis demisit Agylle,
Flore capi juvenum primævo lubrica mentem
Nympha, nec Idalia lenta incaluisse sagitta.
Solatæ viridi penitus fovere sub antro
Naides amplexus undosaque regna trementem.
Hinc dotale lacus nomen, lateque Hymenæo
Conscia lascivo Trasymenus dicitur unda.
Et jam curriculo nigram nox roscida metam

Stringebat, nec se thalamis Tithonia conjux
Protulerat, stabatque nitens in limine primo;
Cum minus abnuerit noctem desisse viator,
Quam cœpisse diem: Consul carpebat iniquas,
Prægrediens signa ipsa, vias, omnisque ruebat
Mixtus eques; nec discretis levia arma manipulis,
Insertique globo pedites, et inutile Marti
Lixarum vulgus, præsago cuncta tumultu
Implêre, ac pugnam fugientum more petebant.
Tum super ipse lacus, densam caligine cæca
Exhalans nebulam, late corruerat omnem
Prospectum miseris, atque atræ noctis amictu
Squalebat pressum picea inter nubila cœlum.
Nec Pœnum liquere doli. sedet ense reposto
Abditus, et nullis properantem occursibus arcet.
Ire datur: longeque patet, ceu pace quieta,
Incustoditum, mox irremeabile, litus.
Namque sub angustas arctato limite fauces
In fraudem ducebat iter, geminumque receptis
Exitium, hinc rupes, hinc undæ claustra premebant.
At cura umbroso servabat vertice montis
Hostilem ingressum, refugos habitura sub ictu.
Haud secus ac vitreas sollers piscator ad undas,
Ore levem patulo texens de vimine nassam,
Cautius interiora ligat, mediamque per alvum,
Sensim fastigans, compressa cacumina nectit;
Ac fraude arctati remeare foraminis arcet
Introitu facilem, quem traxit ab æquore, piscem.
Ocius interea propelli signa jubebat
Excussus Consul fatorum turbine mentem:

Donec flammiferum tollentes æquore currum
Solis equi sparsere diem. Jamque, orbe renato,
Diluerat nebulas Titan, sensimque fluebat
Caligo in terras nitido resoluta sereno.
Tunc ales, priscum populis de more Latinis
Auspicium, cum bella parant, mentesque Deorum
Explorant super eventu, ceu præscia luctus,
Damnavit vesci, planctuque alimenta refugit.
Nec rauco taurus cessavit flebile ad aras
Immugire sono, pressamque ad colla bipennem
Incerta cervice ferens, altaria liquit.
Signa etiam affusa certant dum vellere mole,
Teter humo lacera nitentum erupit in ora
Exsultans cruor, et cædis documenta futurae
Ipsa parens miseris gremio dedit atra cruento:
Ac super hæc Divûm genitor, terrasque fretumque
Concutiens tonitru, Cyclopum rapta caminis
Fulmina Tyrrhenas Trasymeni torsit in undas:
Ictusque ætherea per stagna patentia flamma
Fumavit lacus, atque arserunt fluctibus ignes.
Heu vani monitus, frustra morantia Parcas
Prodigia! heu fati Superi certare minores!
Atque hîc, egregius linguæ, nomenque superbum,
Corvinus, Phœbea sedet cui casside fulva
Ostentans ales proavitæ insignia pugnæ,
Plenus et ipse Deûm, et sociûm terrente pavore,
Immiscet precibus monita, atque his vocibus infit.
Iliacas per te flammæ, Tarpejaque saxa,
Per patrios, Consul, muros, suspensaque nostræ
Eventu pugnæ natorum pignora, cedas

Oramus Superis, tempusque ad prælia dextrum
Opperiare. dabunt idem camposque diemque
Pugnandi: tantum, ne dedignare secundos
Expectare Deos. Cum fulserit hora, cruentam
Quæ stragem Libyæ portet, tum signa sequentur
Nulla vulsa manu, vescique interritus ales
Gaudebit, nullosque vomet pia terra cruores.
An te præstantem belli fugit, improba quantum
Hoc possit Fortuna loco? Sedet obuius hostis
Adversa fronte; at circa nemorosa minantur
Insidias juga, nec læva stagnantibus undis
Effugium patet, et tenui stant tramite fauces.
Si certare dolis, et bellum ducere cordi est,
Interea rapidis aderit Servilius armis,
Cui par imperium, et vires legionibus æquæ.
Bellandum est astu. levior laus in duce dextræ.
Talia Corvinus, primoresque addere passim
Orantum verba, et divisus quisque timori
Nunc Superos, de Flaminio, nunc deinde precari
Flaminium, ne Cœlicolis contendere perstet.
Acrius hoc accensa ducis surrexerat ira,
Auditoque furens, socias non defore vires:
Siccine nos, inquit, Bojorum in bella ruentes
Spectâstis, cum tanta lues vulgusque tremendum
Ingrueret, rupesque iterum Tarpeja paveret?
Quas ego tunc animas dextra, quæ corpora fudi,
Irata tellure sata, et vix vulnere vitam
Reddentes uno! Jacuere ingentia membra
Per campos, magnisque premunt nunc ossibus arva.
Scilicet has sera ad laudes Servilius arma

Adjungat, nisi diviso vicisse triumpho
Ut nequeam, et decoris contentus parte quiescam?
Quippe monent Superi. Similes ne fingite vobis,
Classica qui tremitis, Divos. Sat magnus in hostem
Augur adest ensis; pulchrumque et milite dignum
Auspicium Latio, quod in armis dextera præstat.
An, Corvine, sedet, clausum se Consul inerti
Ut teneat vallo? Pœnus nunc occupet altos
Arretî muros, Corythi nunc diruat arcem?
Hinc Clusina petat? postremo ad mœnia Romæ
Illæsus contendat iter? Deforme sub armis
Vana Superstitio est. Dea sola in pectore Virtus
Bellantum viget. Umbrarum me noctibus atris
Agmina circumstant, Trebiæ qui gurgite, quique
Eridani volvuntur aquis, inhumata juvenus.
Nec mora. jam medio cœtu signisque sub ipsis
Postrema aptabat nulli exorabilis arma.
Ære atque æquorei tergo flavente juvenci
Cassis erat munita viro: cui vertice surgens
Triplex crista júbæ effundit crine Suevo:
Scylla super, fracti contorquens pondera remi,
Instabat, sævosque canum pandebat hiatus:
Nobile Gargævi spoliū, quod rege superbus
Bojorum cæso capiti illacerabile victor
Aptârat, pugnasque decus portabat in omnes.
Loricam induitur; tortos huic nexilis hamos
Ferro squama rudi, permixtoque asperat auro.
Tum clipeum capit, aspersum quem cædibus olim
Celticus ornârat cruor, humentique sub antro,
Ceu fetum, lupa permulcens puerilia membra,

Ingentem Assaraci cœlo nutribat alumnum.
Hinc ensem lateri, dextræque accommodat hastam,
Stat sonipes, vexatque ferox spumantia frena,
Caucasiam instratus virgato corpore tigrim.
Inde exceptus equò, qua dant angusta viarum,
Nunc hos, nunc illos adit, atque hortatibus implet.
Vestrum opus est, vestrumq; decus, suffixa per Urbem
Pœni ferre ducis spectanda parentibus ora.
Unum hoc pro cunctis sat erit caput. Aspera quisque
Hortamenta sibi referat: Meus, heu! meus atris
Ticini frater ripis jacet: at meus alta
Metitur stagna Eridani sine funere natus.
Hæc sibi quisque: sed est vestrûm cui nulla doloris
Privati rabies? is vero ingentia sumat
E medio, fodiant quæ magnas pectus in iras;
Perfractas Alpes, passamque infanda Saguntum,
Quosque nefas vetiti transcendere nomen Iberi,
Tangere jam Thybrim. nam dum vos augur, et extis
Quæsita fibræ, vanusque moratur haruspex,
Solum jam superest, Tarpejo imponere castra.
Turbidus hæc, visoque arctis in millibus atras
Bellatore jubas aptante, Est, Orphite, munus,
Est, ait, hoc certare tuum, quis opima volenti
Dona Jovi portet feretro suspensa cruento.
Nam cur hæc alia pariat gloria dextra?
Hinc prævectus equo, postquam inter prælia notam
Accepit vocem, Procul hinc te Martius, inquit,
Murrane, ostendit clamor; videoque furentem
Jam Tyria te cæde: venit laus quanta! sed, oro,
Hæc angusta loci ferro patefacta relaxa.

Tum Soracte satum, præstantem corpore et armis,
Æquanum noscens, patrio cui ritus in arvo,
Cum pius arcitenens accensis gaudet acervis,
Extæ ter innocuos læto portare per ignes,
Sic in Apollinea semper vestigia pruna
Inviolata teras, victorque vaporis ad aras
Dona serenato referas sollemnia Phœbo:
Concipe, ait, dignum factis, Æquane, furorem
Vulneribusque tuis. Socio te cædis et iræ
Non ego Marmaridum mediam penetrare phalangem,
Cinyphiæque globos dubitârim irrumpere turmæ.
Nec jam ultra monitus et verba morantia Martem
Ferre valet, longo Æneadis quod flebitur ævo.
Increpuere simul feralia classica signum;
Ac tuba terrificis fregit stridoribus auras.
Heu dolor, heu lacrimæ, nec tot post secula seræ!
Horresco ut pendente malo, ceu ductor ad arma
Exciret Tyrius: latebrosis collibus Astur,
Et Libys, et torta Baliaris sævus habena,
Erumpunt, multusque Maces, Garamasque, Nomasque:
Tum, quo non alius venalem in prælia dextram
Ocior attulerit, conductaque bella probârit,
Cantaber, et galeæ contemto tegmine Vasco.
Hinc pariter rupes, lacus hinc, hinc arma, simulque
Consona vox urget, signum clamore vicissim
Per colles Tyria circumfundente corona.
Avertere Dei vultus, fatoque dederunt
Majori non sponte locum: stupet ipse tyranni
Fortunam Libyci Mavors, disjectaque crinem
Illacrimat Venus, et Delum pervectus Apollo

Tristem mœrenti solatur pectine luctum.
Sola, Apennini residens in vertice, diras
Exspectat cædes immiti pectore Juno.
Primæ Picentum, rupto ceu turbine fusa
Agmina et Hannibalem ruere ut videre, cohortes
Invadunt ultro, et pœnas pro morte futura,
Turbato victore, petunt accensa juvenus:
Et, velut erepto metuendi libera cœlo,
Manibus ipsa suis præsumta piacula mittit.
Funditur unanimo nisu et concordibus ausis
Pilorum in Pœnos nimbus, fixosque repulsi
Submittunt clipeos curvato pondere teli.
Acrius hoc rursum Libys, ut præsentia sævi
Exstimulat ducis, hortantes se quisque vicissim
Incumbunt, pressoque impellunt pectore pectus.
Ipsa facem quatiens, ac flavam sanguine multo
Sparsa comam, medias acies Bellona pererrat.
Stridit Tartaræ nigro sub pectore Divæ
Letiferum murmur, feralique horrida cantu
Buccina lymphatas agit in certamina mentes.
His iras adversa foveat, crudusque ruente
Fortuna stimulus spem projecisse salutis:
Hos dexter Deus, et læto Victoria vultu
Arridens acuit, Martisque favore fruuntur.
Abreptus pulchro cædum Lateranus amore,
Dum sequitur dextram, in medios penetraverat hostes.
Quem postquam florens æquali Lentulus ævo
Conspexit, nimium pugnae, nimiumque cruoris,
Infestas inter non æquo Marte catervas
Fata irritantem; nisu se concitat acri,

Immitemque Bogam, qui jam vicina serebat
Vulnera pugnantis tergo, velocior hasta
Occupat, et socium duris se casibus addit.
Tunc alacres arma agglomerant, geminaque corusci
Fronte micant, paribus fulgent capita ardua cristis.
Actus in adversos casu (namque obvia ferre
Arma quis auderet? nisi quem Deus ima colentum
Damnâsset Stygiæ nocti) præfracta gerebat
Syrcticus excelso decurrens robora monte,
Et, quatiens acer nodosi pondera rami,
Flagrabat geminæ nequidquam cædis amore.
Non hîc Ægates infidaque litora nautis,
O juvenes, motumque novis sine Marte procellis
Fortunam bello pelagus dabit: æquoris olim
Victores, media sit qualis, discite, terra
Bellator Libys, et meliori cedite regno.
Ac simul infesto Lateranum vulnere truncæ
Arboris urgebat, jungens convicia pugna.
Lentulus huic frendens ira: Trasymenus in altos
Ascendet citius colles, quam sanguine roret
Iste pio ramus. Subsicensque ilia nisu
Conantis suspensa fodit. tum fervidus atro
Pulmone exundat per hiantia viscera sanguis.
Nec minus accensis in mutua funera dextris
Parte alia campi sævit furor. Altus Iertes
Obtruncat Nerium, Rullo ditissimus agri
Occumbis, generose Volunx, nec clausa repostis
Pondera thesauris, patrio nec regia quondam
Præfulgens ebore, et possessa mapalia soli
Profuerunt. Quid rapta juvant? quid gentibus auri

Nunquam exstincta sitis? Modo quem Fortuna fovendo
Congestis opibus donisque refersit opimis,
Nudum Tartarea portabit navita cymba.
Juxta bellator juvenilibus Appius ausis
Pandebat campum cæde: atque, ubi plurima virtus,
Nullique aspirare vigor, decus inde petebat.
Obvius huic Atlas, Atlas a litore Ibero,
Nequidquam extremæ longinquus cultor arenæ,
Impetit os hasta, leviterque e corpore summo
Degustat cuspis generosum extrema cruorem.
Intonuere minæ, violentaque lumina flammis
Exarsere novis: furit, et diffulminat omnem
Obstantum turbam. at clausum sub casside vulnus
Martia commendat mananti sanguine membra.
Tum vero aspiceres pavitantem, et condere semet
Nitentem in sociis juvenem: ceu tigride cerva
Hyrcana cum pressa tremit; vel territa pennas
Colligit accipitrem cernens in nube columba;
Aut dumis subit, albenti si sensit in æthra
Librantem nisus aquilam, lepus orbe citato.
Ense ferit tum colla viri, dextramque micantem
Demetit; ac mutat successu sævior hostem.
Stabat fulgentem portans in bella bipennem
Cinyphius, socerique miser Magonis inire
Optabat pugnam ante oculos, spe laudis, Isalces;
Sidonia tumidus sponsa, vanoque superbus
Fœdere promissæ post Dardana prœlia tædæ.
Huic immittit atrox violentas Appius iras,
Conantique gravem fronti librare securim,
Altior insurgens, galeam super exigit ictum.

At fragilis valido conamine solvitur ensis
Ære in Cinyphio: nec dispar sortis Isalces
Umbonem incerto deterisit futilis ictu.
Tum quod humo haud unquam valuisset tollere saxum,
Nî vires trux ira daret, contorquet anhelans
Appius, et lapsu resupino in terga cadentem
Mole premit scopuli, perfractisque ossibus urget.
Vidit conjuncto miscens certamina campo
Labentem socer, et lacrimæ sub casside fusæ
Cum gemitu, rapidusque ruit: data fœdera nuper
Accendunt animos exspectatique nepotes.
Jamq; aderat: clipeumq; viri, atq; immania membra
Lustrabat visu, propiorque a fronte coruscæ
Lux galeæ sævas paulum tardaverat iras.
Haud secus, e specula præceps delatus opaca,
Subsidit campo, et submissos contrahit artus,
Cum vicina trucidis conspexit cornua tauri,
Quamvis longa fames stimulet, leo: nunc ferus alta
Surgentes cervice toros, nunc torva sub hirta
Lamina miratur fronte, ac jam signa moventem,
Et sparsa pugnas meditantem spectat arena.
Huic prior intorquens telum sic Appius infit:
Si qua tibi pietas, ictum ne desere fœdus,
Et generum comitare, socer. Per tegmina velox
Tunc ærisque moras lævo stetit hasta lacerto.
At contra non dicta Libys, sed fervidus hastam
Perlibrat, magni donum memorabile fratris:
Cæso quam victor sub mœnibus ille Sagunti
Abstulerat Durio, ac spectatæ nobile pugnae
Germano dederat portare in prælia pignus.

Telum ingens, perque arma viri, perque ora, doloris
Adjutum nisu, letalem pertulit ictum:
Exsanguisque viri conantis vellere ferrum
In vulnus cecidere manus. Jacet æquore nomen
Clarum Mæonio, atque Italæ pars magna ruinæ
Appius: intremuere lacus, corpusque refugit
Contractis Trasymenus aquis: telum ore cruento
Exspirans premit, atque admorsæ immurmurat hastæ.
Nec fati melior Mamercus corpore toto
Exsolvit pœnas, nulli non saucius hosti.
Namque per adversos, qua Lusitana ciebat
Pugnas dira manus, raptum cum sanguine cæsi
Signiferi magna vexillum mole ferebat,
Et trepida infelix revocabat signa suorum.
Sed furiata cohors, ausisque accensa superbis,
Quodcunque ipsa manu gestabat missile, quidquid
Præbebat tellus, sparsis vix pervia telis,
Injecit pariter, pluresque in corpore nullum
Invenere locum perfossis ossibus hastæ.
Advolat interea fraterni vulneris ira
Turbatus Libyæ ductor; visoque cruore,
Num lateri cuspis, num toto pondere telum
Sedisset, fratremque amens sociosque rogabat.
Utque metum leti procul, et leviora pavore
Cognovit, proprio tectum gestamine præceps
Ex acie rapit, et tutis a turbine pugnæ
Constituit castris. Medicas hinc ocus artes,
Et senioris opem Synhali vocat: ungere vulnus
Herbarum hic succis, ferrumque e corpore cantu
Exigere, et somnum tacto misisse chelydro,

Anteibat cunctos, nomenque erat inde per urbes
Perque Parætoniæ celebratum litora Syrtis.
Ipse olim antiquo primum Garamanticus Hammon
Scire pater dederat Synhalo, morsusque ferarum
Telorumque graves ictus sedare medendo.
Atque is deinde suo moriens cœlestia dona
Monstravit nato, natusque heredis honori
Tramisit patrias artes: quem deinde secutus
Haud levior fama Synhalus Garamantica sollers
Monstrata augebat studio, multaue vetustum
Hammonis comitem numerabat imagine patrem.
Tum, proavita ferens leni medicamina dextra,
Ocuis, intortos de more astrictus amictus,
Mulcebat lympa purgatum sanguine vulnus.
At Mago, exuvias secum cæsique volutans
Hostis mente necem, fraternas pectore curas
Pellebat dictis, et casum laude levabat:
Parce metu, germane. meis medicamina nulla
Adversis majora feres: jacet Appius hasta
Ad manes pulsus nostra. Si vita relinquat,
Sat nobis actum est, sequar hostem lætus ad umbras.
Quæ dum turbatos avertunt æquore campi
Ductores, valloque tenent: ex agmine Pœnum
Cedentem Consul tumulo speculatus ab alto,
Atque atram belli castris se condere nubem,
Turbidus extemplo trepidantes milite mœsto
Invadit cuneos, subitoque pavore relaxat
Jam rarescentes acies: tum voce feroci
Poscit equum, ac mediæ ruit in certamina vallis.
Sic ubi torrentem crepitanti grandine nimbum

Illidit terris, molitus Jupiter altas
Fulmine nunc Alpēs, nunc mixta Ceraunia cœlo,
Intremuere simul tellus, et pontus, et æther;
Ipsaque commoto quatiuntur Tartara mundo.
Incidit attonitis inopino turbine Pœnis
Haud secus improvisa lues, gelidusque sub ossa
Pervasit miseris conspecti Consulis horror.
It medius, ferroque ruens densissima latum
Pandit iter. Clamor vario discrimine vocum
Fert belli rabiem ad Superos, et sidera pulsat.
Ceum pater Oceanus cum sæva Tethye Calpen
Herculeam ferit, atque exesa in viscera montis
Contortum pelagus latrantibus ingerit undis.
Dant gemitum scopuli, fractasque in rupibus undas
Audit Tartessos latis distermine terris:
Audit non parvo divisus gurgite Lixus.
Ante omnes jaculo tacitas fallente per auras
Occumbit Bogus, infaustum qui primus ad amnem
Ticini rapidam in Rutulos contorserat hastam.
Ille sibi longam Clotho turbamque nepotum
Crediderat, vanis deceptus in alite signis.
Sed non augurio Parcarum impellere metas
Concessum cuiquam. Ruit inter tela cruentis
Suspiciens oculis cœlum, Superosque reposcit
Tempora promissæ media jam morte senectæ.
Nec Pagaso exsultare, daturve impune relictum
Consulis ante oculos vita spoliâsse Libonem.
Laurigeris decus illud avis navaque juventa
Florebat: sed Massylus succiderat ensis
Pubescente caput mala, properoque virentes

Delêrat leto bellator barbarus annos.

Flaminium implorâsse tamen jam morte suprema

Haud frustra fuit: avulsa est nam protinus hosti

Ore simul cervix; juvit punire feroci

Victorem exemplo, et monstratum reddere letum.

Quis Deus, o Musæ, paribus tot funera verbis

Evolvat? tantisque umbris in carmine digna

Quis lamenta ferat? certantes laude cadendi

Primævos juvenes, mortisque in limine cruda

Facta virûm, et fixis rabiem sub pectora telis?

Sternitur alternus vastis concursibus hostis:

Nec spoliare vacat, prædæque advertere mentem.

Urget amor cædum, clausis dum detinet hostem

Fraternum castris vulnus: funditque, ruitque

Nunc jaculis, nunc ense: modo inter millia Consul

Bellantum conspectus equo; modo Marte feroci

Ante aquilas et signa pedes. fluit impia rivis

Sanguineis vallis: tumulique et concava saxa

Armorum sonitus flatusque imitantur equorum.

Miscebat campum, membrorum in prælia portans

Celsius humano robur, visaque paventes

Mole gigantei vertebat corporis alas

Othrys Marmarides: lati super agmen utrumque

Ingens tollebant humeri caput; hirtaque torvæ

Frontis cæsaries, et crinibus æmula barba

Umbrabat rictus: squalore huic hispida diro

Et villosa feris horrebant pectora setis.

Aspirare viro, propioremque addere Martem

Haud ausum cuiquam. laxo ceu belua campo

Incessebatur tutis ex agmine telis.

Tandem vesanos palantum in terga ferenti
Cum fremitu vultus tacita per nubila penna
Intravit torvum Gortynia lumen arundo,
Avertitque virum. Fugientis ad agmina Consul
Intorquet tergo jaculum, quod tegmine nudas
Irrupit costas, hirtoque a pectore primum
Mucronem ostendit. Rapidus convellere tentat,
Qua nasci ferrum fulgenti cuspidē cernit;
Donec, abundanter defuso sanguine, late
Procubuit moriens, et telum vulnere pressit.
Spiritus exundans vicinum pulvere moto
Perflavit campum, et nubem dispersit in auras.
Nec minor interea tumultis silvisque fremebat
Diversis Mavors, variaque per ardua pugna
Et saxa et dumi rorantes cæde nitebant.
Exitium trepidis letique et stragis acerbæ
Causa Sichæus erat: Murranum ille eminus hasta
Perculerat; quo non alius, cum bella silerent,
Dulcius Cægrios pulsavit pectine nervos.
Occubuit silva in magna, patriosque sub ipso
Quæsivit montes leto, ac felicia Baccho
Æquana, et Zephyro Surrentum molle salubri.
Addiderat misero comitem, pugnæque ferocis
Gaudebat tristi victor novitate Sichæus.
Palantes nam dum sequitur, pervaserat altam
In silvam, et priscæ reclinis ab ictibus ulmi
Terga tuebatur trunco, frustra que relictos
Tauranus comites suprema voce ciebat.
Transegit juvenem, ac perfossis incita membris
Hæsit in opposito cuspis Sidonia ligno.

Quid vobis? quænam ira Deûm, vel mente sinistra
Quæ sedit formido, viri? qui, Marte relicto,
Ramorum quæsistis opem. Non æquus in arctis
Nimirum rebus suasor metus. arguit asper
Exitus eventu pravi consulta timoris.

Annosa excelsos tendebat in æthera ramos
Æsculus, umbrosum magnas super ardua silvas
Nubibus insertans altis caput, instar (aperto
Si staret campo) nemoris, lateque tenebat
Frondosi nigra tellurem roboris umbra.

Par juxta quercus, longum molita per ævum
Vertice canenti proferre sub astra cacumen,
Diffusas patulo laxabat stipite frondes;
Umbrabatque coma summi fastigia montis.
Huc Ennæa cohors, Triquetris quam miserat oris
Rex, Arethusa, tuus, defendere nescia morti
Dedecus, et mentem nimio mutata pavore,
Certatim sese tulit, ascendensque vicissim
Pressit nutantes incerto pondere ramos.

Mox alius super atque alius consistere tuto
Dum certant, pars excussi: (nam fragmine putri
Ramorum et senio male fida fefellerat arbor).
Pars trepidi celso inter tela cacumine pendent.

Turbatos una properans consumere peste
Corripit æratam jamdudum in bella bipennem,
Deposito clipeo mutatus tela, Sichæus.

Incumbunt sociæ dextræ, magnoque fragore
Pulsa gemit, crebris succumbens ictibus, arbos.

Fluctuat infelix concusso stipite turba:
Ceu Zephyrus quatit antiquos ubi flamine lucos,

Fronde super tremuli vix tota cacuminis hærens
Jactatur, nido pariter nutante, volucris.
Procubuit tandem multa devicta securi
Suffugium infelix miseris et inhospita quercus,
Elisitque virûm spatiosa membra ruina.
Inde aliæ cladum facies. Contermina cædis
Collucet, rapidoque involvitur æsculus igni.
Jamque inter frondes, arenti robore gliscens
Verticibus sævis, torquet Vulcanus anhelos
Cum fervore globos flammaram, et culmina torret.
Nec tela interea cessant. Semusta gementum,
Atque amplexa cadunt ardentes corpora ramos.
Hæc inter miseranda virûm certamina Consul
Ecce aderat, volvens iram exitiumque Sichæo.
At juvenis dubio tantæ discrimine pugnæ
Occupat eventum telo tentare priorem;
Cui medio leviter clipeo stetit æris in ora
Cuspis, et oppositas vetita est tramittere crates.
Sed non et Consul misso concredere telo
Fortunam optatæ cædis parat, at latus ense
Haurit; nec crudæ tardârunt tegmina parmæ.
Labitur infelix, atque appetit ore cruento
Tellurem exspirans. tum, diffundente per artus
Frigore se Stygio, manantem in viscera mortem
Accipit, et longo componit lumina somno.
Atque ea dum variis permixtus tristia Mavors
Casibus alternat, jam castris Mago relictis,
Jam Libyæ ductor properantia signa citato
Raptabant cursu, et cessata reponere avebant
Tempora cæde virûm, ac multo pensare cruore.

It globus intorquens nigranti turbine nubem
 Pulveris, et surgit sublati campus arenis:
 Quaque ferens gressum flectit vestigia ductor,
 Undanti circum tempestas acta procella
 Volvitur, atque altos operit caligine montes.
 Occubuere femur Fontanus, Buca canorum
 Transfixi guttur, pressoque e vulnere cuspis
 Prospexit tēga. hunc tristes luxere Fregellæ
 Multiplicem proavis, hunc mater Anagnia flevit.
 Haud dispar fortuna tibi, Lævine; sed auso
 Non eadem: neque enim Tyrio concurrere regi
 Tentas, sed lectus par ad certamen Ithemon;
 (Autololum moderator erat) quem poplite cæso
 Dum spolias, gravis immiti cum turbine costas
 Fraxinus irrupit, collapsaque membra sub ictu
 Hoste superfuso subita cecidere ruina.
 Nec Sidicina cohors defit. Viridasius armat
 Mille viros, nulli victus vel ponere castra,
 Vel junxisse ratem, duroque resolvere muros
 Ariete, et in turrim subitos immittere pontes.
 Quem postquam Libyæ ductor virtute feroci
 Exsultare videt, (namque illi vulnere præceps
 Tēga dabat levibus diffisus Arauricus armis)
 Acrius hoc pulchro Mavorte accensus in iram,
 Et dignum sese ratus in certamina sævo
 Comminus ire viro, referenti e corpore telum
 Advolat, et fodiens pectus, Laudande laborum,
 Quisquis es, haud alia decuit te occumbere dextra.
 Ad manes leti perfer decus. Itala gentis
 Ni tibi origo foret, vita donatus abires.

Hinc Fadum petit et veterem bellare Labicum,
Cui Siculis quondam terris congressus Hamilcar
Clarum spectato dederat certamine nomen.
Immemor annorum, seniumque oblitus, in arma
Ille quidem cruda mente et viridissimus iræ
Ibat: sed vani frigentem in Marte senectam
Prodebant ictus: stipula crepitabat inani
Ignis iners, cassamque dabat sine robore flammam.
Quem postquam aspexit patrio monstrante superbus
Armigero Pœnûm ductor, Certamina primæ
Hîc lue nunc, inquit, pugnæ: te notus Hamilcar
Hac trahit ad manes dextra. Tum librat ab aure
Intorquens jaculum, et versantem in vulnere sese
Transigit. extracta fœdavit cuspide sanguis
Canitiem, ac longos finivit morte labores.
Nec minus Herminium primis obtruncat in armis,
Assuetum, Trasymene, tuos prædantibus hamis
Exhaurire lacus, patriæque alimenta senectæ
Ducere suspenso per stagna jacentia lino.
Interea exanimem mœsti super arma Sichæum
Portabant Pœni, corpusque in castra ferebant.
Quos ubi conspexit tristi clamore ruentes
Ductor, præsago percussus pectora luctu,
Quinam, inquit, dolor, o socii, quemve ira Deorum
Eripuit nobis? num te, dulcedine laudis
Flagrantem et nimio primi Mavortis amore,
Atra, Sichæe, dies properato funere carpsit?
Utque dato gemitu lacrimæ assensere ferentum,
Et dictus pariter cædis mœrentibus auctor;
Cerno, ait, adverso pulchrum sub pectore vulnus

Cuspidis Iliacæ. dignus Karthagine, dignus
Hasdrubale ad manes ibis: nec te optima mater
Dissimilem lugebit avis, Stygiave sub umbra
Degenerem cernens noster vitabit Hamilcar.
At mihi Flaminius, tam mœsti caussa doloris,
Morte sua minuet luctus. hæc pompa sequetur
Exsequias, seroque emtum volet impia Roma,
Non violâsse mei corpus mucrone Sichæi.
Sic memorans torquet fumantem ex ore vaporem,
Iraque anhelatum proturbat pectore murmur:
Ut multo accensis fervore exuberat undis,
Clausus ubi exusto liquor indignatur aeno.
Tum præceps ruit in medios, solumque fatigat
Flaminium incessens: nec dicto segnius ille
Bella capessebat, propiorque insurgere Mavors
Cœperat, et campo junctus jam stabat uterque;
Cum subitus per saxa fragor, motique repente
(Horrendum) colles, et summa cacumina totis
Intremuere jugis; nutant in vertice silvæ
Pinifero, fractæque ruunt super agmina rupes.
Immugit penitus convulsis ima cavernis
Dissiliens tellus, nec parvos rumpit hiatus:
Atque umbras late Stygias immensa vorago
Faucibus ostendit patulis; manesque profundi
Antiquum expavere diem. lacus ater, in altos
Sublatus montes et sede excussus avita,
Lavit Tyrrhenas ignota aspergine silvas.
Jamque eadem populos magnorumque oppida regum
Tempestas et dira lues stravitque, tulitque.
Ac super hæc reflui pugnârunt fontibus amnes

Et retro fluctus torsit mare. monte relicto
Apenninicolæ fugere ad litora Fauni.
Pugnabat tamen (heu belli vecordia!) miles,
Jactatus titubante solo, tremebundaque tela,
Subducta tellure ruens, torquebat in hostem;
Donec pulsa vagos cursus ad litora vertit
Mentis inops, stagnisque illata est Daunia pubes.
Quis Consul terga increpitans, nam turbine motæ
Ablatis terræ inciderat, Quid deinde, quid, oro,
Restat, io, profugis? vos en ad mœnia Romæ
Ducitis Hannibalem: vos in Tarpeja Tonantis
Tecta faces ferrumque datis. sta, miles, et acres
Disce ex me pugnæ: vel, si pugnare negatum,
Disce mori. dabit exemplum non vile futuris
Flaminius; ne terga Libys, ne Cantaber unquam
Consulis aspiciat. solus, si tanta libido
Est vobis rabiesque fugæ, tela omnia solus
Pectore consumo, et moriens, fugiente per auras
Hac anima, vestras revocabo ad prælia dextras.
Dumque ea commemorat, densosq; obit obuius hostes,
Advolat ora ferus mentemque Ducarius: acri
Nomen erat gentile viro, fuisque catervis
Bojorum quondam patriis, antiqua gerebat
Vulnera barbaricæ mentis: noscensque superbi
Victoris vultus, Tune, inquit, maximus ille
Bojorum terror? libet hoc cognoscere telo,
Corporis an tanti manet de vulnere sanguis.
Nec vos pœniteat, populares, fortibus umbris
Hoc mactare caput. nostros hic curribus egit
Insistens victos alta ad Capitolia patres.

Ultrix hora vocat. Pariter tunc undique fuis
Obruitur telis, nimboque ruente per auras
Contectus, nulli dextra jactare reliquit
Flaminium cecidisse sua. Nec pugna perempto
Ulterior ductore fuit: namque agmine denso
Primores juvenum, læva ob discrimina Martis
Infensi Superis dextrisque, et cernere Pœnum
Victorem plus morte rati, super ocius omnes
Membra ducis stratosque artus certamine magno
Telaque, corporaque, et non fausto Marte cruentas
Injecere manus. sic densi cædis acervo,
Ceu tumulo, texere virum. Tum, strage per undas,
Per silvas sparsa, perque altam sanguine vallem
In medias fratre invectus comitante catervas
Cæsorū juvenum Pœnus, Quæ vulnera cernis?
Quas mortes? inquit. premit omnis dextera ferrum,
Armatusque jacet servans certamina miles.
Hos, en, hos obitus nostræ spectate cohortes.
Fronte minæ durant, restant in vultibus iræ.
Et vereor, ne, quæ tanta creat indole tellus
Magnanimos fecunda viros, huic fata dicârint
Imperium, atque ipsis devincat cladibus orbem.
Sic fatus cessit nocti; finemque dedere
Cædibus, infusæ subducto sole, tenebræ.

C. SILII ITALICI
P U N I C O R U M
LIBER VI.

LIBER VI.

V. 1—22.

JAM, Tartessiaco quos solverat æquore, Titan,
In noctem diffusus, equos jungebat Eois
Litoribus, primique novo Phaethonte relecti
Seres lanigeris repetebant vellera lucis.
At fœda ante oculos strages, propiusque patebat
Insani Mavortis opus: simul arma virique
Ac mixtus sonipes, dextræque in funere cæsæ
Hærentes hastis: passim clipeique, jubæque,
Atque artus trunci capitum, fractusque jacebat
Ossibus in duris ensis: nec cernere deerat
Frustra seminecum quærentia lumina cœlum.
Tum spumans sanie lacus, et fluitantia summo
Æternum tumulis orbata cadavera ponto.
Nec tamen adversis fuerat fracta Itala virtus.
Bruttius ingenti miserandæ cædis acervo,
Non æquum ostentans confosso corpore Martem,
Extulerat vix triste caput, truncosque trahebat
Per stragem, nervis interlabentibus, artus;
Tenuis opum, non patre nitens, linguave; sed asper
Ense, nec e Volsca quisquam vir gente redemit
Plus ævi, nec magnanima puer addere sese
Pubescente gena castris optârat, et acri

Flaminio spectatus erat, cum Celtica victor
Obrueret bello Divis melioribus arma.
Inde honor, ac sacræ custodia Marte sub omni
Alitis: hinc caussam nutrit gloria leti.
Namque, necis certus, captæ prohibere nequiret
Cum Pœnos aquilæ, postquam subsidere fata
Viderat, et magna pugnam inclinare ruina,
Occulere interdum et terræ mandare parabat.
Sed, subitis victus telis, labentia membra
Prostravit super, atque injecta mole tegebat.
Verum ubi lux nocte e Stygia miseroque sopore
Reddita, vicini de strage cadaveris hasta
Erigitur, soloque vicens conamine, late
Stagnantem cæde et facilem discedere terram
Ense fodit, clausamque aquilæ infelicis adorans
Effigiem, palmis languentibus æquat arenas.
Supremus fessi tenues tum cessit in auras
Halitus, et magnam misit sub Tartara mentem.
Juxta cernere erat meritæ sibi poscere carmen
Virtutis sacram rabiem. Lævinus, ab alto
Priverno, vitis Latîæ præsignis honore,
Exanimum Nasamona Tyren super ipse jacebat
Exanimis: non hasta viro, non ensis: in arctis
Abstulerat Fors arma: tamen certamine nudo
Invenit Marti telum dolor. ore cruento
Pugnatum, ferrique vicem dens præbuit iræ.
Jam laceræ nares, fœdataque lumina morsu,
Jam truncum raptis caput auribus, ipsaque diris
Frons depasta modis, et sanguine abundat hiatus:
Nec satias; donec mandentia linqueret ora

Spiritus, et plenos rictus mors atra teneret.
Talia dum præbet tristis miracula virtus,
Diverso interea fugientes saucia turba
Jactantur casu, silvisque per avia cæcis
Ablati furtim multo cum vulnere solos
Per noctem metantur agros. sonus omnis et aura
Exterrent, pennaque levi commota volucris.
Non sopor, aut menti requies. agit asper acerba
Nunc Mago attonitos, nunc arduus Hannibal hasta.
Serranus, clarum nomen, tua, Regule, proles,
Qui, longum semper fama gliscente per ævum,
Infidis servâsse fidem memorabere Pœnis,
Flore nitens primo, patriis, heu! Punica bella
Auspicii ingressus erat; miseramque parentem,
Et dulces tristi repetebat sorte penates
Saucius. haud illi comitum super ullus, et atris
Vulneribus qui ferret opem: per devia, fractæ
Innitens hastæ, furtoque ereptus opacæ
Noctis, iter tacitum Perusina ferebat in arva:
Ac fessus parvi (quæcunque ibi fata darentur)
Limina pulsabat tecti: cum membra cubili
Evolvens non tarda Marus (vetus ille parentis
Miles, et haud surda tractârat prælia fama)
Procedit, renovata focis et paupere Vesta
Lumina prætendens: utque ora agnovit, et ægrum
Vulneribus duris, ac (lamentabile visu)
Lapsantes fultum truncata cuspide gressus,
Fonesti rumore mali jam saucius aures,
Quod scelus, o, nimius vitæ, nimiumque ferendis
Adversis genitus cerno? Te, maxime, vidi,

Ductorum, cum captivo Karthaginis arcem
Terreret vultu, crimen culpamque Tonantis,
Occidere; atque hausi, quem non Sidonia tecta
Expulerint eversa meo de corde, dolorem.
Estis ubi, en, iterum, Superi? Dat pectora ferro
Regulus, ac stirpem tantæ perjura recidit
Surgentem Karthago domus. Inde ægra reponit
Membra toro. nec ferre rudis medicamina (quippe
Callebat bellis) nunc purgat vulnera lymphæ,
Nunc mulcet succis. ligat inde, ac vellera molli
Circumdatur tactu, et torpentes mitigat artus.
Exin cura seni, tristem depellere fesso
Ore sitim, et parca vires arcessere mensa.
Quæ postquam properata, sopor sua munera tandem
Applicat, et mitem fundit per membra quietem.
Necdum exorta dies; Marus instat vulneris æstus
Expertis medicare modis, gratumque teporem,
Exutus senium, trepida pietate ministrat.
Hic juvenis, mæstos tollens ad sidera vultus,
Cum gemitu lacrimisque simul: Si culmina nondum
Tarpeja exosus damnasti sceptræ Quirini,
Extremas Italum res Ausoniamque ruentem
Aspice, ait, genitor: tandemque adverte procellis
Æquos Iliacis oculos. Amisimus Alpes,
Nec deinde adversis modus est. Ticinus, et ater
Stragibus Eridanus, tuque insignite tropæis
Sidoniis Trēbia, et tellus lacrimabilis Auni.
Sed quid ego hæc? gravior quanto vis ecce malorum!
Vidi crescentes Trasymeni cædibus undas
Prostrataque virum mole; inter tela cadentem

Vidi Flaminium. Testor, mea numina, manes,
Dignam me pœnæ tum nobilitate paternæ
Strage hostis quæsîsse necem, nî tristia letum,
Ut quondam patri, nobis quoque fata negâssent.
Cetera acerbantem questu lenire laborans,
Effatur senior: Patrio, fortissime, ritu,
Quidquid adest duri, et rerum inclinata feramus.
Talis lege Deûm clivoso tramite vitæ
Per varios præceps casus rota volvitur ævi:
Sat tibi, sat magna, et totum vulgata per orbem
Stant documenta domus: sacer ille, et numine nullo
Inferior, tuus ille parens decora alta paravit
Restando adversis: nec virtutem exuit illam
Ante, reluctantes liquit quam spiritus artus.
Vix puerile mihi tempus confecerat ætas,
Cum primo malas signabat Regulus ævo.
Accessi comes, atque omnes sociavimus annos;
Donec Dîs Italæ visum est exstinguere lumen
Gentis, in egregio cujus sibi pectore sedem
Ceperat alma Fides, mentemque amplexa tenebat.
Ille ense nobis magnorum hunc instar honorum
Virtutisque ergo dedit, et, sordentia fumo
Quæ cernis nunc, frena, sed est argenteus ollis
Fulgor: nec cuiquam Marus est post talia dona
Non prælatus eques. Verum superavit honores
Omnes hasta meos. cui me libare Lyæi
Quod cernis latices, dignum est cognoscere caussam.
Turbidus arentes lento pede sulcat arenas
Bagrada, non ullo Libycis in finibus amne
Victus limosas extendere latius undas,

Et stagnante vado patulos involvere campos.
Hic studio laticum, quorum est haud prodiga tellus,
Per ripas læti sævis consedimus arvis.
Lucus iners juxta Stygium pallentibus umbris
Servabat sine sole nemus, crassusque per auras
Halitus erumpens tetrum exspirabat odorem.
Intus dira domus, curvoque immanis in antro
Sub terras specus, et tristes sine luce tenebræ.
Horror mente redit. Monstrum exitiabile et ira
Telluris genitum, cui par vix viderit ætas
Ulla virum, serpens centum porrectus in ulnas
Letalem ripam et lucos habitabat Avernus.
Ingluviam immensi ventris gravidamque venenis
Alvum deprensi satiabant fonte leones,
Aut acta ad fluvium torrenti lampade solis
Armenta, et tractæ fœda gravitate per auras
Ac tabe afflatus volucres. semesa jacebant
Ossa solo informi: lateque repletus et asper
Vastatis gregibus nigro ructabat in antro.
Isque ubi ferventi concepta incendia pastu
Gurgite mulcebat rapido et spumantibus undis,
Nondum etiam toto demersus corpore in amnem
Jam caput adversæ ponebat margine ripæ.
Imprudens tantæ pestis gradiebar, Aquino
Apenninicola atque Umbro comitatus Avente:
Scire nemus, pacemque loci explorare libebat.
Jamque propinquantum tacitus penetravit in artus
Horror, et occulto riguerunt frigore membra.
Intramus tamen, et Nymphas numenque precamur
Gurgitis ignoti, trepidosque et multa paventes

Arcano gressus audemus credere luco.
Ecce e vestibulo primisque e faucibus antri
Tartareus turbo atque insano sævior Euro
Spiritus erumpit, vastoque e gutture fusa
Tempestas oritur, mixtam stridore procellam
Cerberéo intorquens. Pavefacti clade vicissim
Aspicimus resonare solum, tellusque moveri,
Atque antrum ruere, et visi procedere manes.
Quantis armati cœlum petiere Gigantes
Anguib; aut quantus Lernæ lassavit in undis
Amphitryoniaden serpens; qualisque comantes
Auro servavit ramos Junonius anguis:
Tantus despecta tellure sub astra coruscum
Extulit assurgens caput, atque in nubila primam
Dispersit saniem, et cœlum fœdavit hiatu.
Diffugimus, tenuemque metu conamur anhel
Tollere clamorem frustra: nam sibila totum
Implebant nemus. At subita formidine cæcus
Et facti damnandus Avens (sed fata trahebant)
Antiquæ quercus ingenti robore sese
Occulit, infandum si possit fallere monstrum.
Vix egomet credo: spiris cingentibus arctæ
Arboris abstraxit molem, penitusque revulsam
Evertit fundo, et radicibus eruit imis.
Tum trepidum ac socios extrema voce cientem
Corripit, atque haustu sorbens et faucibus atris
(Vidi respiciens) obscœna condidit alvo.
Infelix fluvio sese et torrentibus undis
Crediderat, celerique fuga jam nabat Aquinus.
Hunc medio invasit fluctu, ripæque relatos

(Heu genus infandum leti!) depascitur artus.
Sic dirum nobis et lamentabile monstrum
Effugisse datur. Quantum mens ægra sinebat,
Appropero gressum, et ductori singula pando.
Ingemuit, casus juvenum miseratus acerbos.
Utque erat in pugnas, et Martem, et prælia, et hostem
Igneus, et magna audendi flagrabat amore,
Ocius arma rapi, et spectatum Marte sub omni
Ire jubet campis equitem. Ruit ipse, citatum
Quadrupedem planta fodiens, scutataque raptim
Consequitur jusso manus, et muralia portat
Ballistas tormenta graves, suetamque movere
Excelsas turres immensæ cuspidis hastam.
Jamque ubi feralem strepitu circumtonat aulam
Cornea gramineum persultans ungula campum;
Percitus hinnitu serpens evolvitur antro,
Et Stygios æstus fumanti exhibilat ore.
Terribilis gemino de lumine fulgurat ignis:
At nemus arrectæ et procera cacumina saltus
Exsuperant cristæ: trifido vibrata per auras
Lingua micat motu, atque assultans æthera lambit.
Ut vero strepuere tubæ, conterritus alte
Immensum attollit corpus, tergoque residens
Cetera sinuatis glomerat sub pectore gyris.
Dira dehinc in bella ruit, rapideque resolvens
Contortos orbis directo corpore totam
Extendit molem, subitoque propinquus in ora
Lato distantum spatium venit: omnis anhelat
Attonitus serpentis equus, frenoque teneri
Impatiens, crebros expirat naribus ignes.

Arduus ille super tumidis cervicibus altum
Mittit utroque caput : trepidos inde incitus ira
Nunc sublime rapit, nunc vasto pondere gaudet
Elisisse premens. tunc fractis ossibus atram
Absorbet saniem, et, tabo manante per ora,
Mutat hians hostem, semesaque membra relinquit.
Cedebant jam signa retro, victorque catervas
Longius avectas afflatus peste premebat ;
Cum ductor, propere revocatam in prælia turmam
Vocibus impellens, Serpentine Itala pubes
Terga damus, Libycisque parem non esse fatemur
Anguibz Ausoniam ? Si debellavit inertes
Halitus, ac viso mens ægra effluxit hiatu ;
Ibo alacer, solusque manus componere monstro
Sufficiam. Clamans hæc atque interritus hastam
Fulmineo volucrem torquet per inane lacerto.
Venit in adversam non vano turbine frontem
Cuspis, et, haud paulum vires adjuta ruentis
Contra ardore feræ, capiti tremebunda resedit.
Clamor ad astra datur : vocesque repente profusæ
Æthereas adiere domos. Furit ilicet ira
Terrigena, impatiens dare terga, novusque dolori,
Et chalybem longo tum primum passus in ævo.
Nec frustra rapidi, stimulante dolore, fuisset
Impetus, ablato nî Regulus arte regendi
Instantem elusisset equo, rursusque secutum
Cornipedis gyros flexi curvamine tergi
Detortis læva celer effugisset habenis.
At non spectator Marus inter talia segni
Torpebat dextra. mea tanto in corpore monstri

Hasta secunda fuit: Jam jamque extrema trisulca
Lambebat lingua fessi certamine terga
Quadrupedis: torsi telum, atque urgentia velox
In memet sævi serpentis prælia verto.
Hinc imitata cohors certatim spicula dextris
Congerit, alternasque ferum diducit in iras:
Donec murali ballista coercuit ictu.
Tum fractus demum vires: nec jam amplius ægra
Consuetum ad nisus spina præstante rigorem,
Et solitum in nubes tolli caput, acrius instat.
Jamque alvo penitus demersa falarica sedit,
Et geminum volucres lumen rapuere sagittæ:
Jam patulis vasto sub vulnere faucibus aer
Tabificam expirat saniem: specus ultima jamque
Ingenti cauda, et jaculis, et pondere conti
Hæret humi, lassoque tamen minitatur hiatu:
Donec tormentis stridens magnoque fragore
Discussit trabs acta caput, longoque resolvens
Aggere se ripæ tandem exhalavit in auras
Liventem nebulam fugientis ab ore veneni.
Erupit tristi fluvio mugitus, et imis
Murmura fusa vadis; subitoque et lucus, et antrum,
Et resonæ silvis ululârunt flebile ripæ.
Heu quantis luimus mox tristia prælia damnis!
Quantaque supplicia et quales exhausimus iras!
Nec tacuere pii vates, famulumque sororum
Naiadum, tepida quas Bagraða nutrit in unda,
Nos violâsse manu seris monuere periclis.
Hæc tunc hasta, decus nobis pretiumque secundi
Vulneris, a vestro, Serrane, tributa parente,

Princeps quæ sacro bibit e serpente cruorem.
Jamdudum vultus lacrimis atque ora rigabat
Serranus, medioque viri sermone profatur:
Huic si vita duci nostrum durâsset in ævum,
Non Trebia infaustas superâsset sanguine ripas;
Nec, Trasymene, tuus premeret tot nomina gurgēs:
Tunc senior, Magnas, inquit, de sanguine pœnas
Percepit Tyrio, et præsumta piacula mortis.
Nam, defecta viris et opes attrita, supinas
Africa tendebat palmas, cum sidere diro
Misit Agenoreis ductorem animosa Therapne.
Nulla viro species, decorisque et frontis egenum
Corpus; in exiguis vigor (admirabile) membris
Vividus, et nisu magnos qui vinceret artus.
Jam Martem regere, atque astus adjungere ferro,
Et durus facilem per inhospita ducere vitam.
Haud isti, quem nunc penes est sollertia belli,
Cederet Hannibali. Vellem hunc, o tristia nobis
Taygeta, hunc unum non durâssetis opacis
Eurotæ ripis. vidissem mœnia flammis
Phœnissæ ruere, aut certe non horrida fata
Flevissem ducis, et nulla quos morte nec igni
Exutos servans portabo in Tartara luctus.
Consertæ campis acies, multusque per arva
Fervebat Mavors; nec mens erat ulla sine ira.
Hic inter medios memorandis Regulus ausis
Laxabat ferro campum, ac per tela ruebat,
Nec repetenda dabat letali vulnera dextra.
Sic ubi nigrantem torquens stridentibus austris
Portat turbo globum, piceaque e nube ruinam

Pendentem terris pariter pontoque minatur;
Omnis et agricola, et nemoroso vertice pastor,
Et pelago trepidat subductis navita velis.
At fraudem nectens, socios ubi concava saxa
Claudebant, vertit subito certamine Grajus,
Et dat terga celer ficta formidine ductor.
Haud secus ac, stabulis procurans otia, pastor
In foveam parco tectam velamine frondis
Ducit nocte lupos positæ balatibus agnæ.
Abripuit, traxitque virum fax mentis honestæ
Gloria, et incerti fallax fiducia Martis.
Non socios, comitumve manus, non arma sequentum
Respicere; insano pugnæ tendebat amore
Jam solus: nubes subito cum densa Laconum
Saxosis latebris intento ad prælia circum
Funditur, et Pœnûm insurgit vis sæva virorum.
O diram Latio lucem, fastisque notandam!
Dedecus o, Gradive, tuum! tibi dextera et urbi
Nata tuæ tristi damnatur sorte catenæ.
Haud unquam absistam gemitu. Te, Regule, vidit
Sidonius carcer? tuque huic sat magna triumpho
Visa es, Karthago, Superis? Quæ pœna sequetur
Digna satis tali pollutos Marte Laconas?
At nova Elisæi jurato fœdera Patres
Consultant mandare duci, pacisque sequestrem
Mittere, poscentes vinctam inter prælia pubem
Captivamque manum ductore rependere nostro.
Nec mora: jam stabat primis in litoris undis
Navali propulsa ratis; jam nautica pubes
Aut silvis stringunt remos, aut abiete secta

Transtra novant : his intortos aptare rudentes,
His studium erecto componere carbasa malo.
Unca locant prora curvati pondera ferri.
Ante omnes doctus pelagi rectorque carinæ
Puppi aptat clavumque Cothon. Micat æreus alta
Fulgor aqua trifidi splendentis in æquore rostri.
Tela simul variamque ferunt contra aspera ponti
Rerum ad tempus opem. Mediæ stat margine puppis,
Qui voce alternos nautarum temperet ictus,
Et remis dictet sonitum, pariterque relatis
Ad numerum plaudat resonantia cærula tonsis.
Postquam confectum nautis opus, horaque cursus,
Atque armata ratis, ventoque dedere profundum;
Omnis turba ruit, matres, puerique, senesque.
Per medios cœtus trahit atque inimica per ora
Spectandum Fortuna ducem. Fert lumina contra
Pacatus frontem : qualis cum litora primum
Attigit appulsa rector Sidonia classe.
Accessi comes haud ipso renuente, ratiq̃ue
Impositus mœstis socium me casibus addo.
Illuviem, atque inopes mensas, durumque cubile,
Et certare malis urgentibus, hoste putabat
Devicto majus ; nec tam fugisse cavendo
Adversa egregium, quam perdomuisse ferendo.
Spes tamen una mihi, (quanquam bene cognita et olim
Atrox illa fides) urbem, murosque, domumque
Tangere si miseris licuisset, corda moveri
Posse viri, et vestro certe mitescere fletu.
Claudebam sub corde metus, lacrimasque putabam
Esse viro, et nostræ similem inter tristia mentem :

Cum tandem patriæ Tiberino allabimur amni.
Servabam vultus ducis ac prodentia sensum
Lumina, et obtutu perstabam intentus eodem.
Si qua fides, unum, puer, inter mille labores,
Unum etiam in patria, sævaque in Agenoris urbe,
Atque unum vidi pœnæ quoque tempore vultum.
Obvia captivo cunctis simul urbibus ibat
Ausonia, et, campum turba vincente, propinqui
Implentur colles: strepit altis Albula ripis.
Ipsi Pœnorum proceres immitia corda
Ad patrios certant cultus revocare, togæque
Addebatur honos. Stetit, illacrimante Senatu,
Et matrum turba, juvenumque dolore profuso,
Inter tot gemitus immobilis: aggere Consul
Tendebat dextram, et patria vestigia primus
Ponentem terra occursu celebrabat amico.
Collegit gressum; monitusque recedere Consul,
Nec summum violare decus: cingente superba
Pœnorum turba, captivoque agmine septus
Ibat, et invidiam cœlo Divisque ferebat.
Ecce trahens geminum natorum Marcia pignus,
Infelix nimia magni virtute mariti,
Squalentem crinem et tristes lacerabat amictus.
Agnoscisne diem? an teneris non hæsit in annis?
Atque ea, postquam habitu juxta velamine Pœno
Deformem aspexit, fuis ululatibus ægra
Labitur, et gelidos mortis color occupat artus.
Si qua Deis pietas, tales, Karthago, videre
Dent tibi Sidonias matres! Me voce quieta
Affatus, jubet et vestros et conjugis una

Arcere amplexus, patet impenetrabilis ille
Luctibus, et nunquam submissus colla dolori.
Hic alto juvenis gemitu lacrimisque coortis,
Magne parens, inquit, quo majus numine nobis
Tarpeja nec in arce sedet, si jura querelis
Sunt concessa piis, cur hoc matrique mihi que
Solamen, vel cur decus hoc, o dure, negâsti,
Tangere sacratos vultus, atque oscula ab ore
Libavisse tuo? dextram mihi prendere dextra
Non licitum? leviora forent hæc vulnera quantum,
Si ferre ad manes infixos mente daretur
Amplexus, venerande, tuos. Sed vana recordor
Nî, Mare, (nam primo tunc hærebamus in ævo)
Humana major species erat: horrida cano
Vertice descendens ingentia colla tegebat
Cæsaries, frontique coma squalente sedebat
Terribilis decor, atque animi venerabile pondus.
Nil posthac oculis simile incidit. Excipit inde
Jam Marus, atque, inhibens convellere vulnera questu,
Quid, cum præteritis invisa penatibus, inquit,
Hospitia et sedes Pœnorum intravit acerbas?
Affixi clipei, currusque, et spicula nota
Ædibus in parvis, magni monumenta triumphii,
Pulsabant oculos, conjuxque in limine primo
Clamabat, Quo fers gressus? non Punicus hic est,
Regule, quem fugias, carcer. vestigia nostri
Casta tori, domus et patrium sine crimine servat
Inviolata larem. semel hîc, iterumque (quid, oro,
Pollutum est nobis?) prolem, gratante Senatu
Et patria, sum enixa tibi. tua (respice) sedes

Hæc est, unde ingens humeris fulgentibus ostro
Vidisti Latios Consul procedere fasces;
Unde ire in Martem, quo capta referre solebas,
Et victor mecum suspendere postibus arma.
Non ego complexus et sanctæ fœdera tædæ
Conjugiumve peto. patrios damnare Penates
Absiste, ac natis fas duc concedere noctem.
Hos inter fletus junctus vestigia Pœnis
Limine se clusit Tyrio, questusque reliquit.
Vixdum clara dies summa lustrabat in Cœta
Herculei monumenta rogi, cum Consul adire
Accirique jubet Libyas. Tum limina templi
Vidimus intrantem. Quæ consultata Senatus,
Quasve viri voces extremum Curia mœrens
Audierit, placido nobis ipse edidit ore.
Intulit ut gressus, certatim voce manuque
Ad solitam sedem et vestigia nota vocabant.
Abnuït, antiquumque loci aspernatus honorem est.
At circumfusi non secius undique dextram
Prensare, ac, patriæ ductorem nomine tanto
Redderet, orabant: captiva posse redemptum
Pensari turba: ac Tyrias tum justius arces
Arsuras dextra, fuerit quæ vincta catenis.
Tum palmas simul attollens ac lumina cœlo:
Justitiæ rectique dator, qui cuncta gubernas,
Nec levior mihi Diva Fides, Sarranaque Juno,
Quos reditus testes jurata mente vocavi,
Sit mihi fas me digna loqui, Latiosque tueri
Voce focos. ibo ad Tyrios non segnior, inquit,
Stante fide reditus et salvo fœdere pœnæ.

Sic nobis rerum exitio desistite honorem
Tendere. Tot bellis, totque annis fregimus ævum:
Nunc etiam vinclis et longo carcere torpent
Captivo in senio vires. Fuit ille, nec unquam,
Dum fuit, a duro cessavit munere Martis
Regulus. exsanguis spectatis corpore nomen.
At non Karthago, fraudum domus, inscia quantum
E nobis restet, juvenes parat, aspera ferro
Pectora, captivos nostra pensare senecta.
Ite dolos contra: gensque astu fallere læta
Discat, me capto quantum tibi, Roma, supersit.
Nec vero placeat, nisi quæ de more parentum
Pax erit. Exposcunt Libyes, nobisque dedere
Hæc referenda, pari libeat si pendere bellum
Fœdere, et ex æquo geminas conscribere leges.
Sed mihi sit Stygios ante intravisse penates,
Talia quam videam ferientes pacta Latinos.
Hæc fatus Tyriæ sese jam reddidit iræ,
Nec monitus spernente graves fidosque Senatu,
Pœnorum dimissa cohors. quæ mœsta repulsa,
Ac minitans capto, patrias properabat ad oras.
Prosequitur vulgus Patres: ac planctibus ingens
Personat et luctu campus. revocare libebat
Interdum, et justo raptum retinere dolore.
At trepida, et subito ceu stans in funere, conjux
Ut vidit puppi properantem intrare, tremendum
Vociferans, celerem gressum referebat ad undas:
Tollite me, Libyes, comitem pœnæque necisque.
Hoc unum, conjux, uteri per pignora nostri
Unum oro; liceat tecum quoscunque ferentem

Terrarum pelagique pati cœlique labores.
Non ego Amyclæum ductorem in prœlia misi,
Nec nostris tua sunt circumdata colla catenis.
Cur usque ad Pœnos miseram fugis? accipe mecum
Hanc prolem. forsan duras Karthaginis iras
Flectemus lacrimis: aut, si præcluserit aures
Urbs inimica suas, eadem tunc hora manebit
Teque tuosque simul: vel, si stat rumpere vitam,
In patria moriamur. adest comes ultima fati.
Has inter voces, vinclis resoluta moveri
Paulatim, et ripa cœpit decedere puppis.
Tum vero infelix, mentem furiata dolore,
Exclamat, fessas tendens ad litora palmas:
En, qui se jactat Libyæ populisque nefandis
Atque hosti servare fidem! data fœdera nobis,
Ac promissa fides thalamis ubi, perfide, nunc est?
Ultima vox duras hæc tunc penetravit ad aures:
Cetera percussi vetuerunt noscere remi.
Tum fluvio raptim ad pelagi devolvimur oras,
Ac legimus pontum, pinuque juvante cavata
Æquor, et immensas curva trabe findimus undas.
Ludibrium necis horrescens, vis aspera ponti
Obrueret, scopulisque ratem furor improbus Euri
Frangeret, optabam: letum id commune fuisset.
Sed nos ad pœnam moderato flamine lenes
Vexerunt Zephyri, Tyrioque dedere furori.
Infelix vidi, patriamque remissus in urbem
Narrator pœnæ dura mercede reverti.
Nec tibi nunc, ritus imitantem irasque ferarum,
Pygmalioneam tentarem expromere gentem,

Si majus quidquam toto vidisset in orbe
Gens hominum, quam quod vestri veneranda parentis
Edidit exemplum virtus. Pudet addere questus
Suppliciis, quæ spectavi placido ore ferentem.
Tu quoque, care puer, dignum te sanguine tanto
Fingere ne cessa, atque orientes comprime fletus.
Præfixo paribus ligno mucronibus omnes
Armantur laterum crates, densumque per artem
Textitur erecti stantisque ex ordine ferri
Infelix stimulus, somnisque hac fraude negatis
Quocunque inflexum producto tempore torpor
Inclinavit iners, fodiunt ad viscera corpus.
Absiste, o juvenis, lacrimis. patientia cunctos
Hæc superat currus. longo revirescet in ævo
Gloria, dum cœli sedem terrasque tenebit
Casta Fides; dum virtutis venerabile nomen
Vivet; eritque dies, tua quo, dux inclite, fata
Audire horrebunt a te calcata minores.
Hæc Marus, et mœsta refovebat vulnera cura.
Interea, rapidas perfusa cruoribus alas,
Sicut sanguinea Trasymeni tinxerat unda,
Vera ac ficta simul spargebat fama per Urbem.
Allia, et infandi Senones, captæque recursat
Attonitis arcis facies. Excussit habenas
Luctificus pavor, et tempestas aucta timendo.
Hic raptim ruit in muros. vox horrida fertur,
Hostis adest. jaciuntque sudes et inania tela.
Ast aliæ, laceris canentes crinibus, alta
Verrunt tecta Deum, et seris post fata suorum
Sollicitant precibus. Requiem tenebræque diesque

Amisere: jacent portis, ululante dolore,
Dispersum vulgus, remeantumque ordine longo
Servat turba gradus: pendent ex ore loquentum.
Nec lætis sat certa fides, iterumque morantur
Orando, et, vultu interdum sine voce precati,
Quod rogitant, audire pavent. hinc fletus, ubi aures
Percussæ graviore malo: metus inde, negatum
Si scire, et dubius responsi nuntius hæsit.
Jamque ubi conspectu redeuntum visa propinquo
Corpora, sollicite læti funduntur, et ipsis
Oscula vulneribus figunt, Superosque fatigant.
Hic inter trepidos, curæ venerandus, agebat
Serranum Marus: atque olim post fata mariti
Non egressa domum vitato Marcia cœtu,
Et lucem caussa natorum passa, ruebat
In luctum similem antiquo: turbata repente,
Agnoscensque Marum, Fidei comes inclite magnæ,
Hunc certe mihi reddis? ait. Levè vulnus? an alte
Usque ad nostra ferus penetravit viscera mucro?
Quidquid id est, dum non vinctum Karthago catenis
Abripiat, pœnæque instauret monstra paternæ,
Gratum est, o Superi. Quoties heu! nate, petebam
Ne patrias iras animosque in prælia ferres,
Neu te belligeri stimularet in arma parentis
Triste decus. Nimium vivacis dura senectæ
Supplicia expendi. Quæso, jam parcite, si qua
Numina pugnâstis nobis. At cladis acerbæ
Discussa ceu nube, Patres conquirere fessis
Jam rebus meditantur opem, atque ad munera belli
Certatur, pulsusque timor graviore periclo.

Maxima curarum, rectorem ponere castris,
Cui Latium et moles rerum quassata recumbat,
Spectante occasum patria. Jovis illa ruenti
Ausoniæ atque Italis tempus protendere regnis
Cura fuit: nam Tyrrhenos Pœnumque secundis
Albana surgens respexerat arce tumentem:
Qui ferre in muros victricia signa parabat.
Tunc quassans caput, Haud unquam tibi Jupiter, inquit,
O juvenis, dederit portas transcendere Romæ,
Atque inferre pedem. Tyrrhenas sternere valles
Cædibus, et ripas fluviorum exire Latino
Sanguine fas fuerit. Tarpejum accedere collem,
Murisque aspirare veto. Quater inde coruscum
Contorsit dextra fulmen, quo tota reluxit
Mæonidum tellus, atramque per æthera volvens
Abrupto fregit cœlo super agmina nubem.
Nec Pœnum avertisse satis: dat numine magno
Æneadis, gentem gremio deponere tuto
Romuleam tandem, Fabioque salutis habenas
Credere ductori. Cui postquam tradita belli
Jura videt; Non hunc, inquit, superaverit unquam
Invidia, aut blando popularis gloria fuco:
Non astus fallax, non præda, aliusve cupido.
Bellandi vetus, ac laudum cladumque quieta
Mente capax; par ingenium castrisque togæque.
Sic genitor Divûm, recipitque ad sidera gressum.
Hic, circumspectis nulli deprensus in armis,
Laudatusque Jovi, Fabius mirabile quantum
Gaudebat reducem patriæ annumerare reversus,
Duxerat egrediens quam secum in prælia, pubem.

Nec membris quisquam natove pepercit amato
Acrius, aut vidit socium per bella cruorem
Tristior. Atque idem, perfusus sanguine victor
Hostili, plenis repetebat mœnia castris.
Stirpe genus clarum, cœloque affinis origo.
Nam remeans longis olim Tirynthius oris,
Et triplicis monstri famam et spectacula captas
Mira boves hac, qua fulgent nunc mœnia Romæ,
Egit ovans. Tunc Arcadius (sic fama) locabat
Inter desertos fundata Palatia dumos
Paupere sub populo ductor; cum regia virgo,
Hospite victa sacro, Fabium de crimine læto
Procreat, et magni commiscet semipis ortus
Arcas in Herculeos mater ventura nepotes.
Ter centum domus hæc Fabios armavit in hostem,
Limine progressos uno; pulcherrima quorum
Cunctando Fabius superavit facta, ducemque
Hannibalem æquando. tantus tunc, Pœnæ, fuisti.
Dum se perculsi renovant in bella Latini,
Turbatus Jove, et exuta spe mœnia Romæ
Pulsandi, colles Umbros atque arva petebat
Hannibal, excelso summi quæ vertice montis
Devexum lateri pendet Tuder, atque ubi latis
Projecta in campis nebulas exhalat inertes,
Et sedet ingentem pascens Mevania taurum,
Dona Jovi; tum Palladios se fundit in agros
Picenûm dites prædæ, atque, errantibus armis
Qua spolia invitant, transfert populantia signa;
Donec pestiferos mitis Campania cursus
Tardavit, bellumque sinu indefensa recepit.

Hic dum stagnosi spectat templumque domosque
Literni ductor, varia splendentia cernit
Pictura, belli patribus monumenta prioris
Exhausti; (nam porticibus signata manebant)
Quis inerat longus rerum et spectabilis ordo.
Primus bella truci suadebat Regulus ore;
Bella neganda, viro si noscere fata daretur.
At princeps Pœnis indicta more parentum
Appius adstabat pugna, lauroque revinctus
Justum Sarrana ducebat cæde triumphum.
Æquoreum juxta decus et navale tropæum,
Rostra gerens, nivea surgebat mole columna:
Exuvias Marti donumque Duilius, alto
Ante omnes mersa Pœnorum classe, dicabat.
Cui, nocturnus honos, funalia clara sacerque
Post epulas tibicen adest; castosque penates
Insignis læti repetebat murmure cantus.
Cernit et extremos defuncti civis honores.
Scipio ductoris celebrabat funera Pœni,
Sardoa victor terra. Videt inde ruentem
Litoribus Libycis dispersa per agmina pubem;
Instabat crista fulgens, et terga premebat
Regulus: Autololes, Nomadesq; et Maurus, et Hammon,
Et Garamas positis dedebant oppida telis.
Lentus arenoso spumabat Bagrada campo
Viperea sanie, turmisque minantibus ultro
Pugnabat serpens, et cum duce bella gerebat.
Necnon projectum puppi, frustra que vocantem
Numina, Amyclæum mergebat perfida ponto
Rectorem manus, et seras tibi, Regule, pœnas

Xanthippus digni pendeat in æquore leti.
Addiderant geminas medio consurgere fluctu
Ægates; laceræ circum fragmenta videres
Classis, et effusos fluitare in gurgite Pœnos.
Possessor pelagi, pronaque Lutatius aura
Captivas puppes ad litora victor agebat.
Hoc inter victos legatus in ordine Hamilcar,
Ductoris genitor, cunctarum ab imagine rerum
Totius in sese vulgi converterat ora.
Sed pacis faciem et pollutas fœderis aras
Deceptumque Jovem ac dictantes jura Latinos
Cernere erat. strictas trepida cervice secures
Horrebant Libyes, ac submissis ordine palmis
Orantes veniam jurabant irrita pacta.
Hæc Eryce e summo spectabat læta Dione.
Quæ postquam infesto percensuit omnia vultu,
Arridens Pœnus, lenta proclamat ab ira:
Non leviora dabis nostris inscribere tectis
Acta meæ dextræ: captam, Karthago, Saguntum
Da spectare, simul ferro flammaque ruentem,
Perfodiant patres natorum membra: nec Alpes
Exiguus domitas capiet locus: ardua celsis
Persultet juga victor equis Garamasque Nomasque.
Addes Ticini spumantes sanguine ripas,
Et nostrum Trebiam, et Trasymeni litora Tuscis
Clausa cadaveribus. ruat ingens corpore et armis
Flaminius: fugiat Consul manante cruore
Scipio, et ad socios nati cervice vehatur.
Hæc mitte in populos, et adhuc majora dabuntur.
Flagrantem effinges facibus, Karthago, Libyssis

Romam, et dejectum Tarpeja rupe Tonantem.
Interea vos, ut dignum est, ista, ocius ite,
O juvenes, quorum dextris mihi tanta geruntur,
In cineres monumenta date, atque involvite flammis.

C. SILII ITALICI
P U N I C O R U M
LIBER VII.

LIST II

1. *...*
2. *...*
3. *...*
4. *...*
5. *...*
6. *...*
7. *...*
8. *...*
9. *...*
10. *...*
11. *...*
12. *...*
13. *...*
14. *...*
15. *...*
16. *...*
17. *...*
18. *...*
19. *...*
20. *...*
21. *...*
22. *...*
23. *...*
24. *...*
25. *...*
26. *...*
27. *...*
28. *...*
29. *...*
30. *...*
31. *...*
32. *...*
33. *...*
34. *...*
35. *...*
36. *...*
37. *...*
38. *...*
39. *...*
40. *...*
41. *...*
42. *...*
43. *...*
44. *...*
45. *...*
46. *...*
47. *...*
48. *...*
49. *...*
50. *...*
51. *...*
52. *...*
53. *...*
54. *...*
55. *...*
56. *...*
57. *...*
58. *...*
59. *...*
60. *...*
61. *...*
62. *...*
63. *...*
64. *...*
65. *...*
66. *...*
67. *...*
68. *...*
69. *...*
70. *...*
71. *...*
72. *...*
73. *...*
74. *...*
75. *...*
76. *...*
77. *...*
78. *...*
79. *...*
80. *...*
81. *...*
82. *...*
83. *...*
84. *...*
85. *...*
86. *...*
87. *...*
88. *...*
89. *...*
90. *...*
91. *...*
92. *...*
93. *...*
94. *...*
95. *...*
96. *...*
97. *...*
98. *...*
99. *...*
100. *...*

LIBER VII.

V. 1—24.

INTEREA trepidis Fabius spes unica rebus.

Ille quidem socios atque ægram vulnere præceps

Ausoniam armabat, viridique ad dura laborum

Bellator senio jam castra movebat in hostem.

Sed mens humana major, nec tela, nec enses,

Nec fortes spectabat equos. tot millia contra

Pœnorum invictumque ducem, tot in agmina solus

Ibat, et in sese cuncta arma virosque gerebat.

Ac nî sacra seni vis, impressumque fuisset,

Sistere Fortunam cunctando adversa foyentem,

Ultima Dardanii transisset nominis ætas.

Ille modum Superis in Punica castra favoris

Addidit; et Libyæ finem inter prospera bella

Vincendi statuit. tumefactum cladibus ille

Hesperiiis lento Pœnum moderamine lusit.

Summe ducum, qui regna iterum labentia Trojæ,

Et fluxas Latii res, majorumque labores,

Qui Carmentis opes, et tecta Evandria servas,

Surge, age, et emerito sacrum caput inserte cœlo.

At Libyæ ductor, postquam nova nomina lecto

Dictatore vigent, raptim mutata Latinis

Imperia haud frustra reputans, cognoscere avebat,

Quæ fortuna viro, quodnam decus; ultima fessis

Ancora cur Fabius, quem post tot Roma procellas

Hannibali putet esse parem. Fervore carentes
Angebant anni, fraudique inaperta senectus.
Ocius accitum captivo ex agmine poscit
Progeniem ritusque ducis, dextræque laborem.
Cilnius, Arretî Tyrrhenis ortus in oris,
Clarum nomen erat: sed læva adduxerat hora
Ticini juvenem ripis, fususque ruentis
Vulnere equi, Libycis præbebat colla catenis.
Hic ardens extrema malis, et rumpere vitam:
Non cum Flaminio tibi res, nec fervida Gracchi
In manibus consulta, inquit. Tirynthia gens est:
Quam si fata tuis genuissent, Hannibal, oris,
Terrarum imperium Karthaginis arce videres.
Non ego te longa serie per singula ducam.
Hoc sat erit. nosces Fabios certamine ab uno.
Vejentum populi violata pace negabant
Acceptare jugum, ac vicino Marte furebat
Ad portas bellum, Consulque ciebat ad arma.
Delectus vetiti, privataque castra Penates
Herculei implevere: domo (mirabile) ab una
Patricius junctis exercitus ibat in armis.
Ter centum exsiluere duces: quocunque liberet,
Uno non pavidus rexisses bella magistro.
Sed, dirum egressis onien, Scelerata minaci
Stridentis sonitu tremuerunt limina portæ;
Maximaque Herculei mugivit numinis ara.
Invasere hostem, numerarique aspera virtus
Haud est passa viros, et plures milite cædes.
Sæpe globo densi, sæpe et per devia passim
Dispersi subiere vices, meritique labore

Æquato, nulli quisquam virtute secundus,
Ducere ter centum Tarpeja ad templa triumphos.
(Spes heu! fallaces, oblitaque corda caducum
Mortali quodcunque datur.) Grex ille virorum,
Qui Fabia gente incolumi deforme putabant
Publica bella geri, pariter cecidere Deorum
Invidia, subitis circumvenientibus armis.
Nec tamen occisos est cur lætere. supersunt.
Quod tibi sit Libyæque satis, certaverit unus
Ter centum dextris. tam vivida membra, laborque
Providus, et cauta sollertia tecta quiete.
Nec vero, calidi, nunc tu, cui sanguinis ætas,
Foderis in pugnam velocius ilia planta
Bellatoris equi, frenisque momorderis ora.
Quem cernens avidum leti post talia Pœnus,
Nequidquam nostras, demens, ait, elicis iras,
Et captiva paras moriendo evadere vincla.
Vivendum est. Arcta servantur colla catena.
Hæc juvenis, Divisque tumens ausisque secundis.
At Patres Latiasque nurus raptabat ad aras
Cura Deûm. Mœsto suffusæ lumina vultu
Femineus matres graditur chorus; ordine longo,
Junoni pallam conceptaque vota dicabant.
Huc ades, o regina Deûm, gens casta precamur;
Et ferimus, digno quæcunque est nomine, turba
Ausonidum, pulchrumque, et acu subtemine fulvo,
Quod nostræ nevere manus, venerabile donum.
Ac dum decrescit matrum metus, hoc tibi, Diva,
Interea velamen erit. Si pellere nostris
Marmaricam terris nubem dabis, omnis in auro

Pressa tibi varia fulgebit gemma corona.
Necnon et proprio venerantur Pallada dono,
Phœbumq; armigerumq; Deum, primamq; Dionem.
Tanta adeo, cum res trepidæ, reverentia Divûm
Nascitur : at raræ fumant felicibus aræ.
Dum Roma antiquos templis indicit honores,
Jam Fabius, tacito procedens agmine, et arte
Bellandi lento similis, præcluserat omnes
Fortunæque hostique vias. discedere signis
Haud licitum : summumque decus, quo tollis ad astra
Imperii, Romane, caput, parere docebat.
Verum ubi prima satis conspecta in montibus altis
Signa procul, fulsitque novis exercitus armis,
Arrectæ spes Sidonii ; fervetque secundis
Fortunæ juvenis. Vincendi sola videtur,
Quod nondum steterint acies, mora : Pergite, clamat :
Ite citi ; ruite ad portas ; propellite vallum
Pectoribus. quantum campi distamus, ad umbras
Tantum hosti superest. Resides ad bella vocantur,
Quis pudeat certare, senes. quodcunque videtis,
Hoc reliquum est, primo damnatum, ut inutile, bello.
En, ubi nunc Gracchi, atq; ubi nunc sunt fulmina gentis
Scipiadæ ? pulsi Ausonia non ante paventem
Dimisere fugam, quam terror ad ultima mundi
Oceanumque tulit : profugus nunc errat uterque,
Nomina nostra tremens, et ripas servat Iberi.
Est etiam, cur Flaminio mihi gloria cæso
Creverit, et titulis libeat cur figere nostris
Crudum Marte viri nomen. Quot demere noster
Huic annos Fabio gladius valet ! et tamen audet.

Audeat. haud ultra faxo spectetur in armis.
Talia vociferans volucris rapit agmina cursu,
Ac, prævectus equo, nunc dextra provocat hostem,
Nunc voce increpitat, missa nunc eminus hasta
Fertur ovans, pugnæque agitat simulacra futuræ.
Ut Thetidis proles Phrygiis Vulcania campis
Arma tulit, clipeo amplexus terramque polumque,
Maternumque fretum, totumque in imagine mundum.
Cassarum sedet irarum spectator, et alti
Celsus colle jugi domat exsultantia corda,
Infractasque minas dilato Marte fatigat
Sollers cunctandi Fabius. Ceu nocte sub atra
Munitis pastor stabulis per ovilia clausum
Impavidus somni servat pecus : effera sævit,
Atque impasta truces ululatus turba luporum
Exercet, morsuque quatit restantia claustra.
Irritus incepti movet inde, atque Appula tardo
Arva Libys passu legit, ac nunc valle residit
Conditus occulta, si præcipitare sequentem,
Atque inopinata detur circumdare fraude :
Nunc nocturna parat cæcæ celantibus umbris
Furta viæ ; retroque abiturum fictosque timores
Assimulat : tum castra citus deserta relictæ
Ostentat præda, atque invitat prodigus hostem.
Qualis Mæonia passim Mæandrus in ora,
Cum sibi gurgitibus flexis revolutus oberrat.
Nulla vacant incepta dolis : simul omnia versat,
Miscetque exacuens varia ad conamina mentem.
Sicut aquæ splendor, radiatus lampade Solis,
Dissultat per tecta, vaga sub imagine vibrans

Luminis, et tremula laquearia verberat umbra.
Jamque dolore furens ita secum immurmurat iræ:
Obvia si primus nobis hic tela tulisset,
Nulli amnem Trebiæ, Trasymeni nomina nulli
Lugerent Itali. Nunquam Phaethontius amnis
Sanguinea pontum turbâsset decolor unda.
Inventum (dum se cohibet, terimurque sedendo,)
Vincendi genus est. Quoties, velut obvius iret,
Discinxit ratione dolos, fraudesque resolvit!
Hæc secum, mediam somni cum buccina noctem
Divideret; jamque, excubias sortitus iniquas,
Tertius abrupta vigil iret ad arma quiete.
Vertit iter, Daunique retro tellure relicta
Campanas remeat notus populator in oras.
Hic vero, intravit postquam uberis arva Falerni,
(Dives ea, et nunquam tellus mentita colono)
Addunt frugiferis inimica incendia ramis.
Haud fas, Bacche, tuos tacitum tramittere honores,
Quamquam magna incepta vocent. Memorabere, sacri
Largitor laticis, gravidæ cui nectare vites
Nulli dant prælis nomen præferre Falernis.
Massica sulcabat meliore Falernus in ævo
Ensibus ignotis senior juga. Pampinus umbras
Nondum uva virides nudo texebat in arvo;
Pocula nec nôrant succis mulcere Lyæi,
Fonte sitim et pura soliti defendere lymphæ.
Attulit hospitio, pergentem ad litora Calpes
Extremumque diem, pes dexter et hora Lyæum:
Nec pigritum parvosque lares humilisque subire
Limina cœlicolam tecti. Cepere volentem

Fumosi postes, et ritu pauperis ævi
Ante focus mensæ: lætus nec senserat hospes
Advenisse Deum; sed enim de more parentum
Grato cursabat studio, instabatque senectæ.
Donec opes festas puris nunc poma canistris
Composuit, nunc irriguis citus extulit hortis
Rorantes humore dapes. tum lacte favisque
Distinxit dulces epulas, nulloque cruore
Polluta castus mensa cerealia dona
Attulit, ac primum Vestæ deterisit honorem
Undique, et in mediam jecit libamina flammam.
Deesse tuos latices, hac sedulitate senili
Captus, Iacche, vetas. Subito (mirabile dictu)
Fagina pampineo spumârunt pocula succo,
Pauperis hospitii pretium: vilisque rubenti
Fluxit mulctra mero, et quercu in cratera cavata
Dulcis odoratis humor sudavit ab uvis.
En cape, Bacchus ait, nondum tibi nota, sed olim
Viticolæ nomen pervulgatura Falerni,
Munera: et haud ultra latuit Deus. Inde nitentem
Lumine purpureo frontem cinxere corymbi,
Et fusæ per colla comæ, dextraque pependit
Cantharus, ac vitis, thyrsos delapsa virenti,
Festas Nysæo redimivit palmite mensas.
Nec facilis læto certâsse, Falerne, sapor,
Postquam iterata tibi sunt pocula, jam pede risum,
Jam lingua titubante moves, patrique Lyæo
Tempora quassatus, grates et præmia digna
Vix intellectis conaris reddere verbis.
Donec composuit luctantia lumina Somnus,

Somnus, Bacche, tibi comes additus. Hîc ubi primo
Ungula dispersit rores Phaethontia Phœbo,
Uviferis late florebat Massicus arvis,
Miratus nemora et lucentes sole racemos.
Id monti decus: atque ex illo tempore dives
Tmolus, et ambrosiis Ariusia pocula succis,
Ac Methymna ferox lacubus cessere Falernis.
Hæc tum vasta dabat, terrisque infestus agebat
Hannibal, et sicci stimulabant sanguinis enses,
Ludificante ducem Fabio. Jamque improba castris
Ausoniis vota, et pugnandi prava libido
Gliscebant; proni decurrere monte parabant.
Da famæ, da, Musa, virum, cui vincere bina
Concessum castra, et geminos domitare furores.
Fervida si nobis corda abruptumque putâssent
Ingenium Patres, et si clamoribus, inquit,
Turbari facilem mentem; non ultima rerum
Et deplorati mandâssent Martis habenas.
Stat pensata diu belli sententia, vincam
Servare invitos, urgentesque ultima fata.
Nulli per Fabium e vobis cecidisse licebit.
Si lucis piget, et supremis esse cupido est
Nominis Ausonii, tædetque in tempore tali
Nullum clade nova claræque fragore ruinæ
Insignem fecisse locum; revocandus ab atris
Flaminius vobis est sedibus. ille ruendi
Jam dudum properans signum auspiciumque dedisset.
An nondum præceps vicinaque fata videtis?
Una, ut debellet, satis est victoria Pœno.
State, viri, et sentite ducem. Cum optabile tempus

Deposcet dextras, tunc ista ferocia dicta
Æquentur factis. Non est, mihi credite, non est
Arduus in pugnas ferri labor. Una reclusis
Omnes jam portis in campum effuderit hora.
Magnum illud, solisque datum, quos mitis euntes
Jupiter aspexit, magnum est, ex hoste reverti.
Fortunæ Libys incumbit, flatuque secundo
Fidit agens puppim. Dum desinat aura, sinusque
Destituat tumidos subducto flamine ventus,
In rem cunctari fuerit. Non ulla perenni
Amplexu Fortuna fovet. Jam copia quanto
Arctior est nullo Tyriis certamine! Quantum
Detritum est famæ! Quin inter cetera nostra
Haud laude afuerit, modo qui. Sed parcere dictis
Sit melius. Jam vos acies et prælia et hostem
Poscitis? O maneat, Superi, fiducia talis!
Interea, exclusa majoris sorte pericli,
Me solum, quæso, toti me opponite bello.
His dictis fractus furor, et rabida arma quiêrunt.
Ut cum turbatis placidum caput extulit undis
Neptunus, totumque videt, totique videtur
Regnator ponto; sævi fera murmura venti
Dimittunt, nullasque movent in frontibus alas:
Tum, sensim infusa tranquilla per æquora pace,
Languentes tacito lucent in litore fluctus.
Sensit cura sagax Pœni, fraudisque veneno
Aggreditur mentes. Pauca, atque hæc ruris aviti
Jugera, nec multis Fabius vertebat aratris;
Massicus uviferis addebat nomina glebis.
Hinc pestem placitum moliri, et spargere causas

In castra ambiguae. Ferro flammisque pepercit,
Suspectamque loco pacem dedit arte maligna :
Ceum clandestino traheretur fœdere bellum.
Intellectus erat Fabio, Tyriosque videbat
Dictator sœvire dolos : at non vacat agri
Invidiam gladios inter lituosque timere,
Et dubia morsus famæ depellere pugna.
Donec reptantem, et nequidquam sœpe trahendo
Huc illuc castra, ac scrutantem prælia Pœnum,
Qua nemorosa iuga et scopulosi vertice colles
Exsurgunt, clausit sparsa divortia turma.
Hinc Læstrygoniæ saxoso monte premebant
A tergo rupes, undosis squalida terris :
Hinc Literna palus : nec ferri aut militis usum
Poscebat regio. septos sed fraude locorum
Arcta fames, pœnas miseræ exactura Sagunti,
Urgebat : finisque aderat Karthaginis armis.
Cuncta per et terras et lati stagna profundi
Condiderat somnus, positoque labore dierum
Pacem nocte datam mortalibus orbis agebat.
At non Sidonium curis flagrantia corda
Ductorem, vigilesque metus haurire sinebant
Dona soporiferæ noctis. nam membra cubili
Erigit, et fulvi circumdat pelle leonis,
Qua super instratos projectus gramine campi
Presserat ante toros. tunc ad tentoria fratris
Fert gressus vicina citos : nec degener ille
Belligeri ritus, taurino membra jacebat
Effultus tergo, et mulcebat tristia somno.
Haud procul hasta viri terræ defixa propinquæ,

Et dira e summa pendeat cuspide cassis:
At clipeus circa, loricaque, et ensis, et arcus,
Et telum Baliare, simul tellure quiescunt.
Juxta lecta manus, juvenes in Marte probati;
Et sonipes strato carpebat gramina dorso.
Ut pepulere levem intrantis vestigia somnum,
Heus! inquit, (pariterque manus ad tela ferebat)
Quæ te cura vigil fessum, germane, fatigat?
Ac jam constiterat, sociosque in cespite fusos
Incussa revocat castrorum ad munera planta.
Cum Libyæ ductor: Fabius me noctibus ægris,
In curas Fabius nos excitat: illa senectus,
Heu! fatis quæ sola meis currentibus obstat.
Cernis, ut armata circumfundare corona,
Et vallet clauso collectos miles in orbe.
Verum, age, (nunc quoniam res arctæ) percipe porro,
Quæ meditata mihi. Latos correpta per agros
Armenta assueto belli de more sequuntur.
Cornibus arentes edicam innectere ramos,
Sarmentique leves fronti religare maniplos:
Admotus cum fervorem disperserit ignis,
Ut passim exsultent stimulantе dolore juveni,
Et vaga per colles cervice incendia jacent.
Tum terrore novo trepidus laxabit iniquas
Custos excubias, majoraque nocte timebit.
Si cordi consulta, (moras extrema recusant)
Accingamur, ait. Geminò tentoria gressu
Inde petunt. Ingens clipeo cervice reposta
Inter equos, interque viros, interque jacebat
Capta manu spolia et rorantia cæde Maraxes;

Ac dirum, in somno ceu bella capesseret, amens
Clamorem tum forté dabat; dextraque tremante
Arma toro et notum quærebat fervidus ense.
Huic Mago, inversa quatiens ut dispulit hasta
Bellantem somnum: Tenebris, fortissime ductor,
Iras compesce, atque in lucem prælia differ.
Ad fraudem, occultamque fugam, tutosque receptu
Nunc nocte utendum est. Arentes nectere frondes
Cornibus, et latis accensa immittere silvis
Armenta, oppositi reserent qua claustra manipuli,
Germanus parat, atque obsessa evellere castra.
Emergamus, et hic Fabio persuadeat astus,
Non certare dolis. Nihil hinc cunctante, sed acris
Incepti læto juvene, ad tentoria Acherræ
Festinant: cui parca quies, minimumque soporis,
Nec notum somno noctes æquare: feroci
Pervigil inservibat equo, fessumque levabat
Tractando, et frenis ora exagitata fovebat.
At socii renovant tela, arentemque cruorem
Ferro detergunt, et dant mucronibus iras.
Quid fortuna loci poscat, quod tempus, et ipsi
Quænam agitent, pandunt; et cœptis ire ministrum
Haud segnem hortantur. Discurrit tessera castris:
Intentique docent, quæ sint properanda, monentque
Quisque suos: instat trepidis, stimulatque ruentes
Navus abire timor, dum cæca silentia, dumque
Majores umbræ. Rapida jam subdita peste
Virgulta, atque altis surgunt e cornibus ignes.
Hîc vero ut, gliscente malo et quassantibus ægra
Armentis capita, adjunctæ pinguescere flammæ

Cœpere, et vincens fumos erumpere vertex :
Per colles dumosque, (lues agit atra) per altos
Saxosi scopulos montis lymphata feruntur
Corpora anhela boum, atque obsessis naribus igni
Luctantur frustra rabidi mugire juvenci.
Per juga, per valles errat Vulcania pestis,
Nusquam stante malo ; vicinaque litora fulgent.
Quam multa, affixus cœlo sub nocte serena,
Fluctibus e mediis sulcator navita ponti
Astra videt : quam multa videt, fervoribus atris
Cum Calabros urunt ad pingua pabula saltus,
Vertice Gargani residens incendia pastor.
At facie subita volitantum montibus altis
Flammarum, quîs tunc cecidit custodia sorti,
Horrere, atque ipsos nullo spargente vagari
Credere, et indomitos pasci sub collibus, ignes.
Cœlone exciderint, et magna fulmina dextra
Torserit omnipotens, an cæcis rupta cavernis
Fuderit egestas accenso sulfure flammæ
Infelix tellus, media in formidine quærunt.
Jamque abeunt : faucesque viæ citus occupat armis
Pœnus, et in patulos exsultans emicat agros.
Huc tamen usque vigil processerat arte regendi
Dictator, Trebiam et Tusci post stagna profundi,
Esset ut Hannibali Fabium Romanaque tela
Evasisse satis. Quin et vestigia pulsi
Et gressus premeret castris, nisi sacra vocarent
Ad patrios veneranda Deos. Tum, versus ad Urbem,
Alloquitur juvenem, cui mos tramittere signa
Et belli summam primasque jubebat habenas ;

Atque his præformat dictis, fingitque monendo:
Si factis nondum, Minuci, te cauta probare
Erudiit Fortuna meis; nec ducere verba
Ad verum decus, ac pravis arcere valebunt.
Vidisti clausum Hannibalem. nil miles et alæ
Juvere, aut densis legio conferta manipulis.
[Testor te, solus clausi, nec deinde morabor.]
Dîs sine me libare dapem, et sollemnia ferre.
Tunc iterum, atq; iterum vinctum vel montibus altis,
Amnibus aut rapidis (modo pugna absistite) tradam.
Interea (crede experto, non fallimus) ægris
Nil movisse salus rebus. Sit gloria multis,
Et placeat, quippe egregium, prosternere ferro
Hostem; sed Fabio sic vos servâsse triumphus.
Plena tibi castra atque intactus vulnere miles
Creditur: hos nobis (erit hæc sat gloria) redde.
Jâm cernes Libycum hunc vallo assultare leonem,
Jâm prædas offerre tibi, jam vertere terga,
Respectantem adeo, atque iras cum fraude coquentem.
Claude, oro, castra; et cunctas spes eripe pugna.
Hæc monuisse satis. Sed si compescere corda
Non datur oranti, magno te jure pioque
Dictator capere arma veto. Sic castra relinquens
Vallârat monitis, ac se referebat ad Urbem.
Ecce autem flatu classis Phœnissa secundo
Litora Cajetæ Læstrygoniosque recessus
Sulcabat rostris, portusque intrârat apertos,
Ac totus multo spumabat remige pontus;
Cum trepidæ fremitu vitreis e sedibus antri
Æquoreæ pelago simul emergere sorores,

Ac possessa vident infestis litora proris.
Tum magno perculsa metu Nereia turba,
Attonitæ propere refluunt ad limina nota,
Telebosi medio surgunt qua regna profundo,
Pumicæque procul sedes. Immanis in antro
Conditur abrupto Proteus, ac spumea late
Cautibus objectis rejectat cærule, vates.
Is postquam (sat gnarus enim rerumque metusque)
Per varias lusit formas, et terruit atri
Serpentis squamis, horrendaque sibila torsit,
Aut fremuit torvo mutatus membra leone,
Dicite, ait, quæ caussa viæ? quisve ora repente
Pervasit pallor? cur scire futura libido?
Ad quæ Cymodoce, Nympharum maxima natu
Italidum, Nôsti nostros, præsaſe, timores.
Quid Tyriæ classes, ereptaque litora nobis
Portendunt? num migrantur Rhœteia regna
In Libyam Superis? aut hos Sarranus habebit
Navita jam portus? patria num sede fugatæ
Atlantem et Calpes extrema habitabimus antra?
Tum sic, involvens repetita exordia, retro
Incipit ambiguus vates, reseratque futura.
Laomedonteus Phrygia cum sedit in Ide
Pastor, et, errantes dumosa per avia tauros
Arguta revocans ad roscida pascua canna,
Audiuit sacrae lentus certamina formæ:
Tum matris currus niveos agitabat olores,
Tempora sollicitus litis servâsse, Cupido.
Parvulus ex humero corytos et aureus arcus
Fulgebat, nutuque vetans trepidare parentem,

Monstrabat gravidam telis se ferre pharetram.
Ast alius nivea comebat fronte capillos;
Purpureos alius vestis religabat amictus:
Cum sic suspirans roseo Venus ore decoros
Alloquitur natos: Testis certissima vestræ
Ecce dies pietatis adest. Quis credere salvis
Hoc ausit vobis? de forma atque ore (quid ultra
Jam superest rerum?) certat Venus. Omnia parvis
Si mea tela dedi blando medicata veneno,
Si vester, cœlo ac terris qui fœdera sancit,
Stat supplex, cum vultis, avus, victoria nostra
Cypron Idumæas referat de Pallade palmas;
De Junonē Paphos centum mihi fumet in aris.
Dumque hîc aligeris instat Cytherea, sonabat
Omne nemus gradiente Dea. Jam bellica virgo,
Ægide deposita, atque assuetum casside crinem
Involvi tum comta tamen, pacemque serenis
Condiscens oculis, ibat, lucoque ferebat
Prædicto sacræ vestigia concita plantæ.
Parte alia intrabat jussis Saturnia silvis,
Judicium Phrygis et fastus pastoris et Iden
Post fratris latura toros: postrema nitenti
Affulsit vultu ridens Venus. omnia circa
Et nemora et penitus frondosis rupibus antra
Spirantem sacro traxerunt vertice odorem. :
Nec judex sedisse valet; fessique nitoris
Luce cadunt oculi, ac metuit dubitâsse videri.
Sed victæ fera bella Deæ vexere per æquor,
Atque excisa suo pariter cum iudice Troja est.
Tum pius Æneas, terris jactatus et undis,

Dardanios Itala posuit tellure Penates.
Dum cete ponto innabunt, dum sidera cœlo
Lucebunt, dum Sol Indo se litore tollet,
Hic regna, et nullæ regnis per secula metæ.
At vos, o natæ, currit dum immobile filum,
Adriaci fugite infaustas Sasonis arenas:
Sanguineis tumidus ponto miscebitur undis
Aufidus, et rubros impellet in æquora fluctus:
Damnatoque Deûm quondam per carmina campo
Ætolæ rursus Teucris pugnabitis umbræ.
Punica Romuleos quatient mox spicula muros,
Multaque Hasdrubalis turgebit strage Metaurus.
Hinc ille e furto genitus patruique piabit
Idem ultor patrisque necem: tum litus Elisæ
Implebit flammis, avelletque Itala Pœnum
Viscera torrentem, et propriis superabit in oris.
Huic Karthago armis, huic Africa nomine cedit.
Hic dabit ex sese, qui tertia bella fatiget,
Et cinerem Libyæ ferat in Capitolia victor.
Quæ dum arcana Deûm vates evolvit in antro,
Jam monita et Fabium bellicque equitumque magister
Exuerat mente, ac præceps tendebat in hostem.
Pascere nec Pœno pravum ac nutrire furorem
Deerat, et, ut parvo majora ad prælia damno
Eliceret, dabat interdum simulantia terga.
Non aliter, quam qui sparsa per stagna profundi
Evocat e liquidis piscem penetralibus esca.
Cumque levem summa vidit jam nare sub unda,
Ducit sinuato captivum ad litora lino.
Fama furit, versos hostes, Pœnumque salutem

Invenisse fuga : liceat si vincere, finem
Promitti cladum : sed enim ditione carere
Virtutem, et pœnas vincentibus esse repostas.
Clausurum jam castra ducem, rursusque referri
Vaginæ jussurum enses, reddatur in armis
Ut ratio, et purget miles, cur vicerit hostem.
Hæc vulgus : nec non Patrum Saturnia mentes
Invidiæ stimulo fodit et popularibus auris.
Tunc indigna fide censent optandaque Pœno,
Quæ mox haud parvo luerent damnata periclo.
Dividitur miles ; Fabioque equitumque magistro
Imperia æquantur penitus. Cernebat, et expers
Irarum senior, magnas ne penderet alti
Erroris pœnas patria inconsulta, timebat.
Ac tum, multa putans secum, ut remeavit ab Urbe,
Partitus socias vires, vicina propinquis
Signa jugis locat, et specula sublimis ab alta
Non Romana minus servat, quam Punica castra.
Nec mora : disjecto Minucî vecordia vallo,
Perdendi simul et pereundi ardebat amore.
Quem postquam rapidum vidit procedere castris
Hinc Libys, hinc Fabius ; simul accendere sagaces
In subitum curas. Propere capere arma manipulis
Edicit, valli que tenet munimine turmas
Ausonius. Torquet totas in prælia vires
Pœnorum ductor, propellitque agmina voce :
Dum dictator abest, rape, miles, tempora pugne.
Non sperata diu plano certamina campo
-Offert ecce Deus. Quoniam data copia, longum
Detergete situm ferro, multoque cruore

Exsatiare, viri, plenos rubiginis enses.
Atque ea cunctator pensabat ab aggere valli,
Perlustrans campos oculis, tantoque periclo
Discere, quinam esset Fabius, te, Roma, dolebat.
Cui natus, juncta arma ferens, Dabit improbus, inquit,
Quas dignum est, pœnas; qui per suffragia cæca
Invasit nostros hæc ad discrimina fascēs.
Insanæ spectate tribus. Pro lubrica rostra,
Et vanis fora læta viris! Nunc munera Martis
Æquent imperio, et solem concedere nocti
Sciscant imbelles. Magna mercede piabunt
Erroris rabiem, et nostrum violâsse parentem.
Tum senior, quatiens hastam, lacrimisque coortis:
Sanguine Pœnorum, juvenis, tam tristia dicta
Sunt abolenda tibi. Patiarne ante ora manusque
Civem deleri nostras? aut vincere Pœnum,
Me spectante, sinam? Nos æquavisse minori,
Solvetur culpa, si sunt mihi talia corda.
Jamque hoc (ne dubites) longævi, nate, parentis
Accipe, et æterno fixum sub pectore serva:
Succensere nefas patriæ: nec fœdior ulla
Culpa sub extremas fertur mortalibus umbras.
Sic docuere senes. Quantus, qualisque fuisti,
Cum pulsus lare et extorris Capitolia curru
Intrares exsul! tibi corpora cæsa, Camille,
Damnata quot sunt dextra! Pacata fuissent
Nî consulta viro, mensque impenetrabilis iræ;
Mutâssentque solum sceptris Æneia regna,
Nullaque nunc stares terrarum vertice, Roma.
Pone iras, o nate, meas. socia arma feramus.

Acceleremus opem. Jamque intermixta sonabant
Classica, procursusque viros colliserat acer.
Primus claustra manu portæ Dictator et altos
Disjecit postes, rupitque in prælia cursum.
Non graviore movent venti certamina mole,
Odrysius Boreas, et Syrtim tollere pollens
Africus: obnixi cum bella furentia torquent,
Distraxere fretum, ac diversa ad litora volvunt
Æquor quisque suum; sequitur stridente procella
Nunc huc, nunc illuc, raptum mare, et intonat undis.
Haud prorsus daret ullus honos, tellusque subacta
Phœnicum, et Karthago ruens, injuria quantum
Orta ex invidia decoris tulit: omnia namque
Dura simul devicta viro, metus, Hannibal, iræ,
Invidia, atque una Fama et Fortuna subactæ.
Pœnus ab excelso rapidos decurrere vallo
Ut vidit, tremuere iræ, ceciditque repente
Cum gemitu spes haud dubiæ præsumta ruinæ:
Quippe aciem denso circumvallaverat orbe,
Hausurus clausos coniectis undique telis.
Atque hîc Dardanius pravo certamine ductor
Jam Styga et æternas intrârat mente tenebras.
Nam Fabium auxiliumque viri sperare pudebat.
Cum senior, gemino complexus prælia cornu,
Ulteriore ligat Pœnorum terga corona:
Et modo claudentes aciem, nunc extima, cingens
Clausos ipse tenet. Majorem surgere in arma,
Majoremque dedit cerni Tirynthius. altæ
Scintillant cristæ, et (mirum) velocibus ingens
Per subitum membris venit vigor: ingerit hastas,

Aversumque premit telorum nubibus hostem.
Qualis post juvenem, nondum subeunte senecta,
Rector erat Pylius bellis ætate secunda.
Inde ruens, Thurin, et Beucen, et Narin, et Arsen
Dat leto, fisumque manus conferre Mahalcen,
Cui decus insigne, et quæsitum cuspide nomen.
Tum Garadum, largumq; comæ prosternit Adherben,
Et geminas acies superantem vertice Thylin,
Qui summas alto prensabat in aggere pinnas.
Eminus hos: gladio Sapharum, gladioque Monæsum,
Et Morinum pugnæ æris stridore cientem,
Dexteriore gena sedit cui letifer ictus,
Perque tubam fixæ decurrens vulnere malæ,
Extremo fluxit propulsus murmure sanguis.
Proximus huic jaculo Nasamonius occidit Idmon.
Namque super tepido lapsantem sanguine, et ægra
Lubrica nitentem nequidquam evadere planta,
Impacto prosternit equo, trepideque levantem
Membra afflicta solo pressa violentius hasta
Implicuit terræ, telumque in cæde reliquit.
Hæret humi cornus motu tremefacta jacentis,
Et campo servat mandatum affixa cadaver.
Nec non exemplo laudis furiata juvenus,
Sullæque, Crassique simul, junctusque Metello
Furnius, ac melior dextræ Torquatus, inibant
Prælia, et unanimi vel morte emisse volebant
Spectari Fabio. Miser hinc vestigia retro
Dum rapit, et molem subducto corpore vitat
Intorti Bibulus saxi, atque in terga refertur,
Strage super lapsus sociûm, qua fibula morsus

Loricæ crebro laxata resolverat ictu,
Accepit lateri, penitusque in viscera adegit,
Exstabat fixo quod forte cadavere, ferrum.
Heu sortem necis! evasit Garamantica tela
Marmaridumque manus, ut inertî cuspide fusus
Occideret, telo non in sua vulnera misso.
Volvitur exanimis, turpatque decora juventa
Ora novus pallor; membris dimissa solutis
Arma fluunt, erratque niger per lumina somnus.
Venerat ad bellum Tyria Sidonê, nepotum
Excitus prece, et auxilio socia arma ferebat,
Eoa tumidus pharetrati militis ala,
Gens Cadmi, Cleadas; fulva cui plurima passim
Casside, et aurato fulgebat gemma monili.
Qualis ubi Oceani renovatus Lucifer unda
Laudatur Veneri, et certat majoribus astris.
Ostro ipse, ac sonipes ostro, totumque per agmen
Purpura Agenoreis saturata micabat aenis.
Hic, avidum pugnæ, et tam clarum excidere nomen
Brutum exoptantem, varie nunc lævus in orbem,
Nunc dexter levibus flexo per devia gyris
Ludificatus equo, volucrem post terga sagittam
Fudit, Achæmenio detrectans prælia ritu.
Nec damnata manus, medio sed (flebile) mento
Armigeri Cascæ penetrabilis hæsit arundo,
Obliquumque secans surrecta cuspide vulnus
Uventi ferrum admovit tepefacta palato.
At Brutus, diro casu turbatus amici,
Ausum multa virum, et spargentem in vulnera sævos
Fraude fugæ calamos, jam nullis cursibus instat

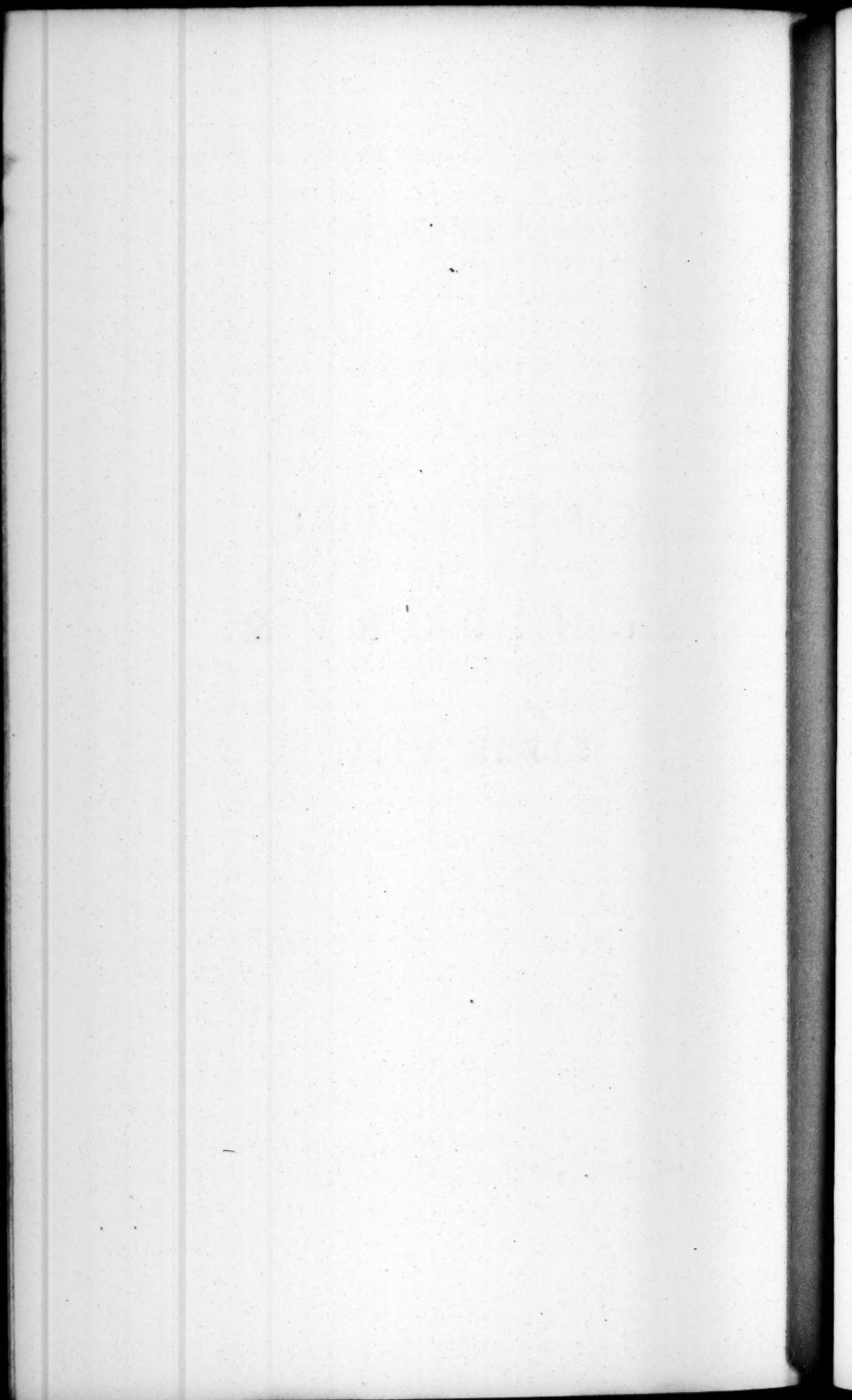
Prendere cornipedis, sed totam pectoris iram
Mandat atrox hastæ, telumque volatile nodo
Excudit, ac summum, qua laxa monilia crebro
Nudabant versu, tramittit cuspide pectus.
Labitur intento cornu transfossus, et una
Arcum læva cadens, dimisit dextra sagittam.
At non tam tristi sortitus prælia Marte
Phœbei Soractis honor Carmelus agebat:
Sanguine quippe suo jam Bagraa tinxerat ensen,
Dux rectorque Nubæ populi; jam fusus eidem
Zeusis, Amyclæi stirps impacata Phalanti,
Quem tulerat mater claro Phœnissa Laconi.
Talia dum metuit, nec pugnæ fesus in hoste
Tam rapido, nec deinde fugæ, suadente pavore,
Per dumos miser in vicina cacumina quercus
Repererat, atque alta sese occultabat in umbra
Hampsicus, insistens tremulis sub pondere ramis.
Hunc longa, multa orantem, Carmelus, et altos
Mutantem saltu ramos, transverberat hasta.
Ut, qui viscatos populatur arundine lucos,
Dum nemoris celsi procera cacumina sensim
Substructa certat tacitus contingere meta,
Sublimem calamo sequitur crescente volucrem.
Effudit vitam, atque alte manante cruore
Membra pependerunt curvato exsanguia ramo.
Jamque in palantes ac versos terga feroces
Pugnabant Itali, subitus cum mole pavenda
Terrificis Maurus prorumpit Tunger in armis.
Nigra viro membra, et furvi juga celsa trahebant
Cornipedes, totusque novæ formidinis arte

Concolor æquabat liventia currus equorum
Terga; nec erectis similes imponere cristis
Cessârat pennas, aterque tegebat amictus.
Ceû quondam æternæ regnator noctis, ad imos
Cum fugeret thalamos, Ennæa virgine rapta
Egit nigrantem Stygia caligine currum.
At Cato, tum prima sparsus lanugine malas,
Quod peperere decus Circæo Tuscula dorso
Mœnia, Laertæ quondam regnata nepoti,
Quamquam tardatos turbata fronte Latinos
Collegisse gradum videt, imperterritus ipse
Ferrata calce atque effusa largus habena
Cunctantem impellebat equum. negat obviu ire,
Et trepidat cassa sonipes exterritus umbra.
Tum, celer in pugnam dorso delatus ab alto
Alipedem planta currum premit, atque volanti
Assilit a tergo. Cecidere et lora repente,
Et stimuli: ferrumque super cervice tremiscens
Palluit infelix subducto sanguine Maurus.
Ora rapit gladio, præfixaque cuspide portat.
At sævo Mavorte ferox perrumpit anhelum
Dictator cum cæde globum. miserabile visu,
Vulneribus fessum ac multo labente cruore
Ductorem cernit suprema ac fœda precantem.
Manavere genis lacrimæ, clipeoque paventem
Protegit, et, natum stimulans, Fortissime, labem,
Hanc pellamus, ait; Pœnoque ob mitia facta,
Quod nullos nostris ignes disperserit arvis,
Dignum expendamus pretium. Tunc, arte paterna
Ac stimulis gaudens, juvenis circumdata Pœnûm

Agmina deturbat gladio, campumque relaxat ;
Donec Sidonius decederet æquore ductor.
Ceus, stimulante fame, rapuit cum Martius agnum
Averso pastore lupus, fœtumque trementem
Ore tenet presso ; tum, si vestigia cursu
Auditis celeret balatibus obvia pastor,
Jam sibimet metuens, spirantem dentibus imis
Rejectat prædam, et vacuo fugit æger hiatu.
Tum demum turmis, quas circumfuderat atra
Tempestas, Stygiæ tandem fugere tenebræ.
Törpebant dextræ, et sese meruisse negabant
Servari, subitisque bonis mens ægra natabat.
Ut, qui collapsa pressi jacuere ruina,
Eruta cum subito membra, et nox atra recessit,
Connivent, solemque pavent cognoscere visu.
Quis actis, senior, numerato milite lætus,
Colles et tuto repetebat in aggere castra.
Ecce autem e media jam morte renata juvenus,
Clamorem tollens ad sidera, et ordine longo
Ibat ovans, Fabiumque decus, Fabiumque salutem
Certatim, et magna memorabat voce parentem.
Tum, qui partitis dissederat ante manipulis,
Sancte, ait, o genitor, revocato ad lucis honorem
Si fas vera queri, cur nobis castra virosque
Dividere est licitum ? patiens cur arma dedisti,
Quæ solus rexisse vales ? Hoc munere lapsi
Æternas multo cum sanguine vidimus umbras.
Ocius huc aquilas servataque signa referte.
Hic patria est : muri que Urbis stant pectore in uno.
Tuque dolos, Pœne, atque astus tandem exue notos :

Cum solo tibi jam Fabio sunt bella gerenda.
Hæc ubi dicta dedit, mille hinc (venerabile visu)
Cespite de viridi surgunt properantius aræ.
Nec prius aut epulas, aut munera grata Lyæi
Fas cuiquam tetigisse fuit, quam multa precatus
In mensam Fabio sacrum libavit honorem.

C. SILII ITALICI
P U N I C O R U M
LIBER VIII.

LIBER VIII.

V. 1—24.

PRIMUS Agenoridum cedentia terga videre
Æneadis dederat Fabius : Romana parentem
Solum castra vocant, solum vocat Hannibal hostem :
Impatiensque moræ fremit. Ut sit copia Martis,
Exspectanda viri fata, optandumque sub armis
Parcarum auxilium. namque, hac spirante senecta,
Nequidquam sese Latium sperare cruorem.
Jam vero concors miles, signisque relatis
Indivisus honos, iterumque et rursus eidem
Soli obluctandum Fabio, majoribus ægrum
Agebant curis. Lentando fervida bella
Dictator, cum multa adeo, tum miles egenus
Cunctarum ut rerum Tyrius foret, arte sedendi
Egerat, et quanquam finis pugnaque manuque
Haud dum partus erat, jam bello vicerat hostem.
Quin etiam ingenio fluxi, sed prima feroces,
Vaniloquum, Celtæ, genus ac mutabile mentis,
Respectare domos. mœrebant, cæde sine ulla
(Insolitum sibi) bella geri, siccasque cruoris
Inter tela siti Mavortis hebescere dextras.
His super internæ labes et civica vulnus
Invidia augebant : Ævus conatibus Hannon
Ductoris non ulla domo submittere Patres
Auxilia, aut ullis opibus juvisse sinebat.

Quis lacerum curis, et rerum extrema paventem
Ad spes armorum et furialia vota reducit
Præscia Cannarum Juno, atque elata futuris.
Namque hac accitam stagnis Laurentibus Annam
Affatur voce, et blandis hortatibus implet:
Sanguine cognato juvenis tibi, Diva, laborat
Hannibal, a vestro nomen memorabile Belo.
Perge, age, et insanos curarum comprime fluctus,
Excute sollicito Fabium. sola ille Latinos
Sub juga mittendi mora. jam discingitur armis.
Cum Varrone manus, et cum Varrone serenda
Prœlia. ne desit fatis ad signa movenda.
Ipsa adero. tendat jamdudum in Iapyga campum.
Huc Trebiæ rursum et Trasymeni fata sequentur.
Tum Diva, Indigetis castis contermina lucis,
Haud, inquit, tua jus nobis præcepta morari.
Si fas, sit cautum, quæso, retinere favorem
Antiquæ patriæ mandataque magna sororis:
: Quanquam inter Latios Annæ stet numen honores.
Multa retro rerum jacet, atque ambagibus ævi
Obtegitur densa caligine mersa vetustas,
Cur Sarranâ dicent Cœnotri numina templo,
Regnisque Æneadum germana colatur Elisæ.
Sed pressis stringam revocatam ab origine famam
Narrandi metis, breviterque antiqua revolvam.
Iliaco postquam deserta est hospite Dido,
Et spes abruptæ, mediis penetralibus atram
Festinat furibunda pyram. tum corripit ensem
Certa necis, profugi donum exitiale mariti.
Despectus tædæ regnis se imponit Hiarbas,

Et tepido fugit Anna rogo. Quis rebus egenis
Ferret opem, Nomadum late terrente tyranno?
Battus Cyrenen molli tum forte fovebat
Imperio, mitis Battus, lacrimasque dedisse
Casibus humanis facilis. qui, supplice visa,
Intremuit regum eventus, dextramque tetendit.
Atque ea, dum flavas bis tondet messor aristas,
Servata interea sedes: nec longius uti
His opibus Battoque fuit. nam ferre per æquor
Exitium miseræ jam Pygmaliona docebat.
Ergo agitur pelago, Divis inimica sibique,
Quod se non dederit comitem in suprema sorori.
Donec jactatam laceris (miserabile) velis
Fatalis turbo in Laurentes expulit oras.
Non cœli, non illa soli, non gnara colentum
Sidonis in Latia trepidabat naufraga terra.
Ecce autem Æneas, sacro comitatus Iulo,
Jam regni compos, noto sese ore ferebat.
Qui terræ defixam oculos, et multa timentem,
Ac deinde allapsam genibus lacrimantis Iuli,
Attollit, mitique manu intra limina ducit.
Atque ubi jam casus adversorumque pavorem
Hospitii lenivit honos, tum discere mœsta
Exposcit cura letum infelicis Elisæ.
Cui sic, verba trahens largis cum fletibus, Anna
Incipit, et blandas addit pro tempore voces:
Nate Dea, solus regni lucisque fuisti
Germanæ tu caussa meæ. mors testis: et ille
(Heu! cur non idem mihi tum?) rogos. Ora videre
Postquam est ereptum miseræ tua, litore sedit

Interdum, stetit interdum; ventosque secuta
Infelix oculis, magno clamore vocabat
Æneam, comitemque tuæ se imponere solam
Orabat paterere rati. mox turbida anhelum
Retulit in thalamos cursum, subitoque tremore
Substitit, et sacrum timuit tetigisse cubile.
Inde amens, nunc sideream fulgentis Iuli
Effigiem fovet amplexu: nunc tota repente
Ad vultus conversa tuos, ab imagine pendet.
Conqueriturque tibi, et sperat responsa remitti.
Non unquam spem ponit amor. Jam tecta domumq;
Deserit, et rursus portus furibunda revisit,
Si qui te referant converso flamine venti.
Ad magicas etiam fallax atque improba gentis
Massylæ levitas descendere compulit artes.
Heu sacri vatium errores! dum numina noctis
Eliciunt, spondentque novis medicamina curis,
Quod vidi decepta nefas! Congessit in atram
Cuncta tui monumenta pyram, et non prospera dona.
Tum sic Æneas dulci repetitus amore:
Tellurem hanc juro, vota inter nostra frequenter
Auditam vobis; juro caput, Anna, tibi que
Germanæque tuæ dilecti, invitus, Iuli,
Respiciens, ægerque animi tum regna reliqui
Vestra, nec abscessem thalamo, nî magna minatus
Meque sua ratibus dextra imposuisset, et alto
Egisset rapidis classem Cyllenius Euris.
Sed cur, (heu seri monitus!) cur tempore tali
Incustodito sævire dedistis amori?
Contra sic inquit, volvens vix murmur anhelum

Inter singultus, labiisque trementibus Anna:
Nigro forte Jovi, cui tertia regna laborant,
Atque atri sociæ thalami nova sacra parabam,
Quis ægram mentem et trepidantia corda levaret
Infelix germana tori; furvasque trahebam
Ipsa manu, properans ad visa pianda, bidentes.
Nam somno aspersam dirus me impleverat horror,
Terque suam Dido, ter cum clamore vocârat,
Et læta exsultans ostenderat ora Sichæus.
Quæ dum abigo menti, et, sub lucem ut visa secudent,
Oro cœlicolas, ac vivo purgor in amni;
Illa, cito passu pervecta ad litora, mutæ
Oscula, qua steteras, bis terque infixit arenæ.
Deinde amplexa sinu late vestigia fovit;
Ceui cinerem orbatæ pressant ad pectora matres.
Tum rapido præceps cursu, resolutaque crinem,
Evasit propere in celsam, quam struxerat ante
Magna mole, pyram: cujus de sede dabatur
Cernere cuncta freta et totam Karthaginis urbem.
Hic Phrygiam vestem et baccatum induta monile,
Postquam illum infelix hausit, quo munera primum
Sunt conspecta, diem, et convivia mente reduxit,
Festasque adventu mensas, teque ordine Trojæ
Narrantem longos, se pervigilante, labores,
In portus amens rorantia lumina flexit.
[Atque hæc sparsa comam Divis in morte profudit:]
Dî longæ noctis, quorum jam numina nobis
Mors instans majora facit, precor, inquit, adeste,
Et placidi victos ardore admittite manes.
Æneæ conjux, Veneris nurus, ulta maritum,

Vidi constructas nostræ Karthaginis arces.
Nunc ad vos magni descendet corporis umbra.
Me quoque fors dulci quondam vir notus amore
Exspectat, curas cupiens æquare priores.
Hæc dicens, ense media in præcordia adegit,
Ensem Dardanii quæsitum in pignus amoris.
Viderunt comites, tristique per atria planctu
Concurrunt: magnis resonant ululatibus ædes.
Accepi infelix, dirisque exterrita fatis,
Ora manu lacerans, lymphato regia cursu
Tecta peto, celsosque gradus evadere nitor.
Ter diro fueram conata incumbere ferro,
Ter cecidi exanimæ membris revoluta sororis.
Jamque ferebatur vicina per oppida rumor.
Tum Cyrenæam fatis agitantibus urbem
Devenio; hinc vestris pelagi vis appulit oris.
Motus erat, placidumq; animum mentemq; quietam
Troius in miseram rector susceperat Annam.
Jamque omnes luctus omnesque e pectore curas
Dispulerat, Phrygiis nec jam amplius advena tectis
Illa videbatur. Tacito nox atra sopore
Cuncta per et terras et lati stagna profundi
Condiderat, tristi cum Dido ægerrima vultu
Has visa in somnis germanæ effundere voces:
His, soror, in tectis longæ indulgere quieti,
Heu! nimium segura, potes? nec, quæ tibi fraudes
Tendantur, quæ circumstent discrimina, cernis?
Ac nondum nostro infaustos generique soloque
Laomedontæ nosis telluris alumnos?
Dum cælum rapida stellas vertigine volvet,

Lunaque fraterno lustrabit lumine terras :
Pax nulla Æneadas inter Tyriosque manebit.
Surge, age, jam tacitas suspecta Lavinia fraudes
Molitur, dirumque nefas sub corde volutat.
Præterea (ne falsa putes hæc fingere somnum)
Haud procul hinc parvo descendens fonte Numicus
Labitur, et leni per valles volvitur amne.
Huc rapies, germana, viam tutosque receptus.
Te sacra excipient hilares in flumina Nymphæ,
Æternumque Italis numen celebrabere in oris.
Sic fata in tenuem Phœnissa evanuit auram.
Anna novis somno excutitur perterrita visis,
Itque timor totos gelido sudore per artus.
Tunc, ut erat tenui corpus velamine tecta,
Prosiluit stratis, humilique egressa fenestra
Per patulos currit plantis pernicibus agros:
Donec arenoso (sic fama) Numicius illam
Suscepit gremio, vitreisque abscondidit antris.
Orta dies totum radiis impleverat orbem,
Cum nullam Æneadæ thalamis Sidonida nacti,
Et Rutulum magno errantes clamore per agrum,
Vicini ad ripas fluvii manifesta sequuntur
Signa pedum, dumque inter se mirantur, ab alto
Amnis aquas cursumque rapit. tum sedibus imis
Inter cæruleas visa est residere sorores
Sidonis, et placido Teucros affari ore.
Ex illo primis anni celebrata diebus
Per totam Ausoniam venerando numine culta est.
Hanc postquam in tristes Italûm Saturnia pugnas
Hortata est, celeri superum petit æthera curru,

Optatum Latii tandem potura cruorem.
Diva Deæ parere parat, magnumque Libyssæ
Ductorem gentis nulli conspecta petebat.
Ille, virûm cœtu tum forte remotus ab omni,
Incertos rerum eventus bellicque volutans,
Anxia ducebat vigili suspiria voce.
Cui Dea sic dictis curas solatur amicis:
Quid tantum ulterius, rex o fortissime gentis
Sidoniæ, ducis cura ægrescente dolorem?
Omnis jam placata tibi manet ira Deorum,
Omnis Agenoridis rediit favor. eja, age, segnes
Rumpe moras, rape Marmaricas in prælia vires.
Mutati fasces. jam bellum atque arma Senatus
Ex inconsulto posuit Tirynthius heros:
Cumque alio tibi Flaminio sunt bella gerenda.
Me tibi, ne dubites, summi matrona Tonantis
Misit. Ego Ænotris æternum numen in oris
Concelebror, vestri generata e sanguine Beli.
Haud mora sit: rapido belli rape fulmina cursu,
Celsus Iapygios qua se Garganus in agros
Explicat. haud longe tellus. huc dirige signa.
[Hæc, ut Roma cadat, sat erit victoria Pœnis.]
Dixit, et in nubes humentia sustulit ora.
Cui dux, promissæ revirescens pignore laudis:
Nympha, decus generis, quo non sacratius ullum
Numen, ait, nobis, felix oblata secundes.
Ast ego te, compos pugnae, Karthaginis arce
Marmoreis sistam templis, juxtaque dicabo
Æquatam gemino simulacri munere Dido.
Hæc fatus socios stimulat tumefactus ovantes;

Pone graves curas tormenta^{que} lenta sedendi,
Fatalis Latio miles. Placavimus iras
Cœlicolûm : redeunt Divi. Finita maligno
Hinc Fabio imperia et mutatos Consule fasces
Nuntio. Nunc dextras mihi quisque atque illa referto,
Quæ Marte exclusus promittere magna solebas.
En, numen patrium spondet majora peractis.
Vellantur signa, ac Diva ducente petamus
Infaustum Phrygibus Diomedis nomine campum.
Dumque Arpos tendunt instincti pectora Pœni,
Subnixus raptō plebeii muneris ostro,
Sævit jam Rostris Varro, ingentique ruinæ
Festinans aperire locum, fata admovet Urbi.
Atque illi sine luce genus, surdumque parentum
Nomen, et immodice vibrabat in ore canoro
Lingua procax. Hinc auctus opes, largusque rapinæ
Infima dum vulgi fovet, oblatratque Senatum;
Tantum in quassata bellis caput extulit urbe,
Momentum ut rerum et fati foret arbiter unus,
Quo conservari Latium victore puderet.
Hunc Fabios inter, sacrataque nomina Marti
Scipiadas, interque Jovi spolia alta ferentem
Marcellum, fastis labem suffragia cæca
Addiderant, Cannasque malum exitiale fovebat
Ambitus, et Grajo funestior æquore campus.
Idem, ut turbarum sator, atque accendere sollers
Invidiam, pravusque togæ, sic debilis arte
Belligera, Martemque rudis versare, nec ullo
Spectatus ferro, lingua sperabat adire
Ad dextræ decus, atque e Rostris bella ciebat.

Ergo alacer, Fabiumque moræ increpitare professus,
Ad vulgum in Patres adovantia verba ferebat.
Vos, quorum imperium est, Consul præcepta modumq;
Bellandi posco. Sedeone, an montibus erro,
Dum mecum Garamas et adustus corpora Maurus
Dividit Italiam? an ferro, quo cingitis, utor?
Exaudi, bone Dictator, quid Martia plebes
Imperitet. Pelli Libyas, Romamque levare
Hoste jubet. Num festinant, quos plurima passos
Tertius exurit lacrimosis casibus annus?
Ite igitur, capite arma, viri. Mora sola triumpho
Parvum iter est. Quæ prima dies ostenderit hostem,
Et Patrum regna et Pœnorum bella resolvet.
Ite alacres, Latia devinctum colla catena
Hannibalem, Fabio, ducam, spectante, per Urbem.
Hæc postquam increpuit, portis arma incitus effert,
Impellitque moras, veluti cum carcere rupto
Auriga indocilis totas effudit habenas,
Et, præceps trepida pendens in verbera planta,
Impar fertur equis; fumat male concitus axis,
Ac frena incerto fluitant discordia curru.
Cernebat Paullus (namque huic communia Campus
Jura atque arma tulit) labi, mergente sinistro
Consule, res, pessumque dari: sed mobilis ira
Turbati vulgi, signataque mente cicatrix
Undantes ægro frenabat corde dolores.
Nam cum perdomita est armis juvenilibus olim
Illyris ora viri, nigro allatraverat ore
Victorem invidia, et ventis jactârat iniquis.
Hinc inerat metus et duræ reverentia plebis.

Sed genus admotum Superis, summumque per altos
Attingebat avos cœlum. numerare parentem
Assaracum retro præstabat Amulius auctor,
Assaracusque Jovem: nec, qui spectâsset in armis,
Abnueret genus. Huic Fabius jam castra petenti:
Si tibi cum Tyrio credis fore maxima bella
Ductore, (invitus vocem hanc e pectore rumpam,)
Frustraris, Paulle, Ausoniam. Te prœlia dira,
Teque hostis castris gravior manet: aut ego multo
Nequidquam didici casus prænoscerè Marte.
Spondentem audivi, (piget, heu! tædetque senectæ,
Si, quas prospicio, restat passura ruinas!)

Cum duce tam fausti Martis, qua viderit hora,
Sumturum pugnam. Quantum nunc, Paulle, supremo
Absumus exitio, vocem hanc si Consulis ardens
Audivit Pœnus! Jam latis obvia credo
Stat campis acies, exspectaturque sub ictu
Alter Flaminius. Quantos, insane, ciebis
Varro viros! tu, (pro Superi!) tu protinus arma?
Tu campum noscas ante, exploresque trahendo
Quantum hosti victus. tu non, quæ copia rerum,
Quæ natura loci, quod sit, rimabere sollers,
Armorum genus? et stantem super omnia tela
Fortunam aspicias? Fer, Paulle, indevia recti
Pectora: cur, uni patriam si affligere fas est,
Uni sit servare nefas? Eget improbus arcto
Jan victu Libys, et, belli fervore retuso,
Lassa fides sociûm est. non hîc domus hospita tecto
Invitat patrio, non fidæ mœnibus urbes
Excipiunt, renovatque pari se pube juvenus.

Tertia vix superest, crudo quæ venit Ibero,
Turba virûm. Persta, et lentī medītamina belli
Cautus ama. si quā interea invitaverit aura,
Annueritque Deus, velox accede secundis.
Cui breviter mæsto Consul sic ore vicissim:
Mecum erit hæc prorsus pietas, mentemque feremus
In Pœnos, invicte, tuam. nec me unica fallit
Cunctandi ratio, quā, te grassante, senescens
Hannibal oppressum vidit considerare bellum.
Sed quænam ira Deûm? Consul datus alter, opinor,
Ausoniæ est, alter Pœnis. Trahit omnia secum,
Et metuit demens, alio ne Consule Roma
Concidat. E Tyrio consortem accite Senatu:
Non tam sæva volet. Nullus, qui portet in hostem,
Sufficit insano sonipes. incedere noctis,
Quæ tardent cursum, tenebras dolet: itque superbus
Tantum non strictis mucronibus; ulla retardet
Ne pugnas mora, dum vagina ducitur ensis.
Tarpejæ rupes, cognataque sanguine nobis
Tecta Jovis, quæque arce sua nunc stantia linquo
Mœnia felicitis patriæ, quocunque vocabit
Summa salus, testor, spreto discrimine, iturum.
Sed si surda mihi pugnabunt castra monenti,
Haud ego vos ultra, nati, dulcemque morabor
Assaraci de gente domum; similemve videbit
Varroni Paullum redeuntem saucia Roma.
Sic tum diversa turbati mente petebant
Castra duces. At prædictis jam sederat arvis
Ætolos Pœnus servans ad prælia campos.
Non alias majore virûm, majore sub armis

Agmine cornipedum concussa est Itala tellus.
 Quippe extrema simul gentique Urbique timebant;
 Nec spes certandi plus uno Marte dabatur.
 Faunigenæ socio bella invasere Sicano
 Sacra manus Rutuli, servant qui Daunia regna,
 Laurentique domo gaudent, et fonte Numici:
 Quos Castrum, Phrygibusque gravis quondam Ardea misit,
 Quos celso devexa jugo Junonia sedes
 Lanuvium, atque altrix casti Collatia Bruti.
 Quique immite nemus Triviæ, quique ostia Tusci
 Amnis amant, tepidoque foveant Almone Cybeben:
 Hinc Tibur, Catille, tuum, sacrisque dicatum
 Fortunæ Præneste jugis, Antemnaque prisco
 Crustumio prior, atque habiles ad aratra Labici:
 Nec non sceptriferi qui potant Thybridis undam,
 Quique Anienis habent ripas, gelidoque rigantur
 Simbruvio, rastrisque domant Æquicula rura.
 His Scaurus monitor. tenero tunc Scaurus in ævo;
 Sed jam signa dabat nascens in secula virtus.
 Non illis solitum crispare hastilia campo,
 Nec mos pennigeris pharetram implevisse sagittis;
 Pila volunt, brevibusque habiles mucronibus enses:
 Ære caput tecti surgunt super agmina cristis.
 At quos ipsius mensis seposta Lyæi
 Setia, et incelebri miserunt valle Velitræ,
 Quos Cora, quos spumans immiti Signia musto,
 Et quos pestifera Pomptini uligine campi,
 Qua Saturæ nebulosa palus restagnat, et atro
 Liventes cœno per squalida turbidus arva
 Cogit aquas Ufens, atque inficit æquora limo,

Ducit avis pollens, nec dextra indignus avorum
Scævola, cui diræ cælatur laudis honora
Effigie clipeus. flagrant altaribus ignes,
Tyrrhenûm valli medio stat Mucius ira
In semet versa, sævitque in imagine virtus.
Tunc icti specie finire hoc bella magistro
Cernitur effugiens ardentem Porsena dextram.
Quis Circæa juga, et scopulosi verticis Anxur,
Hernicaque impresso raduntur vomere saxa,
Quis putri pinguis sulcaris Anagnia gleba,
Sulla Ferentinis Privernatumque manipulis
Ducebat simul excitis : Soræque juvenus
Addita fulgebat telis. Hic Scaptia pubes,
Hic Fabrateriæ vulgus ; nec monte nivoso
Descendens Atina aberat, detritaque bellis
Suessa, atque a duro Frusino haud imbellis aratro.
At, qui, Fibreno miscentem flumina, Lirim
Sulfureum, tacitisque vadis ad litora lapsum,
Accolit, Arpinas, accita pube Venafro
Ac Larinatum dextris, socia hispidus arma
Commovet, atque viris ingens exhaurit Aquinum.
Tullius æratas raptabat in agmina turmas,
Regia progenies, et Tullo sanguis ab alto.
Indole pro ! quanta juvenis, quantumque daturus
Ausoniæ populis ventura in secula civem !
Ille, super Gangen, super exauditus et Indos,
Implebit terras voce, et furialia bella
Fulmine compescet linguæ, nec deinde relinquet
Par decus eloquio cuiquam sperare nepotum.
Ecce inter primos Therapnæo a sanguine Clausi

Exsultat rapidis Nero non imitabilis ausis.
Hunc Amiterna cohors, et Bactris nomina ducens
Casperia, hunc Foruli, magnæque Reate dicatum
Cœlicolûm Matri, necnon habitata pruinis
Nursia, et a Tetrica comitantur rupe cohortes.
Cunctis hasta decus, clipeusque refertur in orbem,
Conique implumes, ac lævo tegmina crure.
Ibant, et læti pars Sancum voce canebant
Auctorem gentis, pars laudes ore ferebant,
Sabe, tuas, qui de proprio cognomine primus
Dixisti populos magna ditione Sabinos.
Quid, qui Picenæ stimulat telluris alumnos,
Horridus et squamis et equina Curio crista?
Pars belli quam magna venit! Non æquore verso
Tam creber fractis albescit fluctus in undis:
Nec cœtu leviores, ubi mille per agmina virgo
Lunatis acies imitatur Martia peltis,
Perstrepit et tellus et Amazonius Thermodon.
Hic et, quos pascunt scopulosæ rura Numanæ,
Et quîs litoreæ fumant altaria Cupræ,
Quique Truentinas servant cum flumine turres,
Cernere erat: clipeata procul sub sole corusco
Agmina sanguinea vibrant in nubila luce.
Stat fucare colus nec Sidone vilior Ancon,
Murice nec Libyco: statque humectata Vomano
Adria, et inclemens hirsuti signifer Ascli.
Hoc Picus, quondam nomen memorabile ab alto
Saturno, statuit genitor, quem carmine Circe
Exutum formæ volitare per æthera jussit,
Et sparsit plumis croceum fugientis honorem.

Ante (ut fama docet) tellus possessa Pelasgis,
Quis Æsis regnator erat, fluvioque reliquit
Nomen, et a sese populos tum dixit Asisos.
Sed non ruricolæ firmârunt robore castra
Deteriore, cavis venientes montibus, Umbri.
Hos Æsis Sapisque lavant, rapidasque sonanti
Vertice contorquens undas per saxa Metaurus,
Et lavat ingentem perfundens flumine sacro
Clitumnus taurum, Narque albescentibus undis
In Thybrim properans, Tiniaque inglorius humor,
Et Clanis, et Rubico, et Senonum de nomine Sena.
Sed pater ingenti medios illabitur amne
Albula, et admota perstringit mœnia ripa.
His urbes Arna, et lætis Mevania pratis,
Hispellum, et duro monti per saxa recumbens
Narnia, et infestum nebulis humentibus olim
Iguvium, patuloque jacens sine mœnibus arvo
Fulgina: his populi fortes Amerinus, et armis
Vel rastris laudande Camers, his Sassina dives
Lactis, et haud parci Martem coluisse Tudertes.
Ductor Piso viros spernaces mortis agebat
Ora puer, pulcherque habitum: sed corde sagaci
Æquabat senium, atque astu superaverat annos.
Is primam ante aciem pictis radiabat in armis;
Arsacidum ut fulvo micat ignea gemma monili.
Jamque per Etruscos legio completa maniplos
Rectorem magno spectabat nomine Galbam.
Huic genus orditur Minos, illusaque tauro
Pasiphae, clarique dehinc stant ordine patres.
Lectos Cære viros, lectos Cortona superbi

Tarcontis domus et veteres misere Graviscæ.
Necnon Argolico dilectum litus Haleso
Alsium, et obsessæ campo squalente Fregenæ.
Affuit et sacris interpretes fulminis alis
Fæsula, et antiquus Romanis mœnibus horror
Clusinum vulgus; cum, Porsena magne, jubebas
Nequidquam pulsos Romæ imperitare Superbos.
Tunc quos a niveis exegit Luna metallis,
Insignis portu, quo non spatiosior alter
Innumeras cepisse rates, et claudere pontum,
Mæoniæque decus quondam Vetulonia gentis.
Bissenos hæc prima dedit præcedere fasces,
Et junxit totidem tacito terrore secures:
Hæc altas eboris decoravit honore curules,
Et princeps Tyrio vestem prætexuit ostro:
Hæc eadem pugnas accendere protulit ære.
His mixti Nepesina cohors Æquique Falisci,
Quique tuos, Flavina, focos, Sabatia quique
Stagna tenent Ciminique lacum, qui Sutria tecta
Haud procul, et sacrum Phœbo Soracte frequentant.
Spicula bina gerunt; capiti cudone ferino
Sat cantum: Lycios damnant hastilibus arcus.
Hæc bellare acies nôrant. At Marsica pubes
Et bellare manu, et chelydri cantare soporem,
Vipereunque herbis hebetare et carmine dentem.
Ætææ, prolem Angitiam mala gramina primam
Monstravisse ferunt, tactuque domare venena,
Et lunam excussisse polo, stridoribus amnes
Frenantem, ac silvis montes nudâsse vocatis.
Sed populis nomen posuit metuentior hospes,

Cum fugeret Phrygias trans æquora Marsya Crenas,
Mygdoniam Phœbi superatus pectine loton.
Marruvium, veteris celebratum nomine Marri,
Urbibus est illis caput, interiorque per udos
Alba sedet campos, pomisque rependit aristas.
Cetera in obscuro famæ, et sine nomine, vulgi
Sed numero castella valent: conjungitur acer
Pelignus, gelidoque rapit Sulmone cohortes.
Nec cedit studio Sidicinus sanguine miles,
Quem genuere Cales. non parvus conditor urbi
(Ut fama est) Calais, Boreæ quem rapta per auras
Orithyia vago Geticis nutrit in antris.
Haud ullo levior bellis Vestina juvenus
Agmina densavit, venatu dura ferarum:
Quæ, Fiscelle, tuas arces, Pinnamque virentem,
Pascuaque haud tarde redeuntia tondet Aveiæ;
Marrucina simul Frentanis æmula pubes
Corfini populos, magnumque Teate trahebat.
Omnibus in pugna fertur sparus, omnibus alto
Assuetæ volucrem cœlo demittere fundæ.
Pectora pellis obit cæsi venatibus ursi.
Jam vero, quos dives opum, quos dives avorum
E toto dabat ad bellum Campania tractu,
Ductorum adventu vicinis sedibus Osci
Servabant; Sinuessa tepens, fluctuque sonorum
Vulturum, quasque evertere silentia, Amyclæ,
Fundique, et regnata Lamo Cajeta, domusque
Antiphatæ compressa freto, stagnisque palustre
Liternum, et quondam factorum conscia Cume:
Illic Nuceria, et Gaurus navalibus aptus;

Prole Dicarchea, multo cum milite Graja
Illic Parthenope, ac Pœno non pervia Nola,
Allifæ, et Clanio contemtæ semper Acerræ:
Sarrastes etiam populos totasque videres
Sarni mitis opes: illic, quos sulfure pingues
Phlegræi legere sinus, Misenus, et ardens
Ore giganteo sedes Ithacesia Baji;
Non Prochyte, non ardentem sortita Typhœa
Inarime, non antiqui saxosa Telonis
Insula, nec parvis aberat Calatia muris;
Surrentum, et pauper sulci cerealis Abella:
In primis Capua, heu! rebus servare serenis
Inconsulta modum, et pravo peritura tumore.
Lætos rectoris formabat Scipio bello.
Ille viris pila, et ferro circumdare pectus
Addiderat; leviora domo de more parentum
Gestabant tela, ambustas sine cuspidē cornos:
Aclydis usus erat, factæque ad rura bipennes.
Ipse inter medios venturæ ingentia laudis
Signa dabat, vibrare sudem, tramittere saltu
Murales fossas, undosum frangere nando
Indutus thoraca vadum: spectacula tanta
Ante acies virtutis erant. sæpe alite planta
Ilia perfossum, et campi per aperta volantem
Ipse pedes prævertit equum: sæpe arduus idem
Castrorum spatium et saxo tramisit et hasta:
Martia frons, facilesque comæ, nec pone retroque
Cæsaries brevior: flagrabant lumina miti
Aspectu, gratusque inerat visentibus horror.
Affuit et Samnis, nondum vergente favore

Ad Pœnos; sed nec veteri purgatus ab ira.
Qui Batalum, Nucrasque metunt, Boviania quique
Exagitant lustra, aut Caudinis faucibus hærent,
Et quos aut Ruffræ, quos aut Æsernia, quosve
Obscura incultis Herdonia misit ab agris.
Bruttius haud dispar animorum, unaque juvenus
Lucanis excita jugis, Hirpinaque pubes
Horrebat telis, et tergo hirsuta ferarum.
Hos venatus alit. lustra incoluere, sitimque
Avertunt fluvio, somnique labore parantur.
Additur his Calaber, Sallentinæque cohortes,
Necnon Brundisium, quo desinit Itala tellus.
Parebat legio audaci permissa Cethego.
Cui socias vires, atque indiscreta manipulis
Arma recensebant, nunc sese ostendere miles
Leucosiæ e scopulis, nunc quem Picentia Pæsto
Misit, et exhaustæ mox Pœno Marte Cerillæ,
Nunc Silarus quos nutrit aquis, quo gurgite tradunt
Duritiem lapidum mersis inolescere ramis.
Ille et pugnacis laudavit tela Salerni
Falcatos enses, et quæ Buxentia pubes
Aptabat dextris irrasæ robora clavæ.
Ipse, humero exsertus gentili more parentum,
Difficili gaudebat equo, roburque juventæ
Flexi cornipedis duro exercebat in ore.
Vos etiam accisæ desolatæque virorum
Eridani gentes, nullo attendente Deorum
Votis tunc vestris, casura ruistis in arma.
Certavit Mutinæ quassata Placentia bello:
Mantua mittenda certavit pube Cremonæ,

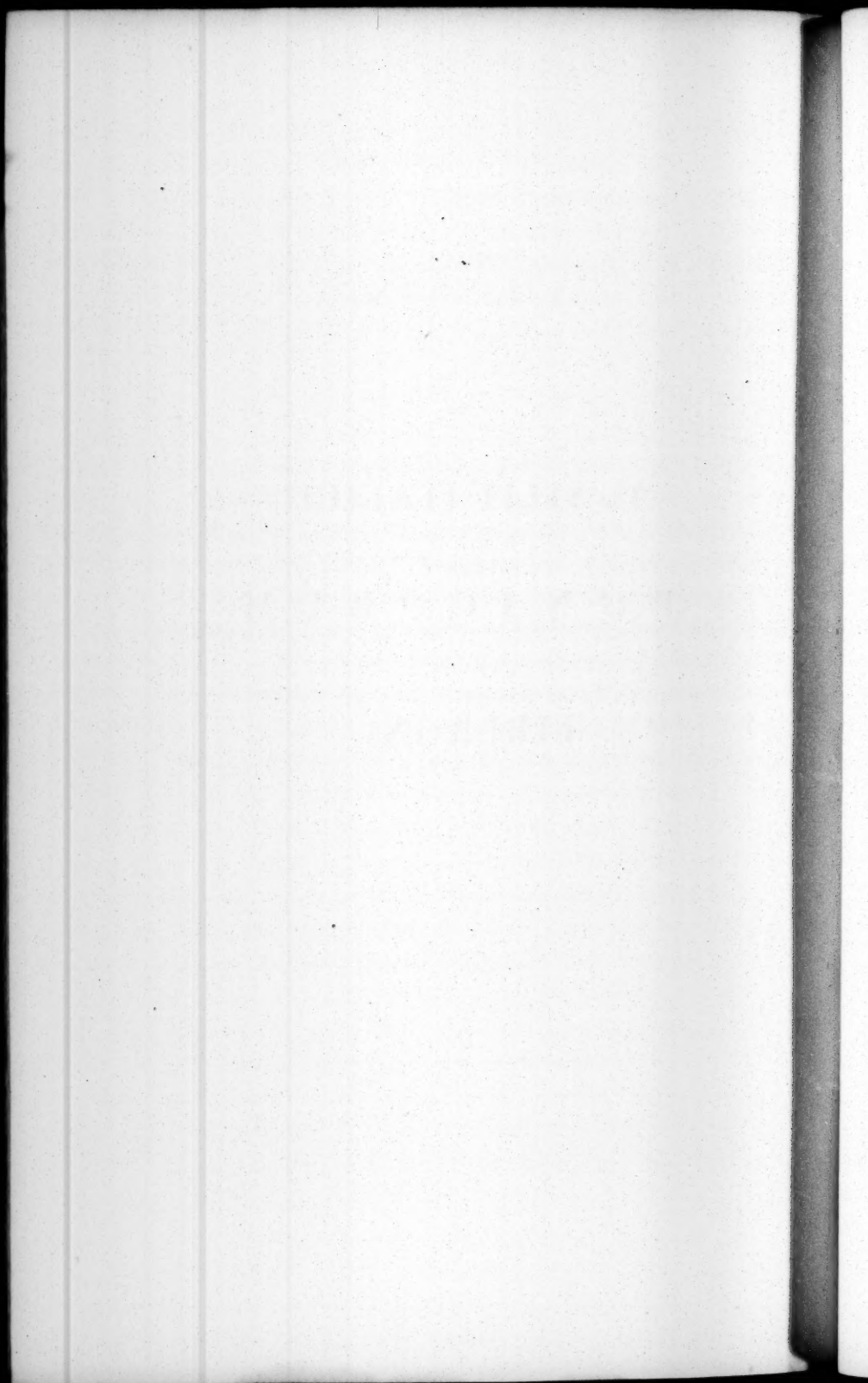
Mantua Musarum domus, atque ad sidera cantu
Evecta Aonio, et Smyrnæis æmula plectris.
Tum Verona Athesi circumflua, et undique sollers
Arva coronantem nutrire Faventia pinum.
Vercellæ, fuscique ferax Pollentia villi,
Et quondam Teucris comes in Laurentia bella
Ocnî prisca domus, parvique Bononia Rheni.
Quique gravi remo, limosis segniter undis,
Lenta paludosæ proscindunt stagna Ravennæ.
Tum Trojana manus, tellure antiquitus orti
Euganea, profugique sacris Antenoris oris.
Necnon cum Venetis Aquileja superfluit armis.
Tum pernix Ligus, et sparsi per saxa Vagenni
In decus Hannibalis duros misere nepotes.
Maxima tot populis rector fiducia Brutus
Ibat, et hortando notum accendebat in hostem.
Lætâ viro gravitas, ac mentis amabile pondus,
Et sine tristitia virtus. non ille rigoris
Ingratas laudes, nec nubem frontis amabat,
Nec famam lævo quærebat limite vitæ.
Addiderat ter mille viros, in Marte sagittæ
Expertos, fidus Sicala regnator ab Ætna.
Non totidem Ilva viros, sed lætos stringere ferrum,
Armârat patrio, quo nutrit bella, metallo.
Ignôsset, quamvis avido committere pugnam,
Varroni, quicumque simul tot tela videret.
Tantis agminibus Rhœteo litore quondam
Fervere, cum magnæ Trojam invasere Mycenæ,
Mille rates vidit Leandrius Hellespontus.
Ut ventum ad Cannas, urbis vestigia priscae,

Defigunt diro signa infelicia vallo.
Nec, tanta miseris jamque impendente ruina,
Cessârunt Superi vicinas prædere clades.
Per subitum attonitis pila exarsere maniplis,
Et celsæ toto ceciderunt aggere pinnæ,
Nutantique ruens prostravit vertice silvas
Garganus, fundoque imo mugivit anhelans
Aufidus, et magno late distantia ponto
Terruerunt pavidos accensa Ceraunia nautas.
Quæsitivæ Calaber, subducta luce repente
Immersus tenebris, et terram et litora Sipus:
Obseditque frequens castrorum limina bubo.
Nec densæ trepidis apium se involvere nubes
Cessârunt aquilis: non unus crine corusco
Regnorum eversor rubuit letale cometes.
Castra quoque et vallum rabidæ sub nocte silenti
Irrupere feræ, raptique ante ora paventum
Adjunctos vigilis sparserunt membra per agros.
Ludificante etiam terroris imagine somnos,
Gallorum visi bustis erumpere manes:
Terque quaterque solo penitus tremuere revulsæ
Tarpejæ rupes, atque atro sanguine flumen
Manavit Jovis in templis, lacrimæque vetusta
Effigie patris large fluxere Quirini.
Major et horrificis sese extulit Allia ripis.
Non Alpes sedere loco, non nocte dieve
Ingentes inter stetit Apenninus hiatus.
Axe super medio, Libyes a parte, coruscæ
In Latium venere faces, ruptusque fragore
Horrisono polus, et vultus patuere Tonantis.

Ætnæos quoque contorquens e cautibus ignes
Vesbius intonuit, scopulisque in nubila jactis
Phlegræus tetigit trepidantia sidera vertex.
Ecce inter medios belli præsagus, et ore
Attonito sensuque simul, clamoribus implet
Miles castra feris, et anhelat clade futura.
Parcite, crudeles Superi, jam stragis acervis
Deficiunt campi, video per densa volantem
Agmina ductorem Libyæ, currusque citatos
Arma virûm super atque artus et signa trahentem.
Turbinibus furit insanis, et prælia ventus
Inque oculos inque ora rotat. Cadit immemor ævi
Nequidquam, Trasymene, tuis Servilius oris
Subductus. Quo, Varro, fugis? Pro Jupiter! ictu
Procumbit saxi fessis spes ultima Paullus.
Cesserit huic Trebia exitio. Pons ecce cadentum
Corporibus struitur, reicitque cadavera fumans
Aufidus, ac victrix insultat belua campis.
Gestat Agenoreus nostro de more secures
Consulis, et sparsos lictor fert sanguine fascēs.
In Libyam Ausonii portatur pompa triumphī.
O dolor! hoc etiam, Superi, vidisse jubetis?
Congesto, lævæ quodcunque avellitur, auro
Metitur Latias victrix Karthago ruinas.

1. The first of these is the fact that the
the second is the fact that the
the third is the fact that the
the fourth is the fact that the
the fifth is the fact that the
the sixth is the fact that the
the seventh is the fact that the
the eighth is the fact that the
the ninth is the fact that the
the tenth is the fact that the
the eleventh is the fact that the
the twelfth is the fact that the
the thirteenth is the fact that the
the fourteenth is the fact that the
the fifteenth is the fact that the
the sixteenth is the fact that the
the seventeenth is the fact that the
the eighteenth is the fact that the
the nineteenth is the fact that the
the twentieth is the fact that the
the twenty-first is the fact that the
the twenty-second is the fact that the
the twenty-third is the fact that the
the twenty-fourth is the fact that the
the twenty-fifth is the fact that the
the twenty-sixth is the fact that the
the twenty-seventh is the fact that the
the twenty-eighth is the fact that the
the twenty-ninth is the fact that the
the thirtieth is the fact that the
the thirty-first is the fact that the
the thirty-second is the fact that the
the thirty-third is the fact that the
the thirty-fourth is the fact that the
the thirty-fifth is the fact that the
the thirty-sixth is the fact that the
the thirty-seventh is the fact that the
the thirty-eighth is the fact that the
the thirty-ninth is the fact that the
the fortieth is the fact that the
the forty-first is the fact that the
the forty-second is the fact that the
the forty-third is the fact that the
the forty-fourth is the fact that the
the forty-fifth is the fact that the
the forty-sixth is the fact that the
the forty-seventh is the fact that the
the forty-eighth is the fact that the
the forty-ninth is the fact that the
the fiftieth is the fact that the
the fifty-first is the fact that the
the fifty-second is the fact that the
the fifty-third is the fact that the
the fifty-fourth is the fact that the
the fifty-fifth is the fact that the
the fifty-sixth is the fact that the
the fifty-seventh is the fact that the
the fifty-eighth is the fact that the
the fifty-ninth is the fact that the
the sixtieth is the fact that the
the sixty-first is the fact that the
the sixty-second is the fact that the
the sixty-third is the fact that the
the sixty-fourth is the fact that the
the sixty-fifth is the fact that the
the sixty-sixth is the fact that the
the sixty-seventh is the fact that the
the sixty-eighth is the fact that the
the sixty-ninth is the fact that the
the seventieth is the fact that the
the seventy-first is the fact that the
the seventy-second is the fact that the
the seventy-third is the fact that the
the seventy-fourth is the fact that the
the seventy-fifth is the fact that the
the seventy-sixth is the fact that the
the seventy-seventh is the fact that the
the seventy-eighth is the fact that the
the seventy-ninth is the fact that the
the eightieth is the fact that the
the eighty-first is the fact that the
the eighty-second is the fact that the
the eighty-third is the fact that the
the eighty-fourth is the fact that the
the eighty-fifth is the fact that the
the eighty-sixth is the fact that the
the eighty-seventh is the fact that the
the eighty-eighth is the fact that the
the eighty-ninth is the fact that the
the ninetieth is the fact that the
the ninety-first is the fact that the
the ninety-second is the fact that the
the ninety-third is the fact that the
the ninety-fourth is the fact that the
the ninety-fifth is the fact that the
the ninety-sixth is the fact that the
the ninety-seventh is the fact that the
the ninety-eighth is the fact that the
the ninety-ninth is the fact that the
the hundredth is the fact that the

C. SILII ITALICI
P U N I C O R U M
LIBER IX.

LIBER IX.

V. 1—22.

TURBATO monstribus Latio, cladisque futuræ
Signa per Ausoniam prodentibus irrita Divis,
Haud secus, ac si fausta forent et prospera pugnæ
Omina venturæ, Consul traducere noctem
Exsomnis, telumque manu vibrare per umbras,
Ac modo segnitie Paullum increpitare, modo acres
Exercere tubas nocturnaue classica velle.
Nec minor in Pœno properi certaminis ardor.
Erumpunt vallo, fortuna urgente sinistra,
Consertæque manus: jam, sparsi ad pabula campis
Vicinis raptanda, Macæ fudere volucrem
Telorum nubem. Ante omnes invadere bella
Mancinus gaudens, hostilique ungere primus
Tela cruore, cadit; cadit et numerosa juvenus.
Nec pecudum fibras Varro et contraria Paullo
Auspicia incusante Deûm compesceret arma,
Nî sors alterni juris, quo castra reguntur,
Arbitrium pugnæ properanti in fata negâsset.
Quæ tamen haud valuit perituris millibus una
Plus donâsse die. rediere in castra, gemente
Haud dubie Paullo, qui crastina jura videret
Amenti cessura viro, frustraue suorum

Servatas a cæde animas: nam turbidus ira
Infensusque moræ dilata ob prælia ductor:
Siccine, sic, inquit, grates pretiumque rependis,
Paulle, tui capitis? meruerunt talia, qui te
Legibus atque urnæ dira eripuerere minanti?
Tradant immo hosti revocatos ilicet enses,
Tradant arma, jube, aut pignantum deripe dextris.
Sed vos, quorum oculos atque ora humentia vidi,
Vertere cum Consul terga et remeare juberet,
Ne morem et pugnae signum exspectate petendæ;
Dux sibi quisque viam rapito, cum spargere primis
Incipiet radiis Gargana cacumina Phœbus.
Pandam egomet propere portas. ruite ocius, atq; hunc
Ereptum revocate diem. Sic turbidus ægra
Pestifero pugnae castra incendebat amore.
At Paullus, jam non idem nec mente nec ore,
Sed qualis stratis deleto milite campis
Post pugnam stetit, ante oculos atque ora futuro
Obversante malo; ceu jam spe lucis adempta,
Cum stupet exanimata parens, natique tepentes
Nequidquam fovet extremis amplexibus artus:
Per toties, inquit, concussæ mœnia Romæ,
Perque has, nox Stygia quas jam circumvolat umbra,
Insontes animas, cladi parce obviis ire:
Dum transit Divûm furor, et consumitur ira
Fortunæ, novus Hannibalis, sat, nomina ferre
Si discit miles, nec frigidus aspicit hostem.
Nonne vides, cum vicinis auditur in arvis,
Quam subitus linquat pallentia corpora sanguis?
Quamque fluant arma ante tubas? Cunctator et æger,

Ut rere, in pugnas Fabius quoscunque sub illis
Culpatis duxit signis, nunc arma capessunt.
At quos Flaminius. Sed dira avertite, Divi.
Sin nostris animus monitis precibusque repugnat;
Aures pande Deo. cecinit Cumæa per orbem
Hæc olim vates, et te præsaga tuosque
Vulgavit terris proavorum ætate furores.
Jamque alter tibi, nec perplexo carmine, coram
Fata cano vates; sistis nî crastina signa,
Firmabis nostro Phœbeæ dicta Sibyllæ
Sanguine. nec Grajo posthac Diomede ferentur,
Sed te, si perstas, insignes Consule campi.
Hæc Paullus, lacrimæque oculis ardentibus ortæ.
Necnon et noctem sceleratus polluit error.
Xanthippo captus, Libycis tolerârat in oris
Servitium Satricus, mox inter præmia regi
Autololum dono datus ob virtutis honorem:
Huic domus et gemini fuerant Sulmone relictî
Matris in uberibus nati, Mancinus et una
Nomine Rhæteo Solimus: nam Dardana origo,
Et Phrygio genus a proavo, qui, sceptrâ secutus
Æneæ, claram muris fundaverat urbem
Ex sese dictam Solimon: celebrata colonis
Mox Italîs paulatim attrito nomine Sulmo.
Ac tum barbaricis Satricus cum rege catervis
Advectus, quo non spretum (si posceret usus)
Nosceret Gætulis Latias interprete voces.
Postquam posse datum Peligna revisere tecta,
Et patrium sperare larem, ad conamina noctem
Advocat, ac furtim castris evadit iniquis.

Sed fuga nuda viri: sumto nam prodere cœpta
Vitabat clipeo, et dextra remeabat inermi.
Exuvias igitur prostrataque corpora campo
Lustrat, et exutis Mancini cingitur armis.
Jamque metus levior: verum, cui demta ferebat
Exsanguis spolia, et cujus nudaverat artus,
Natus erat, paullo ante Maca prostratus ab hoste.
Ecce sub adventum noctis primumque soporem
Alter natorum Solimus vestigia vallo
Ausonio vigil extulerat, dum sorte vicissim
Alternat portæ excubias, fratrisque petebat
Mancini stratum sparsa inter funera corpus,
Furtiva cupiens miserum componere terra.
Nec longum celerârat iter, cum tendere in armis
Aggere Sidonio venientem conspicit hostem.
Quodque dabat Fors in subitis necopina, sepulcro
Ætoli condit membra occultata Thoantis.
Inde, ubi nulla sequi propius pone arma, virumque
Incomitata videt vestigia ferre per umbras,
Prosiliens tumulo contorquet nuda parentis
In terga, haud frustra, jaculum: Tyriamque sequentum
Satricus esse manum et Sidonia vulnera credens,
Auctorem cæci trepidus circumspicit ictus.
Verum ubi victorem juvenili robore cursus
Attulit, et notis fulsit lux tristis ab armis,
Fraternusque procul, luna prodente, retexit
Ante oculos sese, et radiavit comminus umbo;
Exclamat juvenis, subita flammatus ab ira:
Non sum equidem Sulmone satus tua, Satrice, proles,
Nec frater, Mancine, tuus, fateorque nepotem

Pergameo indignum Solimo, si evadere detur
Huic nostras impune manus. Tu nobile gestes
Germani spoliū ante oculos, referasque superba,
Me spirante, domus Pelignæ perfidus arma?
Hæc tibi, cara parens Acca, ad solatia luctus
Dona feram, nati ut figas æterna sepulcro.
Talia vociferans stricto mucrone ruebat.
Ast illi jam tela manu, jamque arma fluebant,
Audita patria, natisque, et conjuge, et armis;
Ac membra et sensus gelidus stupefecerat horror.
Tum vox semanimi miseranda effunditur ore:
Parce precor dextræ, non ut mihi vita supersit,
(Quippe nefas hac velle frui) sed sanguine nostro
Ne damnes, o nate, manus. Karthaginis ille
Captivus, patrias nunc primum advectus in oras,
Ille ego sum Satricus, Solimi genus. Haud tua, nate,
Fraus ulla est. jaceres in me cum fervidus hastam,
Pœnus eram. verum, castris elapsus acerbis,
Ad vos et caræ properabam conjugis ora.
Hunc rapui exanimi clipeum: sed jam, unice nobis,
Hæc fratris tumulis arma excusata reporta.
Curarum tibi prima tamen sit, nate, referre
Ductori monitus Paullo, producere bellum
Nitatur, Pœnoque neget certamina Martis.
Augurio exultat Divūm, immensamque propinqua
Stragem acie sperat. Quæso, cohibete furentem
Varronem: namque hunc fama est impellere signa.
Sat magnum hoc miseræ fuerit mihi cardine vitæ
Solamen, cavisse meis. Nunc ultima, nate,
Invento simul atque amisso redde parenti

Oscula. Sic fatus galeam exiit, atque rigentis
Invadit nati tremebundis colla lacertis,
Attonitoque timens, verbis sanare pudorem
Vulneris impressi et telum excusare laborat.
Quis testis nostris, quis conscius affuit actis?
Non nox errorem nigranti condidit umbra?
Cur trepidas? da, nate, magis, da jungere pectus.
Absolvo pater ipse manum, atque in fine laborum
Hac condas oculos dextra, precor. At miser, imo
Pectore suspirans, juvenis non verba vicesque
Alloquio vocemve refert; sed sanguinis atri
Sistere festinat cursum, laceroque ligare
Ocius illacrimans altum velamine vulnus.
Tandem inter gemitus miseræ erupere querelæ:
Siccine te nobis, genitor, Fortuna reducit
In patriam? sic te nato, natumque parenti
Impia restituit? Felix o terque quaterque
Frater, cui fatis genitorem agnoscere ademtum!
Ast ego, Sidoniis imperditus, ecce, parentem
Vulnere cognosco. Saltem hoc, Fortuna, fuisset
Solamen culpæ, dubia ut mihi signa dedisses
Infausti generis. Verum linquetur iniquis
Non ultra Superis nostros celare labores.
Hæc dum amens queritur, jam, deficiente cruore,
In vacuas senior vitam disperserat auras.
Tum juvenis, mœstum attollens ad sidera vultum:
Pollutæ dextræ et facti Titania testis
Infandi, quæ nocturno mea lumine tela
Dirigis in patrium corpus, non amplius, inquit,
His oculis et damnato violabere visu.

Hæc memorat, simul ense fodit præcordia, et, atrum
 Sustentans vulnus, mananti sanguine signat
 In clipeo mandata patris, FUGE PRÆLIA VARRO:
 Ac summi tegimen suspendit cuspide teli,
 Defletumque super prosternit membra parentem.
 Talia venturæ mittebant omina pugnæ
 Ausoniis Superi, sensimque abeuntibus umbris
 Conscia nox sceleris roseo cedebat Eoo.
 Ductor in arma suos Libys, et Romanus in arma
 Excibant de more suos: Pœnisque redibat,
 Qualis nulla dies omni surrexerit ævo.
 Non verborum, inquit, stimulantum, Pœnus, egetis,
 Herculeis iter a metis ad Iapygis agros
 Vincendo emensi: nusquam est animosa Saguntos:
 Concessere Alpes: pater ipse superbus aquarum
 Ausonidum Eridanus captivo defluit alveo.
 Strage virûm mersus Trebia est, atque ora sepulto
 Lydia Flaminio premitur, lateque refulgent
 Ossibus, ac nullo sulcantur vomere campi.
 Clarior his titulus, plusque allatura cruoris
 Lux oritur. Mihi magna satis, sat vero superque
 Bellandi merces sit gloria: cetera vobis
 Vincantur. Quidquid diti devexit Ibero,
 Quidquid in Ætnæis jactavit Roma triumphis;
 Quin etiam Libyco si quid de litore raptum
 Condidit, in vestros veniet sine sortibus enses.
 Ferte domos, quod dextra dabit: nil ductor honoris
 Ex opibus posco. raptor per secula longa
 Dardanus edomitum vobis spoliaverit orbem.
 Qui Tyria ducis Sarranum ab origine nomen,

Seu Laurens tibi, Sigeo sulcata colono,
Arridet tellus, seu sunt Byzacia cordi
Rura magis, centum Cereri fruticantia culmis,
Electos optare dabo inter præmia campos.
Addam etiam, flava Thybris quas irrigat unda,
Captivis late gregibus depascere ripas.
Qui vero externo socius mihi sanguine Byrsæ
Signa moves, dextram Ausonia si cæde cruentam
Attolles, hinc jam civis Karthaginis esto.
Neu vos Garganis Daunique fefellerit ora;
Ad muros statis Romæ: licet avia longe
Urbs agat, et nostro procul a certamine distet,
Hic hodie ruet. Atque ultra te ad prælia miles
Nulla voco. ex acie tende in Capitolia cursum.
Hæc memorat. Tum, propulso munimine valli,
Fossarum rapuere moras, aciemque locorum
Consilio curvis accommodat ordine ripis.
Barbaricus lævo stetit ad certamina cornu
Bellator Nasamon, unaque immanior artus
Marmarides, tum Maurus atrox, Garamasq; Macesq;
Et Massylæ acies, et ferro vivere lætum
Vulgus Adyrmachidæ pariter, gens accola Nili,
Corpora ab immodico servans nigrantia Phœbo:
Quis positum agminibus caput imperiumque Neakes.
At parte in dextra, sinuat qua flexibus undam
Aufidus, et curvo circum errat gurgite ripas,
Mago regit, subiere leves, quos horrida misit
Pyrene, populi, varioque auxere tumultu
Flumineum latus: effulget cetrata juvenus;
Cantaber ante alios, nec tectus tempora Vasco,

Ac torto miscens Baliaris prælia plumbo,
Bætigenæque viri. Celsus media ipsa coercet
Agmina, quæ patrio firmavit milite, quæque
Celtarum Eridano perfusis sæpe catervis.
Sed qua se fluvijs retro labentibus undis
Eripit, et nullo cuneos munimine vallat,
Turritæ moles, ac propugnacula dorso
Belua nigranti gestans, ceu mobilis agger,
Nutat, et erectos attollit ad æthera muros.
Cetera jam Numidis circumvolitare, vagosque
Ferre datur cursus, et toto fervere campo.
Dum Libys incenso dispensat milite vires,
Hortandoque iterum atque iterum insatiabilis urget
Factis quemque suis, et se cognoscere jactat,
Qua dextra veniant stridentis sibila teli;
Promittitque viris, nulli se defore testem:
Jam Varro, exacta vallo legione, movebat
Cladum principia; ac pallenti lætus in unda
Laxabat sedem venturis portitor umbris.
Stant primi, quos sanguineæ pendente vetabant
Ire notæ clipeo, defixique omine torpent.
Juxta terribilis facies; miseranda jacebant
Corpora in amplexu, natusque in pectore patris
Imposita vulnus dextra letale tegebat.
Effusæ lacrimæ, Mancinique inde reversus
Fraterna sub morte dolor, tum triste movebat
Augurium, et similes defuncto in corpore vultus.
Ocius erroris culpam deflendaque fata
Ductori pandunt, atque arma vetantia pugnam.
Ille, ardens animi, Ferte hæc, ait, omina Paullo:

Namque illum, cui femineo stant corde timores,
Moverit ista manus, quæ, cæde imbuta nefanda,
Cum Furiæ expeterent pœnas, fortasse paterno
Signavit moriens sceleratum sanguine carmen.
Tum minitans propere describit munera pugnae;
Quaque feras sævus gentes aciemque Nealces
Temperat, hac sese Marso cum milite, cumque
Samnitum opponit signis, et Iapyge alumno.
At campi medio (namque hac in parte videbat
Stare ducem Libyæ) Servilius obviam adire
Arma, et Picentes Umbrosque inferre jubetur.
Cetera Paullus habet lævo certamina cornu.
His super insidias contra Nomadumque volucrem
Scipiadae datur ire manum: quæque arte dolisque
Scindent se turmæ, prædicit spargere bellum.
Jamque propinquabant acies, agilique virorum
Discursu, mixtoque simul calefacta per ora
Cornipedum hinnitu, et multum strepitantibus armis
Errabat cæcum turbata per agmina murmur.
Sic, ubi prima movent pelago certamina venti,
Inclusam rabiem ac sparsuras astra procellas
Parturit unda freti, fundoque emota minaces
Exspirat per saxa sonos, atque acta cavernis
Torquet anhelantem spumanti vertice pontum.
Nec vero, fati tam sævo in turbine, solum
Terrarum fuit ille labor, discordia demens
Intravit cœlo, Superosque ad bella coegit.
Hinc Mavors, hinc Gradivum comitatus Apollo,
Et domitor tumidi pugnat maris: hinc Venus amens,
Hinc Vesta, et captæ stimulatus cæde Sagunti

Amphitryoniades, pariter veneranda Cybebe,
Indigetesque Dei, Faunusque, satorque Quirinus,
Alternusque animæ mutato Castore Pollux.
Contra cincta latus ferro Saturnia Juno,
Et Pallas, Libycis Tritonidos edita lymphis,
Ac patrius flexis per tempora cornibus Hammon,
Multaque præterea Divorum turba minorum.
Quorum ubi mole, simul venientum et gressibus, alma
Intremuit tellus, pars implevere propinquos
Divisi montes, pars sedem nube sub alta
Ceperunt: vacuo descensum ad prælia cœlo.
Tollitur immensus deserta ad sidera clamor,
Phlegræis quantas effudit ad æthera voces
Terrigena in campis exercitus: aut sator ævi
Quanta Cyclopas nova fulmina voce poposcit
Jupiter, exstructis vidit cum montibus ire
Magnanimos raptum cœlestia regna gigantas.
Nec vero prima in tantis concursibus hasta
Ulla fuit. stridens nimbus certante furore
Telorum simul effusus, cupidæque cruoris
Hinc atque hinc animæ gemina cecidere procella.
Ac prius insanus dextra quam ducitur ensis,
Bellantum pars magna jacet. Super ipsa suorum
Corpora consistunt avidi, calcantque gementes.
Nec magis aut Libyco protrudi Dardana nisu
Avertive potest pubes, aut ordine pelli
Fixa suo Sarrana manus, quam vellere sede
Si cœptet Calpen impacto gurgite pontus.
Amisere ictus spatium, nec morte peracta
Arctatis cecidissee licet. Galea horrida flictu

Adversæ ardescit galeæ, clipeusque fatiscit
Impulsu clipei, atque ensis contunditur ense.
Pes pede, virque viro teritur : tellusque videri
Sanguine operta nequit, cœlumque et sidera pendens
Abstulit ingestis nox densa sub æthere telis.
Quis adstare loco dederat Fortuna secundo,
Contorum longo et proceræ cuspidis ictu,
Ceum primas agitent acies, certamina miscent.
At quos deinde tenet retrorsum inglorius ordo,
Missilibus certant pugnas æquare priorum.
Ultra clamor agit bellum, milesque, cupiti
Martis inops, sævis impellit vocibus hostem.
Non ullum deficit teli genus. hi sude pugnas,
Hi pinu flagrante cient, hi pondere pili :
At saxis fundaque alius, jaculoque volucris.
Interdum stridens per nubila fertur arundo,
Interdumque ipsis metuenda falarica muris.
Speramusne, Deæ, quarum mihi sacra coluntur,
Mortali totum hunc aperire in secula voce
Posse diem ? tantumne datis confidere linguæ,
Ut Cannas uno ore sonem ? Si gloria vobis
Nostra placet, neque vos magnis avertitis ausis,
Huc omnes cantus Phœbumque vocate parentem.
Verum utinam posthac animo, Romane, secunda,
Quanto tunc adversa, feras ! sitque hactenus, oro,
Nec libeat tentare Deis, an Troia proles
Par bellum tolerare queat. Tuque, anxia fati,
Pone, precor, lacrimas, et adora vulnera, laudes
Perpetuas paritura tibi. nam tempore, Roma,
Nullo major eris. mox sic labere secundis,

Ut sola cladum tuearis nomina fama.
Jamque, inter varias, Fortuna, utrinque virorum
Alternata vices, incerto eluserat iras
Eventu, mediaque diu pendente per ambas
Spe gentes, paribus Mavors flagrabat in armis.
Mitia ceu virides agitant cum flamina culmos,
Necdum maturas impellit ventus aristas,
Huc atque huc it summa seges, nutansque vicissim
Alterno lente motu incurvata nitescit.
Tandem barbaricis perfractam viribus acri
Dissipat incurrens aciem clamore Nealces:
Laxati cunei, perque intervalla citatus
Irrupit trepidis hostis. Tum turbine nigro
Sanguinis exundat torrens: nullumque sub una
Cuspide procumbit corpus. Dum vulnera tergo
Bellator timet Ausonius, per pectora sævas
Exceptat mortes, et leto dedecus arcet.
Stabat cum primis mediæ certamine pugnæ,
Aspera semper amans, et par cuicunque periclo,
Scævola; nec tanta vitam jam strage volebat,
Sed dignum proavo letum, et sub nomine mortem.
Is postquam frangi res, atque augescere vidit
Exitium, Brevis hoc vitæ, quodcunque relictum,
Extendamus, ait: nam virtus futile nomen,
Nî decori sat sint pariendo tempora leti.
Dixit: et in medios, qua dextera concita Pœni
Limitem agit, vasto connisus turbine fertur.
Hic exsultantem Caralim, atque erepta volentem
Induere excelso cæsi gestamina trunco,
Ense subit, capuloque tenus ferrum impulit ira.

Volvitur ille ruens, atque arva hostilia morsu
Appetit, et mortis premit in tellure dolores.
Nec Gabari Sicchæque virum tenuere furentes
Concordi virtute manus; sed perdidit acer,
Dum stat, decisam Gabar inter prælia dextram.
At Siccha auxilium, magno turbante dolore,
Dum temere accelerat, calcato improvidus ense
Succidit, ac nudæ sero vestigia plantæ
Damnavit, dextraque jacet morientis amici.
Tandem convertit fatalia tela Nealcæ
Fulminei gliscens juvenis furor. exsilit ardens,
Nomine tam claro stimulante, ad præmia cædis.
Tum silicem scopulo avulsum, quem montibus altis
Depulerat torrens, raptum contorquet in ora
Turbidus. incusso crepuerunt pondere malæ,
Ablatusque viro vultus: concreta cruento
Per nares cerebro sanies fluit, atraque manant
Orbis elisis et trunca lumina fronte.
Sternitur unanimo Marius succurrere Capro
Conatus, metuensque viro superesse cadenti.
Lucis idem auspiciū, ac patrium et commune duobus
Paupertas; sacro juvenes Præneste creati
Miscuerant studia, et juncta tellure serebant.
Velle ac nolle ambobus idem, sociataque toto
Mens ævo, ac parvis dives concordia rebus.
Occubuerē simul: votisque ex omnibus unum
Id Fortuna dedit, junctam inter prælia mortem.
Arma fuere decus victori bina Symætho.
Sed longum tanto lætari munere casus
Haud licitum Pœnis. aderat terrore minaci

Scipio, conversæ miseratus terga cohortis,
Et cuncti fons Varro mali, flavusque comarum
Curio, et a primo descendens Consule Brutus.
Atque his fulta viris acies repararet ademtum
Mole nova campum, subito nî turbine Pœnus
Agmina frenâsset jam procurrentia ductor.
Isque ut Varronem procul inter prælia vidit,
Et juxta sagulo circumvolitare rubenti
Lictozem : Nosco pompam, atque insignia nosco :
Flaminius modo talis, ait. Tum fervidus acrem
Ingentis clipei tonitru prænuntiat iram.
Heu miser! æquari potuisti funere Paulo,
Si tibi non ira Superûm tunc esset ademtum
Hannibalis cecidisse manu. Quam sæpe querere,
Varro, Deis, quod Sidonium defugeris ensem?
Nam, rapido subitam portans in morte salutem
Procursum, cœpta in sese discrimina vertit
Scipio. Nec Pœnum (quanquam est ereptus opimæ
Cædis honor) mutâsse piget majore sub hoste
Prælia, et erepti Ticina ad flumina patris
Exigere oblato tandem certamine pœnas.
Stabant educti diversis orbis in oris,
Quantos non alias vidit concurrere tellus,
Marte, viri, dextraque pares, sed cetera ductor,
Anteibat Latius, melior pietate fideque.
Dissiluere cava turbati ad prælia nube,
Mavors Scipiadæ metuens, Tritonia Pœno;
Adventuque Deûm, intrepidus ductoribus, ambæ
Contremuere acies. Ater, qua pectora flectit
Pallas, Gorgoneo late micat ignis ab ore,
Sibilaque horrificis torquet serpentibus ægis.

Fulgent sanguinei, geminum vibrare cometen
Ut credas, oculi : summaque in casside largus
Undantes volvit flammās ad sidera vertex.
At Mavors, moto proturbans aera telo,
Et clipeo campum involvens, Ætnæa Cyclopum
Munere fundentem loricam incendia gestat,
Ac pulsat fulva consurgens æthera crista.
Ductores pugnae intenti, quantumque vicissim
Audere est, propius mensi, tamen arma ferentes
Sensere advenisse Deos, et, lætus uterque
Spectari Superis, addebant mentibus iras.
Jamque ictu valido libratam a pectore Pœni
Pallas in obliquum dextra detorserat hastam.
Et Gradivus, opem Divæ portare ferocis
Exemplo doctus, porgebat protinus ense
Ætnæum in pugnas juveni, ac majora jubebat.
Tum virgo, ignescens penitus, violenta repente
Suffudit flammis ora, atque, obliqua retorquens
Lumina, turbato superavit Gorgona vultu.
Erexere omnes immania membra chelydri
Ægide commota, primique furoris ad ictus
Retulit ipse pedem sensim a certamine Mavors.
Hic Dea convulsam rapido conamine partem
Vicini montis scopulisque horrentia saxa
In Martem furibunda jacit, longeque relatos
Expavit sonitus, tremefacto litore, Sason.
At non hæc Superum fallebant prælia regem.
Demittit propere succinctam nubibus Irim,
Quæ nimios frenet motus, ac talia fatur :
I, Dea, et Cœnotris velox allabere terris,
Germanoque truces, dic, Pallas mitiget iras,

Nec speret fixas Parcarum vertere leges :
Dic etiam, Nî desistis, (nam virus et æstus
Flammiferæ novi mentis) nec colligis iram,
Ægide præcellant quantum horrida fulmina nosces.
Quæ postquam accepit dubitans Tritonia virgo,
Nec sat certa diu, patriis an cederet armis,
Absistemus, ait, campo. sed Pallade pulsa
Num fata avertet? cœloque arcebit ab alto
Cernere Gargani ferventia cædibus arva?
Hæc effata cava Pœnum in certamina nube
Sublatum diversa tulit, terrasque reliquit.
At Gradivus atrox remeantis in æthera Divæ
Abscessu revocat mentes, fusosque per æquor
Ipse manu magna, nebulam circumdatus, acri
Restituit pugnæ. Convertunt signa, novamque
Instaurant Itali, versa formidine, cædem.
Cum ventis positus custos, (cui flamina carcer
Imperio compressa tenet, cœlumque ruentes
Eurique, et Boreæ parent, Corique, Notique,)
Junonis precibus, promissa haud parya ferentis,
Regnantem Ætolis Vulturum in prælia campis
Effrenat. placet hic iræ exitiabilis ultor.
Qui, se postquam Ætnæ mersit candente barathro,
Concepitque ignes, et flammea protulit ora,
Evolat horrendo stridore, ac Daunia regna
Perflat, agens cæcam glomerato pulvere nubem.
Eripuere oculos auræ, vocemque, manusque :
Vortice arenoso candentes (flebile dictu)
Torquet in ora globos Italûm, et bellare manipulis
Jussa lætatur rabie. tum mole ruinæ
Sternuntur tellure et miles et arma tubæque ;

Atque omnis retro flatu occursante refertur
Lancea, et in tergum Rutulis cadit irritus ictus.
Atque idem flatus Pœnorum tela secundat,
Et velut amento contorta hastilia turbo
Adjuvat, ac Tyrias impellit stridulus hastas.
Tum, denso fauces præclusus pulvere, miles
Ignavam mortem compresso mœret hiatu.
Ipse, caput flavum caligine conditus atra,
Vulturnus, multaque comam perfusus arena,
Nunc versos agit a tergo stridentibus alis,
Nunc, mediam in frontem veniens clamante procella,
Obvius arma quatit, patuloque insibilat ore.
Interdum intentos pugnæ, et jam jamque ferentes
Hostili jugulo ferrum, conamine ducto
Avertit, dextramque ipso de vulnere vellit.
Nec satis Ausonias passim fœdare cohortes,
In Martem vômît immixtas mugitibus auras,
Bisque Dei summas vibravit turbine cristas.
Quæ dum Romuleis exercet prælia turmis
Æolius furor, et Martem succendit in iras,
Affatur virgo socia Junone parentem :
Quantos Gradivus fluctus in Punica castra
(Respice) agit, quantisque furens se cædibus implet !
Nunc, quæso, terris descendere non placet Irim ?
Quanquam ego non Teucros, (nostro cum pignore regnet
Roma, et Palladio sedes hac urbe locârim)
Non Teucros delere aderam ; sed lumen alumnæ
Hannibalem Libyæ pelli florentibus annis
Vita, atque exstingui primordia tanta negabam.
Excipit hîc Juno, longique laboris ab ira,
Immo, ait, ut noscant gentes, immania quantum

Regna Jovis valeant, cunctisque potentia quantum
Antistet, conjux, Superis tua, discute telo
Flagranti (nil oramus) Karthaginis arces,
Sidoniamque aciem vasto telluris hiatu
Tartareis immerge vadis, aut obrue ponto.
Contra quæ miti respondet Jupiter ore:
Certatis fatis, et spes extenditis ægras.
Ille, o nata, libens cui tela inimica ferebas,
Contundet Tyrios juvenis, ac nomina gentis
Induet, et Libycam feret in Capitolia laurum.
At, cui tu, conjux, cui das animosque decusque,
(Fata cano) avertet populis Laurentibus arma.
Nec longe cladis metæ. venit hora diesque,
Qua nullas unquam transisse optaverit Alpes.
Sic ait; atque Irim propere demittit Olympo,
Quæ revocet Martem, jubeatque abscedere pugna.
Nec vetitis luctatus abit Gradivus in altas
Cum fremitu nubes, quanquam lituique, tubæque,
Vulneraque, et sanguis, et clamor, et arma juvarent.
Ut patuit liber Superûm certamine tandem,
Laxatusque Deo campus, ruit æquore ab imo
Pœnus, quo sensim cœlestia fugerat arma,
Magna voce trahens equitemque, virosque, feræque
Turrigeræ molem, tormentorumque labores.
Atque ubi turbantem leviores ense catervas
Agnovit juvenem, scintillavitque cruentis
Ira genis, Quænam Furia, quisve egit in hostem,
En, Minuci, Deus, ut rursus te credere nobis
Auderes, inquit? Genitor tibi natus ab armis
Ille meis, ubi nunc Fabius? Semel, improbe, nostras
Sit satis evasisse manus: atque inde superbis

Hasta comes dictis murali turbine pectus
Transforat, et voces venturas occupat ictu.
Nec ferro sævire sat est. appellitur atra
Mole fera, et monstribus componitur Itala pubes.
Nam, prævectus equo, moderantem cuspide Lucas
Maurum in bella boves stimulis majoribus ire,
Ac raptare jubet Libycarum armenta ferarum.
Immane stridens agitur, crebroque coacta
Vulnere bellatrix properos fert belua gressus.
Liventi dorso turris, flammaque virisque
Et jaculis armata, sedet: procul aspera grando
Saxorum super arma ruit, passimque volanti
Celsus telorum fundit Libys aggere nimbum.
Stat niveis longum stipata per agmina vallum
Dentibus, atque ebori præfixa comminus hasta
Fulget ab incurvo directa cacumine cuspis.
Hîc, inter trepidos rerum, per membra, per arma
Exigit Ufentis sceleratum belua dentem;
Clamantemque ferens calcata per agmina portat.
Nec levius, Tadio lævum qua tegmine thorax
Multiplicis lini claudit latus, improba sensim,
Corpore non læso, penetrârunt spicula dentis,
Et sublime virum clipeo resonante tulerunt.
Haud excussa novi virtus terrore pericli.
Utitur ad laudem casu, geminumque citato
Vicinus fronti lumen transverberat ense.
Exstimulata gravi sese fera tollit ad auras
Vulnere, et erectis excussam cruribus alte
Pone jacet volvens reflexo pondere turrim.
Arma virique simul spoliataque belua visu
Sternuntur subita (miserandum) mixta ruina.

Spargi flagrantés contra bellantia monstra
Dardanius tædas ductor jubet, et facis atræ,
Quos fera circumfert, compleri sulfure muros.
Nec jusso mora: collectis fumantia lucent
Terga elephantorum flammis; pastusque sonoro
Ignis edax vento per propugnacula fertur.
Non aliter, Pindo Rhodopeve incendia pastor
Cum jacit, et silvis spatiatúr fervida pestis,
FronDOSi ignescunt scopuli; subitoque per alta
Collucet juga dissultans Vulcanius ardor.
It fera candenti torrente bitumine corpus
Amens, et laxo diducit limite turmas.
Nec cuiquam virtus propiora capessere bella:
Longinquis audent jaculis, et arundinis ictu.
Uritur impatiens, et magni corporis æstu
Huc atque huc jactas accendit belua flammás:
Donec vicini tandem se fluminis undis
Præcipitem dedit, et, tenui decepta liquore
Stagnantis per plana vadi, tulit incita longis
Exstantem ripis flammam, tum denique sese
Gurgitis immersit molem capiente profundo.
At qua pugna datur, necdum Maurusia pestis
Igne calet, circumfusi Rhœteia pubes
Nunc jaculis, nunc et saxis, nunc alite plumbo
Eminus incessunt. Ut qui castella per altos
Oppugnat munita locos, atque assidet arces.
Ausus digna viro, fortuna digna secunda,
Extulerat dextram atque adversum comminus ensem
Mincius infelix ausi: sed stridula, anhelum
Fervorem effundens, monstri manus abstulit acri
Implicitum nexu, diroque ligamine torsit,

Et superas alte miserum jaculata per auras
Telluri elisis afflixit (flebile) membris.
Has inter clades viso Varrone sub armis
Increpitans Paullus, Quin imus comminus, inquit,
Ductori Tyrio, quem vinctum colla catenis
Staturum ante tuos currus promissimus urbi?
Heu patria, heu plebes scelerata, et prava favoris!
Haud unquam expedies tam dura sorte malorum,
Quem tibi non nasci fuerit per vota petendum,
Varronem, Hannibalemve magis. Dum talia Paullus,
Urget præcipites Libys, atque in terga ruentum
Ante oculos cunctas ductoris concitat hastas.
Pulsatur galea, et quatiuntur Consulis arma.
Acrius hoc Paullus medios ruit asper in hostes.
Tum vero excussus mentem, in certamina Paullo
Avia diducto, convertit Varro, manumque
Cornipedem inflectens, Das, inquit, patria, pœnas,
Quæ, Fabio incolumi, Varronem ad bella vocâsti.
Quænam autem mentis, vel quæ discordia fati,
Parcarumque latens fraus est? Abrumpere cuncta
Jamdudum cum luce libet. sed comprimit ensem
Nescio qui Deus, et meme ad graviora reservat.
Vivamne? et fractos sparsosque cruore meorum
Hos referam populo fascēs? atque ora per urbes
Iratas spectanda dabo? et, quo sævius ipse
Hannibal haud poscat, fugiam, et te, Roma, videbo?
Plura indignantem telis propioribus hostes
Egere, et sonipes rapuit laxatus habenas.

